

מוביליות חברתית-כלכלית בישראל: באיזה שלב נפתחים הפערים בין קבוצות באוכלוסייה?

אורן הלר מיכל גרינשטיין-וייס

צוות ג'ונט-אשלים למחקר:
נועה בן-דוד, יואב בוקעי, רוני ליאור

עריכת לשון: רויטל אביב מתוק
עיצוב גרפי: ענת פרקו טולדנו

המחקר הוזמן על ידי ג'וינט-אשלים והמשרד לשוויון חברתי וקידום מעמד האישה ומומן בסיועם

מכון מאירס ג'וינט ברוקדייל

ת"ד 3886 ירושלים 9103702

טלפון: 02-6557400

brook@jdc.org | brookdale.jdc.org.il

ירושלים | אדר תשפ"ו | פברואר 2026

תקציר

דוח זה מציג ניתוח מקיף של מנגנוני המוביליות הבין-דורית בישראל ומטרתו לזהות את החסמים המרכזיים לשוויון הזדמנויות ולספק המלצות מבוססות נתונים למדיניות. באמצעות שימוש בנתוני עתק מינהליים שמקורם בגופים ממשלתיים ואשר מונגשים עבורנו בחדר המחקר של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (הלמ"ס), המחקר עוקב אחר מסלול חייהם של ישראלים מילדות לבגרות, בניתוחים המבוססים על מאגרי נתונים רחבי היקף, המגיעים עד לכשלושה מיליון פרטים ושופכים אור על האופן שבו הרקע המשפחתי, ההשתייכות הקבוצתית והסביבה משפיעים על העתיד החברתי והכלכלי.

הניתוח מתמקד באיתור נקודות המפנה הקריטיות שבהן נוצרים ומתרחבים פערים – החל מן החינוך היסודי ועד הכניסה לשוק העבודה. על ידי פירוק הפערים לגורמיהם והשוואה בין קבוצות שונות באוכלוסייה, הדוח חושף את החסמים הייחודיים הניצבים בפני כל קבוצה ומדגיש את התופעות הרחביות, ובראשן "הפרדוקס המגדרי" המדגים יתרונות של נשים על פני גברים בהישגים לימודיים ואקדמיים המנוגדים לתגמול החסר שלהן לעומת גברים בשוק העבודה. המחקר מביא מיפוי עשיר ומבוסס-נתונים של מנגנוני אי-השוויון וצומתי ההכרעה לאורך החיים. המטרה היא שהתובנות המובאות בו ישמשו תשתית ידע ומצפן עבור מעצבי המדיניות, ויסייעו בגיבוש פתרונות ממוקדים ויעילים לקידום שוויון הזדמנויות בחברה הישראלית.

תמצית

רקע

דוח זה מציג ניתוח מקיף של מנגנוני המוביליות הבין-דורית בישראל, ומתמקד באופן שבו אי-שוויון נבנה ומשתמר לאורך מסלול החיים. הניתוח, המבוסס על נתונים מינהליים נרחבים, חושף כי אי-שוויון אינו גזירת גורל, אלא תוצר של מגוון חסמים הניתנים לזיהוי ולטיפול. הממצאים מצביעים על כך שההזדמנויות הכלכליות של אדם בישראל מושפעות משלושה גורמים מרכזיים: **נקודת הפתיחה** המגולמת ברקע המשפחתי, **ההשתייכות הקבוצתית** כמו קבוצת אוכלוסייה ומגדר, ו**הסביבה** שבה גדל הפרט.

מטרה

מטרת המחקר היא לזהות את נקודות המפנה הקריטיות שבהן נוצרים פערים, להבין את החסמים הייחודיים לקבוצות השונות בחברה הישראלית, ולספק בסיס ידע אמפירי לגיבוש המלצות למדיניות שיקדמו מוביליות חברתית-כלכלית ושוויון בהזדמנויות.

שיטה

המחקר מתבסס על עיבוד נתוני עתק מינהליים מחדר המחקר של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (הלמ"ס), הכוללים את ילידי 1970–2010 (עד כשלושה מיליון פרטים). הניתוח התבסס על אמידת מודלים של רגרסיה לינארית רב-משתנית בשתי גישות משלימות למדידת הפער הבין-דורי בהכנסות:

1. מדידת מוביליות כללית (P75-P25): אמידת הפער בהכנסות בין ילדים למשפחות בחציון ההכנסה העליון (אחוזון 75) ובין ילדים למשפחות בחציון התחתון (אחוזון 25), כדי לאמוד את עוצמת הקשר הבין-דורי הכללי וה"דביקות" הבין-דורית של הסולם החברתי-כלכלי.

2. מדידת שוויון הזדמנויות בין קבוצות: השוואת פערי ההכנסה בין קבוצות שונות באוכלוסייה, תוך כדי קיבוע נקודת הפתיחה, באמצעות התבוננות בילדים להורים מאחוזון הכנסה 25. גישה זו נועדה לנטרל את השפעת המצב הכלכלי של ההורים ולבודד חסמים הייחודיים לכל קבוצה.

בשתי הגישות יושמה שיטה של **פיקוח סטטיסטי מדורג** לפירוק הפער לגורמיו. השיטה בוחנת את הקיטון במקדם הפער עם הוספתם העוקבת של משתני בקרה, כמו הישגים במיצ"ב, הישגים בבחינות הבגרות, הישגים באקדמיה ומאפייני סביבה. שארית הפער, שנותרת מובהקת גם לאחר הפיקוח, מוגדרת "פער בלתי מוסבר" המיוחס לחסמים מבניים ומשתנים בלתי נצפים בשוק העבודה.

ממצאים מרכזיים

- **השילבים המוקדמים קובעים את העתיד:** ממצא חשוב העולה מן המחקר הוא שהישגים לימודיים בבית הספר היסודי ובחטיבת הביניים (מבחי המיצ"ב) מסבירים קרוב לשליש מן הפער בהכנסות העתידיות בין ילדים מרקע חזק לילדים מרקע חלש. ממצא זה מדגיש את חשיבותה של התערבות בגיל הרך ובשנות הלימוד המוקדמות כמנוף יעיל לשיפור מוביליות חברתית.
- **חשיבות הסביבה: "מי אתה" ו"עם מי אתה לומד" חשובים לא פחות מ"מה אתה לומד":** מאפיינים חברתיים וסביבתיים, ובראשם ההשתייכות לקבוצה באוכלוסייה – קבוצת אוכלוסייה ומגדר והרכב העמיתים לכיתה – מסבירים כמחצית מן הקשר הבין-דורי בהכנסות. ממצאים אלו מדגישים את תפקידם המרכזי של אי-שוויון גאוגרפי, חסמים מערכתיים והשפעת קבוצת השווים בעיצוב הזדמנויות.
- **"הפרדוקס המגדרי" כחסם אוניברסלי:** תופעה החוזרת על עצמה בעקביות בכל הקבוצות באוכלוסייה שנבחנו (יהודים לא-חרדים, יהודים חרדים, ערבים) היא "הפרדוקס המגדרי": נשים מציגות הישגים חינוכיים גבוהים משמעותית מגברים, אך הצלחה זו אינה מתורגמת להצלחה כלכלית בשוק העבודה. הניתוח מראה שהבעיה אינה נעוצה בכישורים, אלא בתשואה נמוכה יותר להשכלה ובחסמים מבניים בשוק העבודה, המיוחסים ל"קנס" על אימהות, ריכוז תעסוקתי בענפים בעלי שכר נמוך ואפליה.
- ניתוח לפי קבוצות באוכלוסייה:
 - **האוכלוסייה הערבית** מתמודדת עם נקודת פתיחה כלכלית נמוכה ועם "פרדוקס מגדרי" חריף. החסמים של הגברים נובעים בעיקר מפערים חינוכיים מוקדמים (מוסלמים ובדואים) ומחסמים סביבתיים-גאוגרפיים. החסמים של הנשים, בכל תתי-הקבוצות באוכלוסייה הערבית, נעוצים באופן מובהק בשוק העבודה, ומתבטאים בפער שכר גדול ובלתי מוסבר גם לאחר נטרול ההשכלה וענף התעסוקה.
 - **יוצאי אתיופיה** מתמודדים עם בעיה בעלת שני קצוות החושפת פער ניכר בין השתתפות גבוהה במסלולים המרכזיים בחברה הישראלית ובין איכות נמוכה של התוצאות המושגות במסלולים אלו. השתתפות גבוהה מתייחסת למשל לשיעור הזכאות לבגרות הגבוה יחסית לנקודת הפתיחה הכלכלית הנמוכה שממנה הם מגיעים, וכן לשיעורי תעסוקה גבוהים בגיל הבגרות. איכות נמוכה של תוצאות מתייחסת לכך שלמרות ההשתתפות, רמת ההישגים נותרת נמוכה: בקצה הראשון (מערכת החינוך), הדבר מתבטא בציונים נמוכים במבחני המיצ"ב ובציוני הבגרות. בקצה השני (בשוק העבודה), גם לאחר שמביאים בחשבון את כל פערי הרקע המשפחתי ורמת ההשכלה, ולמרות שיעורי תעסוקה גבוהים, נותר פער הכנסה בולט שאינו מוסבר על ידי גורמים אלו. פער זה מצביע על קיומם של חסמים מבניים בשוק העבודה, שאפשר לשייכם לאפליה, לחסמים מערכתיים או לגורמים ייחודיים נוספים לקבוצה זו באוכלוסייה. בסופו של דבר, ההשתתפות הגבוהה אינה מתורגמת להצלחה כלכלית הדומה לזו של קבוצות אחרות באוכלוסייה.
 - **האוכלוסייה החרדית** מתמודדת עם אתגרים כלכליים משמעותיים. אצל הגברים, החסם המרכזי הוא שיעור תעסוקה נמוך וכישורים שאינם הולמים את דרישות שוק העבודה. אצל הנשים, למרות השכלתן הגבוהה יחסית לגברים החרדים, החסמים המרכזיים הם תשואה נמוכה להשכלתן וריכוז בענפי תעסוקה מתגמלים פחות.

סיכום והמלצות

הממצאים מראים כי אפשר להסביר כ-75% מאי-השוויון הבין-דורי באמצעות הגורמים שנבחנו. יכולת ההסבר הגבוהה מלמדת כי אי-השוויון אינו גזירת גורל, אלא נובע מחסמים הניתנים לזיהוי ולטיפול באמצעות מדיניות. **מטרה מרכזית של מחקר זה היא לקדם את השיח הציבורי ולספק בסיס נתונים אמפירי לעיצוב מדיניות, כאשר החידוש המרכזי הוא בזיהוי נקודות ההתערבות הקריטיות והחסמים הייחודיים לכל קבוצה.**

כדי לקדם שוויון הזדמנויות, נדרשת מדיניות ציבורית אוניברסלית ומכלילה, הנותנת מענה לצרכים המובחנים של כל קבוצה. על בסיס עיקרון זה, גובשו ההמלצות האלה:

■ **השקעה בחינוך המוקדם:** הממצאים מראים שחלק ניכר מאי-השוויון העתידי נקבע בפערי הישגים הנפתחים בבית הספר היסודי ובחטיבת הביניים. הדבר קריטי במיוחד עבור יוצאי אתיופיה, שאצלם ההישגים בשלבים אלו מסבירים את רוב הפער בהכנסה, ועבור גברים מוסלמים ובדואים. נדרשת התערבות חינוכית אינטנסיבית בשלבים אלו למניעת התרחבות הפערים.

■ **התערבות אקטיבית בשוק העבודה כמענה ל"פרדוקס המגדרי":** בכל הקבוצות – נשים מציגות בעקביות יתרון בחינוך אך סובלות מתשואה נמוכה להשכלתן ומפערי שכר. החסמים הם מבניים ודורשים טיפול ישיר בשוק העבודה, כגון שקיפות שכר, אכיפת חוקי שוויון וטיפול ב"קנס על אימהות".

■ יישום מדיניות כללית על פי צרכי הקבוצות באוכלוסייה:

א. **האוכלוסייה הערבית:** עבור גברים מוסלמים ובתוכם בדואים, מוצע להתמקד בפיתוח אזורי-כלכלי ובחיזוק החינוך. עבור נשים (הסובלות מ"קנס כפול") ועבור גברים נוצרים ודרוזים (הסובלים מתשואה נמוכה להשכלה), מוצע להתמקד בהסרת חסמי תעסוקה בשוק העבודה.

ב. **יוצאי אתיופיה:** נדרשת התערבות דו-שלבית. נוסף על התערבות חינוכית מוקדמת, יש לטפל בחסמים מבניים ובאפליה בשוק העבודה, אשר באים לידי ביטוי בפער הכנסה ניכר שנותר בלתי מוסבר.

ג. **האוכלוסייה החרדית:** יש צורך במדיניות כפולה; עבור גברים, נדרש שילוב לימודי ליבה והכשרה מקצועית לטיפול בחסם הכישורים. עבור נשים, שהחסם שלהן הוא בעיקר איכות התעסוקה, נדרש פיתוח תעסוקה איכותית והולמת-כישורים.

המלצות אלו, המובאות ביתר פירוט בגוף הדוח, מוצעות כמצפן ומפת דרכים לקובעי המדיניות, בדרך לגיבוש התערבויות שיתרמו לשוויון הזדמנויות מהותי בחברה הישראלית.

דברי תודה

מחקר זה הוא פרי שותפות בין ג'וינט-אשלים למכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל. תודתנו נתונה לפרופ' מאיר יעיש ולאוניברסיטת חיפה על חלקם בשלבים הראשונים של ערכת המחקר. נבקש להודות למשרד לשוויון חברתי וקידום מעמד האישה על ההשקעה במחקר ולעמיתינו בג'וינט-אשלים אשר תרמו מזמנם ומן הידע המקצועי שלהם לאיכות המחקר ולרלוונטיות שלו לעיצוב מדיניות: שמואל ילמה, סעיד דיאבאת ורונלי רותם. תודה לצוות הנהלת ג'וינט-אשלים ולפורום ראשי התחומים על הערותיהם המועילות. תודה מיוחדת ליפעת קלופשטוק ולכל צוות הנגשת מידע למחקר בלשכה המרכזית לסטטיסטיקה על ההכנה וההנגשה של הנתונים שעליהם מבוסס דוח זה.

תוכן עניינים

1	1. מבוא: מסגרת מושגית, נתונים ושיטה
5	2. מוביליות בין דורית בישראל: מבט כוללני
17	3. מבט עומק על האוכלוסייה הערבית
30	4. מבט עומק על יוצאי אתיופיה
37	5. מבט עומק על האוכלוסייה החרדית
44	6. מבט עומק על פערים מגדריים בקרב יהודים לא-חרדים
50	מילון מונחים
52	מקורות
55	נספחים

רשימת תרשימים

1	תרשים 1: המסגרת המושגית של המחקר
6	תרשים 2-א: הצטברות הפערים לאורך מעגל החיים
8	תרשים 2-ב: פער בדירוג ההכנסה (P75-P25) בפיקוח על הישגים חינוכיים ואקדמיים
11	תרשים 2-ג: פער בדירוג ההכנסה (P75-P25) בפיקוח על מאפיינים סביבתיים
14	תרשים 2-ד: פער בדירוג ההכנסה (P75-P25) בפיקוח על מאפייני הון שונים
20	תרשים 3-א: פערים בהישגים – האוכלוסייה הערבית מול הממוצע הכללי
21	תרשים 3-ב: מסלול החיים באוכלוסייה הערבית, לפי מגזר ומגדר
23	תרשים 3-ג: מוביליות כלפי מעלה – האוכלוסייה הערבית מול הממוצע הכללי
24	תרשים 3-ד: פירוק הפער במוביליות בהכנסה – הישגים מול שוק העבודה
27	תרשים 3-ה: פירוק הפער במוביליות בהכנסה – מאפייני רקע
31	תרשים 4-א: פערים ממוצעים בהישגים, ברקע ובתוצאות כלכליות
23	תרשים 4-ב: השפעת הרקע על המוביליות הכלכלית (ערך חזוי לבעלי רקע נמוך, P25)
33	תרשים 4-ג: פירוק הפער במוביליות בהכנסה – תפקיד ההשכלה
43	תרשים 4-ד: פירוק הפער במוביליות בהכנסה – מאפייני רקע
39	תרשים 5-א: פערים בהישגים – האוכלוסייה החרדית לעומת הממוצע הכללי
40	תרשים 5-ב: מוביליות כלפי מעלה – האוכלוסייה החרדית לעומת הממוצע הכללי
41	תרשים 5-ג: פירוק הפער במוביליות בהכנסה (בקרב עובדים) – הישגים מול שוק העבודה
42	תרשים 5-ד: פירוק הפער במוביליות בהכנסה (בקרב עובדים) – מאפייני רקע
46	תרשים 6-א: פערים מגדריים בהישגים – יהודים לא-חרדים
47	תרשים 6-ב: מוביליות כלפי מעלה – פערים מגדריים בקרב יהודים לא-חרדים
48	תרשים 6-ג: פירוק הפער במוביליות בהכנסה – הישגים מול שוק העבודה
94	תרשים 6-ד: פירוק הפער במוביליות בהכנסה – מאפייני רקע
55	תרשים א-1: אחוזון ההכנסה הצפוי כפונקציה של אחוזון ההכנסה של ההורים
55	תרשים א-2: ציון במבחני המיצ"ב בכיתה ה' כפונקציה של אחוזון ההכנסה של ההורים
56	תרשים א-3: שיעורי הזכאות לתעודת בגרות כפונקציה של אחוזון ההכנסה של ההורים
56	תרשים א-4: שיעורי רכישת תואר אקדמי כפונקציה של אחוזון ההכנסה של ההורים

רשימת לוחות

- 25 לוח 3-א: פירוק הפער בדירוג ההכנסה, לפי קבוצה
28 לוח 3-ב: פירוק הפער במוביליות בהכנסה – מאפייני רקע, לפי תתי-קבוצות (באחוזים)

רשימת לוחות בנספחים

- 57 לוח ב-1: הצטברות הפערים לאורך מעגל החיים – נתונים מפורטים
58 לוח ג-1: פער בדירוג ההכנסה (P75-P25) בפיקוח על הישגים חינוכיים ואקדמיים – אומדי גרסיות לינאריות
59 לוח ד-1: פער בדירוג ההכנסה (P75-P25) בפיקוח על מאפיינים סביבתיים – אומדי גרסיות לינאריות
60 לוח ה-1: פער בדירוג ההכנסה (P75-P25) בפיקוח על מאפייני הון שונים – אומדי גרסיות לינאריות
63 לוח ז-1: פירוק הפער במוביליות בהכנסה – הישגים מול שוק העבודה – אומדי גרסיות לינאריות
64 לוח ח-1: פירוק הפער במוביליות בהכנסה – מאפייני רקע – אומדי גרסיות לינאריות

1. מבוא: מסגרת מושגית, נתונים ושיטה

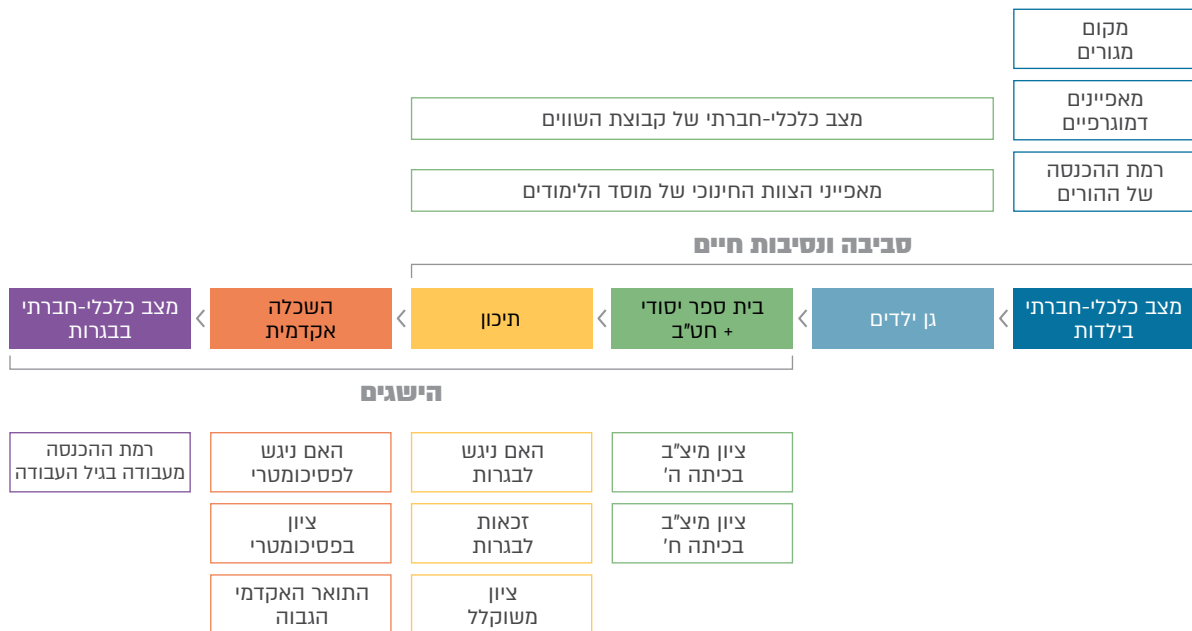
דוח זה בוחן את סוגיית אי-השוויון שהיא אחד הנושאים המרכזיים המעסיקים את החברה הישראלית. הוא עושה זאת דרך עדשה של מוביליות בין-דורית – המידה שבה הרקע הכלכלי-חברתי שאליו נולד אדם מכתוב את עתידו הכלכלי בבגרותו. השאלה המרכזית שבה דוח זה עוסק היא כיצד, ובאילו צמתים, הקשר הבין-דורי מתפתח ומשפיע לאורך מעגל החיים. הוא בוחן האם הפערים שמקורם בנקודת הפתיחה, מתרחבים או מצטמצמים, ומהי מידת ההצלחה של המערכת הציבורית – ובפרט מערכת החינוך – בצמצום פערים אלו?; האם המערכות הציבוריות מצליחות לגשר על הפערים שנוצרו כבר בגיל הרך, או שמא המעבר לשוק העבודה הוא הזירה המכרעת שבה מתקבע אי-השוויון?

כדי לענות על שאלות אלו, הדוח מנתח את מסלול חייהם של מיליוני ישראלים, ועוקב אחר התפתחות הפערים בין קבוצות שונות באוכלוסייה בצמתים מרכזיים. פרק זה מציג את המסגרת המושגית, את הנתונים ואת השיטה ששימשו בסיס לניתוח.

1.1 המסגרת המושגית: ממעמד ההורים להכנסת הילדים

המחקר מבוסס על מסגרת מושגית הבוחנת את הקשר בין מצבו הכלכלי-חברתי של אדם בילדותו ובין מצבו בבגרותו. כפי שמתואר ב**תרשים 1**, קשר זה מורכב ממסלול חיים שמושפע מגורמים סביבתיים ומתבטא בצבירת הישגים לאורך זמן.

תרשים 1: המסגרת המושגית של המחקר

המסגרת המושגית כוללת ארבעה רכיבים מרכזיים:

- **נקודת הפתיחה והתוצאה:** המחקר עוקב אחר המסלול: מן המצב הכלכלי-חברתי בילדות אל המצב הכלכלי-חברתי בבגרות. המדד המרכזי למצב בבגרות הוא רמת ההכנסה מעבודה.
 - **סביבה ונסיבות חיים:** לאורך כל הדרך, מסלול החיים של הפרט מושפע מגורמי רקע וסביבה הכוללים את רמת ההכנסה של ההורים, מאפיינים דמוגרפיים, כמו מוצא ומגדר, מקום המגורים, מאפייני הצוות החינוכי במוסד הלימודים והמצב הכלכלי-חברתי של קבוצת השווים (העמיתים לכיתה).
 - **מסלול החיים:** המסלול המרכזי עובר דרך תחנות מפתח במערכת החינוך: גן ילדים, בית ספר יסודי וחיטבת ביניים, תיכון והשכלה אקדמית.
 - **הישגים:** בכל תחנה לאורך המסלול, אנו מודדים הישגים ספציפיים המשמשים אינדיקטורים להצטברות הון אנושי:
 - **בבית הספר היסודי ובחיטבת הביניים:** ציוני מיצ"ב
 - **בתיכון:** היבחנות בבחינות הבגרות, זכאות לבגרות וציון משוקלל בבחינות
 - **באקדמיה:** היבחנות במבחן הפסיכומטרי וציון בו, קבלת תואר אקדמי, סוג מוסד הלימודים ותחום הלימוד
- מסגרת זו מאפשרת לנו לא רק למדוד את הפער הסופי בהכנסות בין קבוצות באוכלוסייה, אלא גם לפרק אותו לרכיבים ולהבין איזה חלק ממנו נוצר בכל שלב, ומה תרומתם של גורמי הסביבה השונים. כך, אנו יכולים לזהות את נקודות ההתערבות הקריטיות ביותר לצמצום אי-השוויון.

1.2 מגבלות המחקר

חשוב להכיר במגבלות הניתוח על בסיס הנתונים הקיימים:

- ראשית, כפי שאפשר לראות ב**תורשים 1**, המחקר עוקב בעיקרו אחר הישגים במסלול החינוך הפורמלי, כגון ציוני מיצ"ב, בגרות ותארים אקדמיים, ומתייחס אליהם כאל מנגנוני ההסבר המרכזיים המובילים לשוק העבודה. צומת מרכזי וייחודי למסלול החיים הישראלי שהמחקר אינו בוחן הוא השירות הצבאי. נתוני הצבא אינם זמינים כיום לניתוח מסוג זה, אך יש להניח שמאפייני השירות (בהם סוג תפקיד, יציבות, קצונה וכו') הם צומת קריטי ומשפיעים על היכולת לצמצם, לשמר או אף להרחיב פערים. זהו כיוון חיוני למחקר עתידי.
- שנית, המחקר מוגבל לנתונים מינהליים שנאספים באופן אוניברסלי וזמינים למחקר. נעשה שימוש במבחני המיצ"ב¹ כדי לבחון את הפערים בשלב מוקדם ככל האפשר, אולם נתונים אלו אינם משקפים תהליכים המתרחשים בגיל הרך ואין ברשותנו נתוני פרט ממסגרות החינוך בגיל הרך. לפיכך, בדוח זה הפערים הנצפים במבחני המיצ"ב נתפסים ככאלה שמגלמים את הפערים שהצטברו עד לשלב זה בחיי התלמיד.
- שלישית, אנו מודעים לכך שישנם מנגנונים רבים נוספים המשפיעים על מוביליות ואינם נמדדים ישירות בנתונים המינהליים, ובפרט סוגי הון נוספים (מלבד הכנסה והשכלה), כגון הון חברתי, הון תרבותי והון טכנולוגי. אנו מנסים לגעת בכך חלקית באמצעות שימוש בנתוני הסקר החברתי של הלמ"ס, אך ניתוח זה מוגבל בהיקפו ואינו מכסה את מלוא המנגנונים הללו, שהם גורמים חשובים בהעברה בין-דורית.

¹ יש לציין כי מבחני המיצ"ב, אשר שימשו כלי הערכה מרכזי בשנים הרלוונטיות לשנתונים שנבחנו במחקר זה, אינם מתקיימים עוד במתכונת זו במערכת החינוך כיום. עם זאת, עבור אוכלוסיית המחקר ההיסטורית (ילידי 1988–2005), ציוני המיצ"ב הם המדד המהימן והזמין ביותר לבחינת הישגים לימודיים בבית הספר היסודי ובחיטבת הביניים בזמן אמת.

לבסוף, בדומה לסוגי הון אחרים, נתוני בריאות הם גורם בעל משמעות שעשוי להשפיע על מסלולי חיים ומוביליות. בשלב זה, יש קושי מנהלי לחבר נתונים אלו באופן מקיף עם מאגרי הנתונים המינהליים של הלמ"ס. אנו תקווה כי יימצא הפתרון למגבלה זו בהקדם, שכן שילוב הנתונים יאפשר להשלים את התמונה המחקרית, לחשוף את הקשר בין מצב הבריאות להצלחה כלכלית ולדייק את המדיניות החברתית בהתאם.

1.3 הנתונים והשיטה: מבט-על

הניתוח בדוח זה מתאפשר בזכות שימוש במאגר נתונים ייחודי ורחב היקף, המבוסס על נתונים מינהליים של הלמ"ס. המחקר נערך בחדר המחקר של הלמ"ס בהתבסס על קובצי רשומות פרט שהוכנו לצורך ביצוע המחקר על ידי הלמ"ס ושמהם הושמטו פרטי זיהוי.

1.3.1 הנתונים

- **היקף:** מאגר הנתונים כולל מידע על תושבי מדינת ישראל שנולדו בין השנים 1970 ל-2010 ועל הוריהם. הניתוחים השונים המובאים בדוח מבוססים על קבוצות שנתונים שונות מתוך מאגר זה, המגיעות בהיקפן המקסימלי לכשלושה מיליון פרטים ($N = 2,980,591$) בניתוח הישגים במבחני הבגרות.
- **מקורות המידע:** הוגשו למחקר נתונים מן המאגרים הממשלתיים האלה:
 - **מרשם האוכלוסין:** שימש כמפתח לקישור הבין-דורי (בין הורים לילדים) וסיפק נתונים דמוגרפיים ומאפייני סביבה (יישוב מגורים, הרכב משפחתי)
 - **רשות המסים:** נתוני הכנסה מעבודה (של הילדים ושל הוריהם)
 - **משרד החינוך:**
 - **נתוני הישגים:** מעקב אחר הישגים לאורך הרצף החינוכי, בהם ציוני המיצ"ב ונתוני בגרות מפורטים הכוללים: היבחנות, זכאות, מספר יחידות לימוד וציון בכל מקצוע אשר שימשו לחישוב ציון בגרות סופי משוקלל
 - **משתנים מחושבים:** עיבוד קובצי התלמידים אפשר זיהוי מדויק של בית הספר, השכבה והכיתה בכל שנת לימודים. מידע זה שימש ליצירת משתנים מחושבים של ההרכב החברתי-כלכלי של כיתה הלימוד
 - **המועצה להשכלה גבוהה (מל"ג):** נתונים על הישגים אקדמיים, ובכלל זה ציוני פסיכומטרי, הרשמה למוסדות השכלה גבוהה וקבלת תארים אקדמיים

1.3.2 השיטה

השיטה המרכזית בדוח נועדה לבדוד את מקור הפערים בהכנסות, בשני שלבים:

- **מדידת הפער הגולמי:** בשלב הראשון מדדנו את ההבדל הנצפה בהכנסה העתידית בין קבוצות שונות.
 - **פירוק הפער:** בשלב השני השתמשנו במודלים סטטיסטיים (רגרסיות) כדי לנטרל את השפעתם של גורמים שונים; לדוגמה, בחנו בכמה מצטמצם הפער בהכנסות בין שתי קבוצות כאשר אנו משווים בין פרטים בעלי הישגים זהים בבגרות. צמצום זה מלמד איזה חלק מן הפער בהכנסה מקורו בפער בהישגים בבגרות. את החלק מן הפער שנותר גם לאחר נטרול כלל המאפיינים החינוכיים והסביבתיים אנו מכנים "**הפער הבלתי מוסבר**", והוא מצביע על היקפם של חסמים אחרים, כגון אפליה או נורמות חברתיות.
- באמצעות גישה זו, הדוח מספק תמונה מפורטת על שלבי החיים שבהם נוצרים ומתרחבים פערים בין קבוצות בחברה הישראלית, ומאפשר להסיק מסקנות מבוססות נתונים בנוגע להמלצות לכיווני המדיניות הנדרשים.

1.3.3 שתי גישות למדידת פערים: תמונה כללית מול שוויון הזדמנויות

הדוח משתמש בשתי גישות מתודולוגיות משלימות כדי לענות על שאלות שונות.

(א) תמונת המצב הכללית (P75-P25):

■ **המוטיבציה:** להבין את עוצמת הקשר הבין-דורי הכללי בחברה הישראלית. כלומר, עד כמה הרקע הכלכלי של ההורים קשור לסיכויי ההצלחה של ילדיהם.

■ **השיטה:** אנו משווים בין ילדים להורים מן החציון העליון של התפלגות ההכנסה (אחוזון 75) ובין ילדים להורים מן החציון התחתון (אחוזון 25). הפער בתוצאות ביניהם, בציונים או בהכנסה, מודד את עוצמת היתרון המובנה שמעניק רקע חזק. יתרון זה כולל גישה למשאבים והזדמנויות חינוכיות וחברתיות, אשר מסייעים לילדים מרקע זה להגיע להישגים גבוהים יותר. גודל הפער מספק תמונה רחבה על מידת ה"דביקות" של הסולם החברתי-כלכלי, כלומר עד כמה קשה לטפס עליו אם מתחילים מלמטה.

(ב) בחינת שוויון הזדמנויות בין קבוצות (השוואת הישגים של בעלי נקודת פתיחה זהה – P25):

■ **המוטיבציה:** בישראל אפשר לזהות קבוצות מובחנות באוכלוסייה – כמו חרדים, ערבים, או יוצאי אתיופיה – אשר סובלות מחוסר שוויון בהזדמנויות. לכן, כדי לעצב מדיניות ציבורית יעילה, לא מספיק להבין את הפער בין בעלי רקע חברתי-כלכלי חזק וחלש באופן כללי; חיוני להתמקד בקבוצות אלו וללמוד על החסמים הייחודיים הניצבים בפניהן. גישה זו שואלת: **בהינתן שכולם מתחילים מאותה נקודת פתיחה כלכלית נמוכה (הורים בעלי הכנסות באחוזון ה-25), האם לכולם יש סיכוי שווה להצליח?**

■ **השיטה:** כדי לענות על שאלה זו, אנו מתמקדים בילדים שגדלו במשקי בית מחציון ההכנסה התחתון (המיוצגים על ידי אחוזון 25). בתוך קבוצה זו, אנו משווים את ההישגים וההכנסות בין קבוצות שונות באוכלוסייה (למשל, נשים ערביות מול גברים יהודים לא-חרדים). מכיוון שנטרלנו את ההבדלים בהכנסות ההורים, כל פער שיימצא ביניהם יצביע על חסמים אחרים – חינוכיים, מערכתיים או תרבותיים – הייחודיים לכל קבוצה, ויאפשר להמליץ על כיוונים לפתרונות שמיטיבים עם הקבוצות השונות.

שילוב שתי הגישות מאפשר לנו להציג תמונה מלאה: הראשונה מראה את גודל הפער הכללי, והשנייה משקפת בחינה מעמיקה של החסמים הייחודיים המייצרים אי-שוויון הזדמנויות בין הקבוצות המרכיבות את החברה הישראלית.

2. מוביליות בין דורית בישראל: מבט כוללני

חלק זה מציג ניתוח מקיף של מנגנוני המוביליות הבין-דורית בישראל. הממצאים חושפים תמונה מורכבת של האופן שבו אי-שוויון נבנה ומשתמר לאורך מסלול החיים, ומצביעים על נקודות התערבות קריטיות למדיניות ציבורית.

עיקרי הממצאים

- **המפתח למוביליות עתידית נמצא בשלבים המוקדמים:** ממצא חשוב שעולה במחקר הוא שהישגים לימודיים בבית הספר היסודי (במבחני המיצ"ב בכיתה ה') ובחטיבת הביניים (בכיתה ח') מסבירים קרוב לשליש (32%) מן הפער בהכנסות העתידיות בין ילדים מרקע חזק לילדים מרקע חלש.
- **השלבים המוקדמים קובעים:** נמצא כי להישגים בבית הספר היסודי התרומה הגדולה ביותר מכל שלב חינוכי לניבוי ההכנסות מעבודה, המדגישה את החשיבות המכרעת של התערבות בשנות הלימוד המוקדמות במערכת החינוך היסודי. העובדה שהפערים בין שכבות חברתיות-כלכליות נצפים כבר בכיתה ה' מרמזת כי יסודות לא-שוויון נבנים עוד בשלבים מוקדמים מאוד בחיים, אף לפני הכניסה למערכת החינוך היסודי, ומתבטאים בהמשך בציוני המיצ"ב.
- **ההקשר קובע: "מי אתה" ו"עם מי אתה לומד" חשובים לא פחות מ"מה אתה לומד":** מאפיינים חברתיים וסביבתיים מסבירים כמחצית מן הקשר הבין-דורי בהכנסות. הגורמים הדומיננטיים ביותר הם ההשתייכות לקבוצה באוכלוסייה – קבוצת אוכלוסייה ומגדר והסטטוס החברתי-כלכלי של העמיתים לכיתה. ממצאים אלו מדגישים את תפקידם המרכזי של חסמים מערכתיים (הקשורים להשתייכות הקבוצתית), את השפעת קבוצת השווים (הרכב הכיתה) ואת אי-השוויון הגאוגרפי בעיצוב הזדמנויות.
- **הון "רך", תרבותי, חברתי וטכנולוגי, משלים את התמונה:** לצד החינוך הפורמלי, גורמים הקשורים להון תרבותי, חברתי וטכנולוגי במשק הבית מסבירים כרבע מן הדמיון הבין-דורי. באופן ספציפי, הימצאות מחשב בבית ההורים – כאינדיקטור לגישה לידע, לאוריינות טכנולוגית ולהון תרבותי – מסבירה לבדה כ-19% מן הפער, ומדגימה כיצד גישה למשאבים טכנולוגיים היא מנגנון העברה בין-דורי חשוב.
- **אפשר להסביר את רוב אי-השוויון:** שילוב כלל המנגנונים שנבחנו – חינוך, סביבה חברתית והון "רך" – מצליח להסביר כ-75% מן הקשר הבין-דורי בהכנסות. ממצא זה מלמד כי אי-שוויון אינו גזירת גורל, אלא תוצר של מגוון גורמים הניתנים לזיהוי, מדידה וטיפול.

השלכות למדיניות

ממצאי הדוח קוראים לאימוץ גישה **כוללתית ורב-ממדית** לצמצום פערים. גישה זו, שמוצאת תמיכה רחבה בספרות המחקר העדכנית (למשל, בלס, 2018; Aderet-German, 2025), מתמקדת בהשקעה בגיל הרך, בחיזוק בתי הספר בפריפריה החברתית והגאוגרפית, בקידום מדיניות חינוכית מכילה המתייחסת למגוון הקבוצות בחברה ומספקת מענים מותאמים לאוכלוסיות מוחלשות, ובתמיכה במשפחות חלשות מבחינת ההון התרבותי והטכנולוגי העומד לרשותן.

2.1 קשר בין-דורי בין הכנסות ההורים להישגי הילדים: הפערים מצטברים לאורך מעגל החיים

סעיף זה בוחן את הקשר הבין-דורי בין הכנסות ההורים להישגי ילדיהם לאורך מעגל החיים, ומדגיש כי פערים כלכליים וחברתיים אינם הכרח המציאות אלא תוצאה של תהליכים מצטברים, שאפשר להשפיע עליהם באמצעות התערבויות מתאימות. הממצאים מראים כי הקשר בין הכנסות ההורים להכנסות הילדים בבגרותם עומד על 0.25. המשמעות היא שהבדל של עשירון הכנסה אחד אצל ההורים מתואם עם הבדל של רבע עשירון הכנסה אצל ילדיהם, וכן שההבדל בהכנסות בגיל העבודה בין מי שלהוריו הכנסות מעבודה המתאימות לאחוזון 75 למי שלהוריו הכנסות מעבודה המתאימות לאחוזון 25 (P75-P25), הוא 12.3 אחוזוני הכנסה. קשר בין דורי זה בדירוגי ההכנסות מעבודה (ראו תרשים א-1 בנספח), עקבי עם מחקרים קודמים בישראל (אלוני וקריל, 2017; הלר, 2020).

כיצד מתעצב הקשר הבין-דורי בהכנסות? מהו התפקיד של חינוך והשכלה בעיצובו? האם ישנם מנגנונים נוספים שאינם חינוך והשכלה אשר מעצבים קשר זה?

להלן נחקור את המנגנונים אשר מעצבים את הקשר הבין-דורי בהכנסות. תחילה נדון במנגנוני חינוך והשכלה ונבחן באיזה אופן הישגים חינוכיים מתואמים עם הרקע המשפחתי והאם מתאם זה תורם לקשר הבין-דורי בהכנסות. לאחר מכן נבחן מנגנוני העברה בין-דורית נוספים שאינם חינוך והשכלה.

2.1.1 הצטברות הפערים לאורך מעגל החיים

תרשים 2-א מדגים כיצד הקשר הבין-דורי אינו מתמצה רק בהכנסות, אלא ניכר גם בהישגים אקדמיים החל משלבי החינוך המוקדמים. הכנסות ההורים מנבאות באופן מובהק את ציוני המיצ"ב של ילדיהם בכיתות ה' ו-ח', את הישגיהם במבחני הבגרות והפסיכומטרי, ואת ההסתברות לרכישת השכלה אקדמית. נספח א מדגים את הקשר העקבי בין דירוג הכנסות ההורים מעבודה ובין ההישגים האקדמיים והכלכליים של ילדיהם.

תרשים 2-א: הצטברות הפערים לאורך מעגל החיים

הערות:

1. לנתונים מפורטים על אודות הפערים בהישגים חינוכיים ובהכנסות מעבודה ראו נספח ב: נתוני פערים מפורטים.
2. התרשים מציג את הפער (P75-P25) בין ילדים להורים מן החציון העליון לילדים להורים מן החציון התחתון. הפער בהכנסות ובציוני המיצ"ב והבגרות נמדד באחוזונים (פער בדירוג היחסי), ואילו הפער בהשכלה (בגרות ותארים) נמדד בנקודות אחוז (פער בשיעורי הזכאות).

פערים בציונים בבית הספר: הפערים בהישגים החינוכיים ניכרים כבר בשלבים מוקדמים של בית הספר היסודי וממשיכים להתרחב.

■ הפער בדירוג ציון המיצ"ב בכיתה ה' בין ילדים להורים מאחוזון הכנסה 75 לילדים להורים מאחוזון הכנסה 25 הוא 15.0 אחוזונים.

■ פער זה גדל בחטיבת הביניים, ועומד על 16.8 אחוזונים בדירוג ציון המיצ"ב בכיתה ח'.

■ בהמשך, הפער בדירוג ציון הבגרות (שכולל גם זקיפה של ציון 0 עבור אלו שלא ניגשו) ממשיך לגדול ועומד על 19.2 אחוזונים.

תפקידה המרכזי של מערכת החינוך הוא לשמש גורם מתקן המאזן את הכוח המשעתק והמרחיב את הפערים הראשוניים, וניכר כי יש מקום לשיפור רב במילוי תפקיד זה.

התרחבות עקבית זו של הפערים בהישגים הלימודיים, החל מבית הספר היסודי ועד סיום התיכון, מצביעה על תהליך הצטברות של אי-שוויון. נראה כי היתרונות והחסרונות הנצברים בשלבים מוקדמים של החיים ממשיכים להשפיע ואף להתעצם עם התקדמות התלמידים במערכת החינוך. אפשר לשער כי גורמים שונים, כגון משאבים חינוכיים בבית ובקהילה, גישה להזדמנויות למידה נוספות והשפעות סביבתיות וחברתיות, תורמים להיווצרות פערים אלו ולהתרחבותם לאורך זמן. יש לציין כי הפערים הנצפים בציוני המיצ"ב בכיתה ה' עשויים לשקף הן השפעות של מערכת החינוך הן פערי הזדמנויות שהצטברו בשלבים מוקדמים יותר בחיים, החל מגיל ינקות.

פערים בשיעורי זכאות לתעודות: הפערים ממשיכים להתבטא גם בשיעורי הזכאות לתעודות וברכישת השכלה גבוהה, המשפיעים ישירות על מסלול החיים וההשתכרות העתידית.

■ הפער בשיעורי הזכאות לתעודת בגרות בין ילדים להורים מאחוזון הכנסה 75 לילדים להורים מאחוזון הכנסה 25 הוא 28.8 נקודות אחוז. הדבר מצביע על פער משמעותי בהזדמנויות החינוכיות.

■ פער זה מצטמצם קלות כאשר בוחנים את שיעור בעלי תואר אקדמי (תואר ראשון או יותר), ועומד על 27.6 נקודות אחוז.

■ צמצום רב יותר בפער נצפה כאשר בוחנים את שיעור בעלי תואר מוסמך (או יותר), שעומד על 13.4 נקודות אחוז בלבד.

נתון זה מעיד על **פוטנציאל חיובי של מערכת ההשכלה הגבוהה, במיוחד בשלביה המתקדמים, לשמש גורם מתקן ולצמצם את השפעת הרקע החברתי-כלכלי הראשוני.**

צמצום הפער לכל אורך המסלול האקדמי עשוי לנבוע מכמה סיבות. ייתכן כי בשלבים אקדמיים מתקדמים יותר, גורמים כמו מוטיבציה אישית, יכולות אקדמיות גבוהות, או תמיכה ממוקדת יותר, משפיעים יותר מן הרקע החברתי-כלכלי הראשוני. ייתכן גם שבשלב זה, "ההון האקדמי" האישי שנצבר גובר על ההון הכלכלי המשפחתי. זאת ועוד ייתכן כי יש תהליך סינון טבעי, שבו רק בעלי היכולות והמשאבים המתאימים ביותר, ללא קשר לרקע, מצליחים להגיע לשלבים אלו, ובכך מצמצמים את הפערים הנצפים בשלבים מוקדמים יותר.

פערים בדירוג הכנסות: הפערים בהישגים החינוכיים והאקדמיים מתבטאים לבסוף גם בפערים בהכנסות בבגרות, ומשקפים את ההשפעה המצטברת של נקודת המוצא.

הפער בדירוג הכנסות מעבודה בין ילדים להורים מאחוזון הכנסה 75 לילדים להורים מאחוזון הכנסה 25 עומד על 9.2 אחוזונים בגיל 29–30, כלומר, ילד להורים מאחוזון 75 ירוויח בממוצע ב-9.2 אחוזונים יותר מילד להורים מאחוזון 25. פער זה עולה ל-11.4 אחוזונים בגיל 30–34 וממשיך לעלות ל-12.3 אחוזונים בגיל 35–39 ו-40–44. נתונים אלו מראים כי הפער בהכנסות נשמר ומתרחב עם העלייה בגיל.

התרחבות הפערים בהכנסות עם העלייה בגיל עשויה לנבוע מכמה גורמים: ראשית, שוק העבודה נוטה לתגמל ניסיון וצבירת הון אנושי לאורך זמן. ייתכן כי לאנשים מרקע חברתי-כלכלי גבוה יותר יש גישה טובה יותר להזדמנויות תעסוקה ראשוניות איכותיות יותר, המאפשרות צמיחה מהירה יותר בשכר ובהכנסות. שנית, ייתכן כי יש השפעות מצטברות של

רשתות חברתיות (הון חברתי) וקשרים מקצועיים, אשר מתפתחים ומתחזקים עם הזמן, ומסייעים לאנשים מרקע מבוסס יותר להתקדם מהר יותר בסולם ההכנסות. נוסף על כך הבדלים בהשכלה ובהכשרה מקצועית, שנוצרו בשלבים מוקדמים יותר בחיים, מתורגמים לפערים גדולים יותר בתגמול בשוק העבודה ככל שהקריירה מתפתחת. **במילים אחרות, השכלה איכותית ורשתות חברתיות חזקות יותר אינן מעניקות רק הזדמנות לשכר התחלתי גבוה יותר, אלא גם מאפשרות מסלול צמיחת שכר מהיר יותר לאורך הקריירה.**

2.1.2 סיכום ביניים

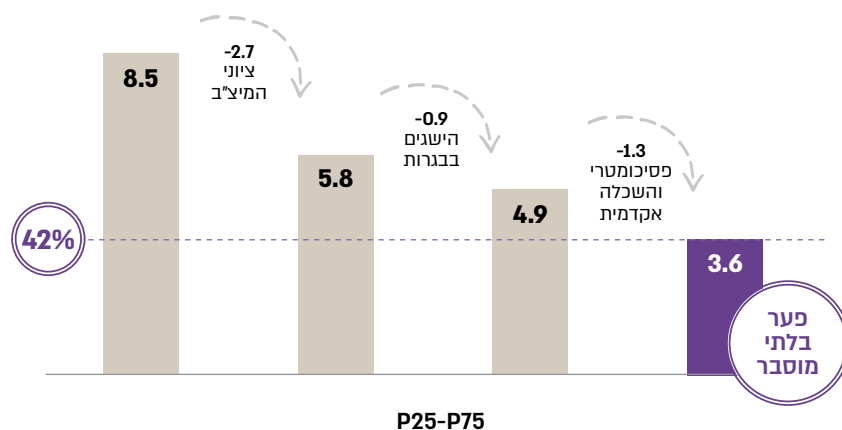
הממצאים בסעיף זה מדגימים כי רמת החיים של ילדים בילדותם, כפי שבאה לידי ביטוי בהכנסות הוריהם, מתואמת עם הישגיהם האקדמיים במהלך חייהם, החל מבית הספר היסודי ועד לרכישת תואר אקדמי. הבדלים אלו בהישגים האקדמיים משתקפים בהמשך הדרך גם בהישגי הילדים בשוק העבודה, עם מתאם חיובי מובהק בין הכנסות ההורים והכנסות הילדים. בסעיף הבא, נבחן לעומק את הקשר בין הישגים אקדמיים אלו ובין הישגים בשוק העבודה.

2.2 באיזה שלב נפתחים הפערים? הפער בהכנסות בין ילדים להורים מהחציון העליון והתחתון

הסעיף הקודם מיפה את הנתבי שבו פערים כלכליים הולכים ומתרחבים לאורך מסלול החיים, אך הוא הותיר שאלה מרכזית פתוחה: מהו משקלו היחסי של כל צומת חינוכי בעיצוב גורלו הכלכלי של הפרט? האם "נפילת אבן הדומינו הראשונה", שאת ביטויה אנו רואים כבר בבית הספר היסודי, היא זו שמכתיבה את סוף המסלול, או שמא ההזדמנויות וההחלטות בשלבים מאוחרים יותר עשויות לשנות את הכיוון?

סעיף זה בוחן לעומק את המנגנון הבין-דורי, ועובר מתיאור המתאם לניסיון לכמת את עוצמת ההסבר. באמצעות ניתוח המפרק את הפער בהכנסות לגורמיו, נחשוף איזה חלק ממנו "נקבע" על ידי הישגים מוקדמים, ומהו החלק העיקש שנותר בלתי מוסבר גם לאחר התחשבות בכל מסלול ההשכלה. סעיף זה מדגים כי **חלק עיקרי מן הפער בהכנסות כמבוגרים נקבע כבר בבית הספר היסודי, ומנגד חלק אחר כלל אינו קשור להישגים חינוכיים ואקדמיים**. ממצא זה מאתגר תפיסות מקובלות הנוטות למקד את תשומת הלב בשלבים מאוחרים יותר של מערכת החינוך (כגון התיכון והאקדמיה), או להתעלם ממשקלם של גורמים חוץ-חינוכיים בעיצוב אי-השוויון.

תרשים 2-ב: פער בדירוג ההכנסה [P75-P25] בפיקוח על הישגים חינוכיים ואקדמיים

הערה: התרשים מציג את הצמצום בפער ההכנסות (P75-P25) ככל שמנטרלים את השפעת ההשכלה. גובה העמודות מבטא את הפער באחוזוני ההכנסה שנותר לאחר השוואה בין בעלי הישגים דומים בכל שלב חינוך. הירידה בין העמודות משקפת את התרומה של כל שלב (יסודי, תיכון, אקדמיה) להסבר אי-השוויון, והעמודה האחרונה מייצגת את הפער הבלתי מוסבר שנותר גם בקרב בעלי השכלה זהה.

תרשים 2-ב מציג את הפער הממוצע באחוזוני הכנסה בין ילדים להורים מן החציון העליון ובין ילדים להורים מן החציון התחתון, כאשר אנו מפקחים בהדרגה על הישגים חינוכיים ואקדמיים שונים. הפער ההתחלתי, ללא כל פיקוח, עומד על 8.5 אחוזוני הכנסה. הניתוחים מבוססים על שנתוני לידה 1988–1991 (ראו תוצאות מפורטות של הרגרסיות בנספח ג).

■ **הפער כמו שהוא, ללא פיקוח:** הפער הממוצע בדירוג ההכנסה בין ילדים שהכנסות הוריהם מעל החציון לילדים שהכנסות הוריהם מתחת לחציון הוא 8.5 אחוזוני הכנסה. זהו הפער הגולמי, המשקף את מלוא הקשר בין הרקע החברתי-כלכלי ובין ההכנסות בבגרות.²

■ **פיקוח על הישגים במיצ"ב:** כאשר אנו מפקחים על ממוצע הציונים של בחינות המיצ"ב שנעשו בכיתות ה' ו-ח', הפער בהכנסות מצטמצם ל-5.8 אחוזוני הכנסה.

צמצום זה של הפער ב-2.7 אחוזוני הכנסה (5.8-8.5) מצביע על כך שהישגים בבית הספר היסודי ובחטיבת הביניים מסבירים כ-31.8% מן הפער הגולמי בהכנסות בבגרות. הפער מצטמצם מכיוון שכפי שראינו בסעיף הקודם, ציוני המיצ"ב מתואמים עם הכנסות ההורים. כלומר, חלק מן הפער בהכנסות הילדים בבגרותם נובע מהבדלים בהישגים הלימודיים המוקדמים שלהם, אשר קשורים לרקע החברתי-כלכלי של הוריהם. **ייתכן שמערכת החינוך תורמת להיווצרותם או להעמקתם של פערים אלו, אך חשוב להדגיש כי יסודות לאי-שוויון כלכלי, המשקפים פערים ביכולות ובמשאבים, עשויים להיבנות כבר בשלבים מוקדמים מאוד בחיים, עוד לפני הכניסה למערכת החינוך היסודי, ולהתבטא בהמשך בציוני המיצ"ב. פערים אלו יכולים לנבוע מהבדלים בסביבה המשפחתית, בגירויים קוגניטיביים בסביבה הביתית – בגיל הרך ועם הכניסה לבית הספר היסודי, בגישה למשאבים תומכים התפתחותיים, ועוד.**

■ **בפיקוח גם על בגרות:** נוסף על הפיקוח על ציוני המיצ"ב, כאשר אנו מפקחים גם על הישגים בבגרות – הכוללים את עצם ההיבחנות, זכאות לתעודת בגרות וממוצע משוקלל של הציונים – הפער בהכנסות מצטמצם עוד יותר, ל-4.9 אחוזוני הכנסה.

צמצום נוסף זה (4.9=5.8-0.9 אחוזוני הכנסה) מראה כי הישגים בתיכון תורמים אף הם להסבר הפער בהכנסות. בדומה להישגי המיצ"ב, הישגי הבגרות גם הם מתואמים עם הכנסות ההורים (כפי שפורט בסעיף הקודם), ולכן פיקוח עליהם מסייע להסביר חלק נוסף מן הפער בהכנסות הילדים בבגרותם. סך הכול, הישגי המיצ"ב והבגרות יחד מסבירים כ-42.4% מן הפער הגולמי בהכנסות.

■ **בפיקוח גם על השכלה אקדמית:** כאשר אנו מפקחים גם על הישגים אקדמיים – הכוללים היבחנות במבחן פסיכומטרי, הציון בו, קיום תואר אקדמי, סוג מוסד הלימודים ומקצוע הלימודים – הפער בהכנסות מצטמצם ל-3.6 אחוזוני הכנסה. להשכלה אקדמית, כפי שהוצג בסעיף הקודם, קשר חזק עם הכנסות ההורים, ולכן היא מסבירה חלק ניכר נוסף מן הפער בהכנסות הילדים. פיקוח על גורם זה מנטרל את ההשפעה של ההבדלים ברמת ההשכלה הגבוהה על הפער בהכנסות. הישגים חינוכיים ואקדמיים בכללותם מסבירים כ-57.6% מן הפער הגולמי בהכנסות.

2.2.1 סיכום ביניים

הישגים חינוכיים ואקדמיים מסבירים חלק ניכר (כ-58%) מן הקשר הבין-דורי בהכנסות. הניתוח חושף שתי תובנות מרכזיות:

■ **המפתח למוביליות עתידית נמצא בשלבים המוקדמים:** כשליש מן הפער בהכנסות בבגרות (32.1%) נקבע על ידי פערים בהישגים שנצפו עוד לפני התיכון (ציוני המיצ"ב). ממצא זה מחזק מאוד את התובנה כי חלק ניכר מן הפער בהכנסות כמבוגרים מושרש כבר בשלבים מוקדמים של החיים, ומרמז כי גורמים משמעותיים לעיצוב אי-השוויון פועלים בבית הספר ועוד לפני הכניסה אליו.

² פער זה שונה במעט מן הפער המוצג בסעיף הקודם בהכנסות בגיל 29–30 (אחוזוני הכנסה) מכיוון שכאן אנו משתמשים בתת-מדגם ספציפי שעבורו זמינים כל הנתונים הנחוצים לניתוח המובא, לרבות ציוני המיצ"ב בכיתה ה' או ח'.

■ **חינוך אינו כל הסיפור:** גם לאחר פיקוח על כלל ההישגים החינוכיים והאקדמיים, נותר פער רב בלתי מוסבר (42.4% מן הפער הגולמי). פער זה מדגיש כי חינוך והשכלה, על אף חשיבותם המכרעת, אינם הגורמים היחידים, ומצביע על קיומם של מנגנונים נוספים – חברתיים, תרבותיים ואישיים – אשר ייבחנו בהמשך הפרק.

ממצאים אלו נושאים השלכות כפולות למדיניות ציבורית: מצד אחד, הם מאתגרים את המיקוד המסורתי בהשכלה גבוהה ובבתי הספר התיכוניים, ומדגישים את החשיבות הקריטית של השקעת משאבים בהתערבויות מוקדמות, החל מן הגיל הרך ועד בית הספר היסודי, שם נקבע חלק הארי של הפער העתידי. מצד שני, העובדה שכ-42% מן הפער נותר בלתי מוסבר גם לאחר התחשבות בכל מסלול ההשכלה, מהווה אתגר המחייב את קובעי המדיניות להרחיב את מבטם מעבר למערכת החינוך ולחקור מנגנונים נוספים, חברתיים וסביבתיים, אשר ייבחנו בפרקים הבאים, כזירות התערבות חיוניות לצמצום אי-השוויון.

2.3 כיצד מוביליות מושפעת ממאפיינים חברתיים וסביבתיים?

סעיף זה מתמקד בהבנת תפקידם של מאפיינים חברתיים וסביבתיים בעיצוב המוביליות הבין-דורית בהכנסות. מלבד ההישגים החינוכיים והאקדמיים אשר נבחנו בסעיף הקודם, ישנם גורמים הקשורים למשק הבית, לקבוצת האוכלוסייה, ליישוב המגורים ולסביבת בית הספר, אשר יכולים להשפיע השפעה רבה על פוטנציאל ההשתכרות של אדם בבגרותו.

הממצאים המובאים כאן מראים שמאפיינים חברתיים וסביבתיים תורמים באופן ניכר להסבר המוביליות הבין-דורית בהכנסות. **כל אחד מן המאפיינים שנבחנו משפיע בעצמו, ובשקלול כולם יחד הם מסבירים כמחצית מן הקשר הבין-דורי בהכנסות.** ממצא זה מדגיש את חשיבותם של גורמי סביבה והשתייכות חברתית בעיצוב המוביליות, אם כי הם אינם הגורמים הבלעדיים. הניתוחים מבוססים על שנתוני לידה 1988–1991 (ראו תוצאות מפורטות של הרגרסיות בנספח ד).

תרשים 2-ג: פער בדירוג ההכנסה [P75-P25] בפיקוח על מאפיינים סביבתיים

המשתנה שנבדק (בפיקוח)	שיעור ההסבר מהפער הבין-דורי (באחוזים)
 מאפייני הצוות החינוכי	7.0
 מאפייני יישוב המגורים	19.7
 מאפיינים דמוגרפיים של משק הבית	21.7
 סטאטוס העמיתים לכיתה	31.4
 מגדר וקבוצת אוכלוסייה	34.6
כלל המאפיינים יחד	49.8

הערה: התרשים מציג את שיעור ההסבר (באחוזים) של כל גורם לפער הבין-דורי בהכנסות, בהתבסס על סדרת רגרסיות נפרדות. בכל עמודה בודדנו סדרת משתנים אחרת כדי לבדוק איזה אחוז מן הפער הכללי מוסבר על ידה. העמודות מסודרות בסדר עולה לפי עוצמת ההשפעה: החל מן הגורם בעל התרומה הנמוכה ביותר (7.0%) ועד לגורם המשמעותי ביותר (34.6%), כאשר העמודה האחרונה מציגה את כוח ההסבר המצטבר של כלל הגורמים יחד (49.8%).

תרשים 2-ג מציג את הפער הממוצע בדירוג ההכנסה בגיל 29-30 בין ילדים להורים מן החציון העליון ובין ילדים להורים מן החציון התחתון (P75-P25), כאשר אנו בוחנים את השפעתן של קבוצות שונות של מאפיינים חברתיים וסביבתיים על פער זה. כל שורה בתרשים מייצגת מודל רגרסיה נפרד, הכולל פיקוח על קבוצת משתנים ספציפית, כאשר המודל האחרון כולל את כלל המשתנים יחד. ראו נתונים מפורטים בנספח ד.

■ **הפער כמו שהוא, ללא פיקוח:** הפער הממוצע בדירוג ההכנסה בין ילדים שהכנסות הוריהם מעל החציון לילדים שהכנסות הוריהם מתחת לחציון הוא 9.4 אחוזי הכנסה. זהו הפער הגולמי, המשקף את מלוא הקשר בין הרקע החברתי-כלכלי ובין ההכנסות בבגרות, לפני שקלול גורמים חברתיים וסביבתיים.

■ **בפיקוח על מאפייני הצוות החינוכי:** כאשר אנו מפקחים על מאפייני הצוות החינוכי (ותק הצוות ושיעור האקדמאים בו) במודל נפרד, הפער בהכנסות מצטמצם ל-8.7 אחוזי הכנסה.

צמצום זה, העומד על 0.7 נקודות אחוז (מ-9.4 ל-8.7) ומהווה כ-7.0% מן הפער הגולמי, מצביע על כך שלמאפייני הצוות החינוכי בבתי הספר יש תרומה, אומנם מוגבלת אך מובהקת סטטיסטית, להסבר הפער במוביליות. ממצא זה עולה

בקנה אחד עם מחקרים רבים מן הארץ ומן העולם המדגישים את חשיבות איכות ההוראה והמורים להישגי תלמידים (למשל, וייסבלאי, 2023; López-Martín et al., 2023). עם זאת, חשוב לציין שהקשר בין מאפיינים פורמליים של מורים לתוצאות אינו תמיד ישיר, ומושפע מגורמים מבניים נוספים. כך למשל, מחקרים המשווים בין מערכות החינוך היהודית והערבית בישראל מראים כי לעיתים פערים בהישגים נותרים בעינם גם כאשר רמת ההשכלה הפורמלית של המורים דומה, ומצביעים על חשיבותם של גורמים כמו הקצאת משאבים וקשיי יישום מדיניות (Saffuri, 2025). ייתכן שצוות חינוכי מנוסה ובעל השכלה גבוהה יותר מספק סביבת למידה איכותית יותר, התורמת לצמצום פערי הישגים עבור תלמידים מרקעים מוחלשים, ובכך משפיע על מסלולם הכלכלי העתידי. עם זאת, חשוב לציין כי איכות הצוות החינוכי עשויה להיות קשורה למאפיינים אחרים של הסביבה המשפיעים על המוביליות, כגון חוסן כלכלי של הרשות המקומית, המצב החברתי-כלכלי של העמיתים לכיתה, ועוד. במקרים אלו, ייתכן שחלק מן הקשר הנצפה נובע מהשפעתם של מאפייני סביבה רחבים יותר.

■ **בפיקוח על אשכול חברתי-כלכלי, נפה ופריפריאליות של היישוב:** כאשר אנו מפקחים על מאפייני יישוב המגורים (אשכול חברתי-כלכלי של היישוב ושל האזור הסטטיסטי, אשכול פריפריאליות ומחוז) במודל נפרד, הפער בהכנסות מצטמצם ל-7.5 אחוזוני הכנסה.

פיקוח על מאפייני היישוב מצמצם את הפער ב-1.9 אחוזוני הכנסה, המהווה כ-19.7% מן הפער הגולמי. מאפייני היישוב מסבירים חלק משמעותי מן הפער, מה שמדגיש את השפעת הסביבה הגאוגרפית-חברתית על הזדמנויות כלכליות. יישובים בעלי אשכול חברתי-כלכלי גבוה או מיקום מרכזי יותר נוטים להציע גישה טובה יותר לשירותים איכותיים (חינוך, בריאות), רשתות תעסוקה מגוונות יותר ותשתיות טובות יותר, התורמות למוביליות כלכלית גבוהה יותר עבור תושביהם.

■ **בפיקוח על מאפיינים דמוגרפיים של משק הבית:** בפיקוח על מאפיינים דמוגרפיים של משק הבית (מספר אחיות ואחים, המצב המשפחתי של האם) במודל נפרד, הפער בהכנסות מצטמצם ל-7.3 אחוזוני הכנסה.

פיקוח על מאפייני משק הבית מצמצם את הפער ב-2.1 אחוזוני הכנסה, המהווה כ-21.7% מן הפער הגולמי. מאפייני משק הבית תורמים אף הם להסבר הפער, ומצביעים על חשיבות המבנה והדינמיקה המשפחתית. משקי בית גדולים יותר או משפחות חד-הוריות עשויים להתמודד עם מגבלות כלכליות ומגבלות זמן, המשפיעות על היכולת להשקיע במשאבים חינוכיים ובהעשרה עבור הילדים; בפרט, במשפחות חד-הוריות או במשפחות מרובות ילדים, זמן ההורות הפנוי להשקעה פרטנית בכל ילד עלול להצטמצם או להיפגע באיכותו. הדבר עשוי להשפיע על התפתחות קוגניטיבית ורגשית, על רמת הגירויים הלימודיים בבית, ועל היכולת לספק תמיכה לימודית ורגשית מספקת, ובכך להשפיע על מסלול המוביליות של הילדים. גודל המשפחה ומצבה החברתי-כלכלי משפיעים על הקצאת המשאבים לכל ילד, ובכך על פוטנציאל המוביליות שלו.

■ **בפיקוח על סטטוס כלכלי וחברתי של עמיתים לכיתה:** כאשר אנו מפקחים על מאפייני כיתה הלימוד (משתנים מחושבים אשר תופסים את ההרכב החברתי והכלכלי של העמיתים בכיתה הלימוד שבה למד האדם כשהיה בכיתה ה) במודל נפרד, הפער בהכנסות מצטמצם ל-6.4 אחוזוני הכנסה.

פיקוח על מאפייני העמיתים בכיתה הלימוד מצמצם את הפער ב-2.9 אחוזוני הכנסה, המהווה כ-31.4% מן הפער הגולמי. משתנים אלו משקפים את החוסן הכלכלי-חברתי של העמיתים בכיתה הלימוד. מלבד זאת, הם מעידים במדויק, לעומת משתנים קודמים ברמת היישוב והאזור הסטטיסטי, על החוסן הכלכלי-חברתי של סביבת המגורים הקרובה. הרכב הכיתה והרקע החברתי-כלכלי של החברים לכיתה משפיעים גם הם על המוביליות, מה שמרמז על השפעות עמיתים וסביבת למידה. סטטוס כלכלי וחברתי גבוה יותר של חברים לכיתה עשוי ליצור סביבה תומכת יותר ללמידה, להעלות ציפיות אקדמיות, ולספק רשתות חברתיות חיוביות, התורמות לקידום המוביליות של הפרט.

ממצא זה מדגיש את חשיבותה של סביבת השווים ואת ההשפעה ההדדית בתוך הכיתה. השפעת קבוצת השווים (peer effects) יכולה לכלול קביעת נורמות חברתיות ואקדמיות גבוהות יותר, חשיפה להון חברתי ותרבותי רחב יותר (כגון קשרים וכישורים המוערכים במערכת החינוך ובהמשך בשוק העבודה), למידת עמיתים ושיתוף פעולה, וכן ציפיות

מוגברות מצד מורים ובתי ספר. השפעות אלו אינן מוגבלות לשנות בית הספר בלבד, אלא יכולות להשפיע על בחירות עתידיות (מסלולי לימוד, מוסדות אקדמיים) ועל הזדמנויות תעסוקתיות לאורך זמן.

■ **בפיקוח על מגדר וקבוצות באוכלוסייה:** כאשר אנו מפקחים על שיוך לקבוצות עיקריות באוכלוסייה (ערבים, חרדים ויהודים לא-חרדים – לפי מגדר, עולים חדשים ויוצאי אתיופיה) במודל נפרד, הפער בהכנסות מצטמצם ל-6.1 אחוזוני הכנסה.

פיקוח על שיוך קבוצתי מצמצם את הפער ב-3.2 אחוזוני הכנסה, המהווה כ-**34.6%** מן הפער הגולמי. צמצום זה מהווה את התרומה הגדולה ביותר מבין הגורמים החברתיים והסביבתיים שנבחנו ומצביע על חסמים או יתרונות מערכתיים משמעותיים הקשורים לזהות קבוצתית. הבדלים מגדריים, כמו גם שיוך לקבוצות ספציפיות באוכלוסייה (ערבים, חרדים, עולים חדשים ויוצאי אתיופיה), משפיעים על מגוון ההזדמנויות החברתיות, החינוכיות והתעסוקתיות, ובכך תורמים באופן ניכר לפער במוביליות הבין-דורית. ממצא זה מדגיש את העוצמה של גורמים דמוגרפיים וחברתיים רחבים בעיצוב מסלולי חיים כלכליים. הוא מצביע על כך שזהות קבוצתית טומנת בחובה יתרונות או חסמים מערכתיים משמעותיים, הנובעים בין היתר מנורמות חברתיות, מציפיות תרבותיות ומאפליה מבנית בשוק העבודה ובמערכות חברתיות. לנוכח חשיבותו המכרעת של משתנה זה, הפרקים הבאים יוקדשו לניתוח מעמיק ונפרד של כל אחת מקבוצות אלו באוכלוסייה.

■ **בפיקוח על כל המשתנים יחד:** כאשר אנו מפקחים על כלל המשתנים החברתיים והסביבתיים יחד, הפער בהכנסות מצטמצם ל-4.7 אחוזוני הכנסה.

כלל המאפיינים החברתיים והסביבתיים יחד מצמצמים את הפער הגולמי בכ-**49.8%**. נתון זה מדגיש את העוצמה המצטברת של גורמים אלו בעיצוב המוביליות. הוא מחזק את התובנה שסביבה והשתייכות חברתית הם גורמים רבי השפעה בהסבר הקשר הבין-דורי בהכנסות, ומצביעים על כך שאי-שוויון בהזדמנויות מושפע עמוקות מהקשרים החברתיים והסביבתיים של הפרט.

2.3.1 סיכום ביניים

הממצאים המובאים בסעיף זה מדגימים כי מאפיינים חברתיים וסביבתיים תורמים תרומה משמעותית להסבר הפערים בהכנסות בין ילדים מרקעים חברתיים-כלכליים שונים.

תובנה מעניינת שעולה מסעיף זה היא ש"עם מי אתה לומד" (העמיתים לכיתה) ו"מי אתה" (ההשתייכות לקבוצה באוכלוסייה) הם גורמים קריטיים, שלעיתים חשובים לא פחות מ"מה אתה לומד" (שנבחן בסעיף הקודם) בעיצוב סיכויי המוביליות שלך. כל אחד מן המאפיינים שנבחנו מתואם בפני עצמו עם המוביליות, וכאשר כלל המשתנים הללו מובאים בחשבון, הם מסבירים כמחצית מן הקשר הבין-דורי בהכנסות.

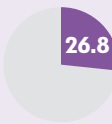
סביבה והשתייכות חברתית – גורמים מרכזיים אך לא בלעדיים: הממצאים מצביעים על כך שסביבה והשתייכות חברתית הם גורמים רבי עוצמה בעיצוב המוביליות, וכן שלמדיניות המשפיעה על הרכב התלמידים בכיתות עשויה להיות השפעה ארוכת טווח על צמצום פערים, מעבר להשפעה של משאבים פדגוגיים. יחד עם זאת, העובדה שגם לאחר פיקוח על כלל המאפיינים הללו נותר פער בלתי מוסבר, מצביעה על קיומם של מנגנונים נוספים המשפיעים על הקשר הבין-דורי בהכנסות. בסעיף הבא נרחיב את הדיון בגורמים אלו ונבחן מנגנונים נוספים שאינם חינוך והשכלה, ואינם מאפיינים חברתיים וסביבתיים קלאסיים, אשר עשויים להסביר את החלק הנותר בפער המוביליות.

2.4 מנגנונים נוספים להעברה בין-דורית של רמת חיים

סעיף זה מתמקד במנגנונים נוספים להעברה בין-דורית של רמת חיים, מעבר למנגנוני החינוך וההשכלה ולמאפייני הסביבה החברתית-כלכלית שנדונו בסעיפים הקודמים. **מנגנונים אלו, הקשורים להון חברתי, בריאותי ותרבותי, מסבירים חלק נוסף מן הפער הבין-דורי.** אנו בוחנים **סוגי הון נוספים**, כגון בריאות ההורים, חברתיות, אוריינות שפתית וטכנולוגית ושירות צבאי, אשר עשויים להסביר חלק מן הפער הבלתי מוסבר במוביליות הבין-דורית.

כרבע מן הדמיון הבין-דורי בהכנסות מוסבר על ידי המאפיינים הנבחנים כאן. הדבר מדגיש את חשיבותם של גורמים אלו, שאינם נתפסים בנתונים מינהליים בשגרה.

תרשים 2-ד: פער בדירוג ההכנסה (P75-P25) בפיקוח על מאפייני הון שונים

המשתנה שנבדק (בפיקוח)	שיעור ההסבר מהפער הבין-דורי (באחוזים)
שירות צבאי של ההורים 	3.0
בריאות ההורים 	6.1
אוריינות שפתית של ההורים 	6.6
הון חברתי של ההורים 	6.8
מחשב בבית ההורים 	19.0
כלל המאפיינים יחד 	26.8

הערה: התרשים מציג את שיעור ההסבר (באחוזים) של כל גורם לפער הבין-דורי בהכנסות, בהתבסס על סדרת רגרסיות נפרדות. בכל עמודה בודדנו סדרת משתנים אחרת כדי לבדוק איזה אחוז מן הפער הכללי מוסבר על ידה. העמודות מסודרות בסדר עולה לפי עוצמת ההשפעה: החל מן הגורם בעל התרומה הנמוכה ביותר (3.0%) ועד לגורם המשמעותי ביותר (19%), כאשר העמודה האחרונה מציגה את כוח ההסבר המצטבר של כלל הגורמים יחד (26.8%).

תרשים 2-ד מציג את הפער הממוצע בדירוג ההכנסה בגיל 29–30 בין ילדים להורים מן החציון העליון ובין ילדים להורים מן החציון התחתון (P75-P25), כאשר אנו בוחנים את השפעתן של קבוצות שונות של **מאפייני הון אישי וחברתי** על פער זה. יש לציין כי ממצאי סעיף זה מבוססים על איחוד הנתונים המינהליים עם נתוני הסקר החברתי של הלמ"ס, ועל

כן גודל המדגם קטן יותר מגודל המדגם בסעיפים קודמים. הניתוחים מבוססים על שנתוני לידה 1980–1987 (ראו תוצאות מפורטות של הרגרסיות בנספח ה).

- הפער כמו שהוא, ללא פיקוח: הפער הממוצע בדירוג ההכנסה הוא 9.5 אחוזוני הכנסה.³
- בפיקוח על שירות צבאי של ההורים הפער מצטמצם ל-9.2 אחוזוני הכנסה (הסבר של 3.0%; לא מובהק).
- בפיקוח על בריאות ההורים הפער מצטמצם ל-8.9 אחוזוני הכנסה (הסבר של 6.1%; לא מובהק).
- בפיקוח על אוריינות שפתית של ההורים הפער מצטמצם ל-8.8 אחוזוני הכנסה (הסבר של 6.6%; לא מובהק).
- בפיקוח על הון חברתי של ההורים (רשתות חברתיות) הפער מצטמצם ל-8.8 אחוזוני הכנסה (הסבר של 6.8%; לא מובהק).
- בפיקוח על מחשב בבית ההורים (אוריינות טכנולוגית) הפער מצטמצם ל-7.7 אחוזוני הכנסה. פיקוח על משתנה זה מצמצם את הפער ב-1.8 אחוזוני הכנסה, המהווה כ-19.0% מן הפער הגולמי (מובהק). לממצא זה משמעות הן בהקשר הכלכלי הן בהקשר הרחב של הון תרבותי וטכנולוגי. הימצאות מחשב בבית מייצגת גישה לידע, סביבה המעודדת פיתוח מיומנויות דיגיטליות וחשיפה לעולם רחב יותר – משאבים שהורים מעבירים לילדיהם ויש להם ערך רב בשוק העבודה המודרני.
- בפיקוח על כל המאפיינים יחד הפער בהכנסות מצטמצם ל-6.9 אחוזוני הכנסה. כלל המאפיינים יחד מצמצמים את הפער הגולמי בכ-26.8% (מובהק).

2.4.1 סיכום ביניים

ניתוח זה מדגים כי ישנם מנגנונים נוספים להעברה בין-דורית של רמת חיים. מאפייני הון אישי וחברתי אלו תורמים תרומה משמעותית להסבר הפערים בהכנסות.

- השפעה משמעותית של מאפייני הון אישי וחברתי: כלל המאפיינים שנבחנו יחד מסבירים כרבע (26.8%) מן הפער הגולמי בהכנסות. ממצא זה מדגיש כי חינוך והשכלה אינם מסבירים לבדם את כל הפערים, וכי לסוגי הון נוספים, כמו הון חברתי, תרבותי ובריאותי, תפקיד חשוב.
- ההשפעה הגדולה ביותר נצפית בפיקוח על מחשב בבית ההורים, המהווה אינדיקציה להון טכנולוגי ותרבותי.
- מגבלות הממצאים והצורך במחקר עתידי: יש לסייג כי בשל מגבלות גודל המדגם, מרבית הממצאים אינם מובהקים סטטיסטית. הדבר מדגיש את החשיבות בהמשך חקירת ההשפעה של מנגנונים נוספים אלו במחקרים רחבי היקף.

2.5 אינטגרציה ומשמעויות: סיכום והשלכות למדיניות

איחוד כלל המנגנונים שנבחנו – הישגים חינוכיים, מאפיינים חברתיים וסביבתיים ומאפייני הון אישי וחברתי – מסביר את מרבית הקשר הבין-דורי בהכנסות. כלל המנגנונים יחד מסבירים שלושה רבעים (74.4%) מן הפער הגולמי בהכנסות.

היכולת להסביר את רוב הפער מצביעה על כך שאי-שוויון בהזדמנויות אינו גזירת גורל, אלא תוצאה של כמה גורמים הניתנים לזיהוי ולטיפול. המודל המצטבר מראה כיצד המערכות הקיימות אינן מצליחות לצמצם במידה מספקת חסרונות ראשוניים (הכנסת הורים). כתוצאה מכך, חסרונות אלו מתורגמים לפערים בהישגים חינוכיים מוקדמים, אשר מתעצמים בהמשך על ידי סביבה חברתית (הרכב הכיתה, מאפייני היישוב) והיעדר הון "רך" (כמו אוריינות טכנולוגית), ובסופו של דבר מובילים לפערים משמעותיים בהכנסות בבגרות.

³ פער זה שונה במעט מן הפערים שהוצגו בסעיפים קודמים מכיוון שכאן השתמשנו בתת-מדגם ספציפי שעבורו נאספו נתוני הסקר החברתי, אשר הוצמדו לנתונים המינהליים.

2.5.1 כיוונים למדיניות

הבנה זו מובילה למסקנה כי מדיניות יעילה לצמצום פערים במוביליות חייבת להיות כוללת ורב-ממדית. ממצא זה מהדהד את ספרות המחקר המראה כי ההעברה הבין-דורית אינה רק כלכלית, אלא כוללת מכלול של סוגי הון, לרבות הון אנושי, הון תרבותי והון חברתי, שכולם יחד מעצבים את סיכויי ההצלחה של הדור הבא:

- **השקעה מסיבית בגיל הרך ובחינוך היסודי המוקדם:** מחקר זה מדגיש כי חלק ניכר מן הפערים נצפה עוד לפני בית הספר היסודי. ממצא זה תואם ממצאים בספרות ענפה המזהה את הגיל הרך כ"חלון הזדמנויות" קריטי (למשל, García et al., 2020; Heckman, 2011). מחקרים מראים כי פערים במיומנויות בסיסיות, כמו אוצר מילים ויעילות עיבוד שפה, נפתחים כבר בגיל 18 חודשים (Fernald et al., 2013), וכי השקעה בפיתוח מיומנויות בגיל הרך היא היעילה והמשתלמת ביותר שכן פערים מוקדמים אלו יוצרים השפעה מצטברת שקשה לצמצם בהמשך (Cunha & Heckman, 2007). התערבויות אינטנסיביות ואיכותיות בגיל הרך, דוגמת פרויקט Abecedarian, הוכחו ככלי היעיל ביותר לשבירת המעגל הבין-דורי, והראו השפעה ארוכת טווח על הישגים תעסוקתיים והכנסה בבגרות (Campbell et al., 2012).
- **חיזוק מערכת החינוך וצמצום פערים גאוגרפיים:** מערכת החינוך, שאמורה לשמש ה"משווה הגדול", עלולה בפועל לפעול כמנגנון לשיעתוק חברתי (Bourdieu & Passeron, 1990), אשר מתרחש, בין היתר, כתוצאה מסגרגציה בין בתי ספר ואיכות הוראה לא אחידה. הספרות מראה כי להרכב החברתי-כלכלי של בית הספר ("אפקט עמיתים") יש השפעה מוכחת על הישגי התלמידים, מעבר לרקע האישי שלהם (Connor & Storper, 2020). לכן, יש הכרח בהמשך השקעה בחינוך פורמלי, תוך מתן דגש בחיזוק בתי ספר בכריפריה וקידום אינטגרציה חינוכית להפחתת ההשפעות השליליות של הרכב הכיתה.
- **השקעה בהון אישי וחברתי:** נדרשת השקעה בהון אישי וחברתי משלים לחינוך הפורמלי. ההצלחה בשוק העבודה אינה תלויה רק בהשכלה. הספרות מראה כיצד רשתות חברתיות (הון חברתי) מסייעות בפתיחת דלתות ובאיתור הזדמנויות תעסוקה. בד בבד, בעידן המודרני, מיומנויות דיגיטליות הן הכרח. הפער המשמעותי כיום אינו רק בגישה למחשב, אלא באופן השימוש בו. מחקרים מראים כי צעירים מרקע נמוך נוטים להשתמש בטכנולוגיה בעיקר לבידור, ואילו צעירים מרקע גבוה משתמשים בה ללמידה ולפיתוח כישורים (Harris et al., 2017; Van Dijk, 2012). בהתאם לכך, ארגונים כמו ה-OECD מדגישים את חשיבות קידום השוויון הדיגיטלי (Digital Equity) וההכלה הדיגיטלית (Digital Inclusion) במערכת החינוך, כגורם מכריע להשתלבות עתידית בשוק עבודה משתנה (Gottschalk & Weise, 2023). פיתוח תוכניות שיקדמו אוריינות טכנולוגית (מלבד גישה פיזית), כישורים חברתיים ורשתות תמיכה, חיוני לצמצום פערים אלו בקרב אוכלוסיות מוחלשות.

2.5.2 שאלות פתוחות למחקר עתידי

- על אף ההסבר המשמעותי שהושג, נותר חלק בלתי מוסבר בפער המוביליות (כ-25.6%). מחקר עתידי עשוי להתמקד בזיהוי ובאמידה מדויקת של גורמים אלו, למשל:
 - **כיצד משפיעה מדיניות ציבורית ספציפית?** בחינה מעמיקה של תוכניות התערבות ממשלתיות קיימות ובדיקת היעילות שלהן בצמצום פערים ובקידום מוביליות בפועל.
 - **כיצד ישפיעו שינויים טכנולוגיים וחברתיים עתידיים?** ניתוח האופן שבו מגמות כגון אוטומציה, בינה מלאכותית ושינויים בשוק העבודה עשויים לשנות את מנגנוני המוביליות בעתיד.
 - **מהי השפעתם של תכונות אישיות וכישורים לא-קוגניטיביים?** בדיקת תרומתם של גורמים כגון התמדה, נחישות, יצירתיות, חוסן נפשי ויכולת הסתגלות ("כישורים רכים") להצלחה בשוק העבודה, מעבר להישגים הפורמליים.
- הבנה מעמיקה ומתמשכת של כלל הגורמים הללו חיונית לפיתוח מדיניות יעילה שתחתור לצמצום פערים ולקידום שוויון הזדמנויות בחברה הישראלית.

3. מבט עומק על האוכלוסייה הערבית

פרק זה מנתח לעומק את מאפייני האוכלוסייה הערבית בישראל, תוך התמקדות בפערים חברתיים-כלכליים, חינוכיים ומגדריים.

עיקרי הממצאים

- **נקודת פתיחה נמוכה:** החברה הערבית ככלל מתמודדת עם נקודת פתיחה כלכלית נמוכה משמעותית מן הממוצע הארצי, אם כי יש מדרג פנימי: נקודת הפתיחה של האוכלוסייה הנוצרית גבוהה מזו של האוכלוסייה הדרוזית, וזו גבוהה מזו של האוכלוסייה המוסלמית, כשבתוכה מזהים את האוכלוסייה הבודאית בנגב במידרג נמוך יותר.
- **הפרדוקס המגדרי:** בכל תתי-הקבוצות המרכיבות את החברה הערבית בישראל, נשים מציגות הישגים חינוכיים גבוהים משמעותית מגברים, אך הצלחה זו אינה מתורגמת להצלחה כלכלית בשוק העבודה, שם הגברים משיגים תוצאות טובות יותר.
- **"קנס כפול" אוניברסלי לנשים:** החסמים העיקריים הניצבים בפני נשים ערביות, בכל תתי-הקבוצות, נמצאים בשוק העבודה עצמו. הן סובלות מ"קנס כפול": ריכוז-יתר בענפים המציעים שכר נמוך, וחשוב מכך, פער שכר גדול (העולה על 20 אחוזוני הכנסה) ובלתי מוסבר גם בתוך אותם ענפים. פער זה אינו מוסבר על ידי מאפייני רקע, וייתכן שהוא קשור לנומרות חברתיות-תרבותיות שמרניות, המעכבות השתלבות מלאה, לצד אפליה. ממצא זה משקף מגמה עולמית העולה מדוחות בין-לאומיים (למשל, Marta & Michelle, 2023) שמראים כיצד פערים מגדריים בהכנסה נותרים בעינם גם כאשר נשים מצטיינות בחינוך, וזאת בשל חסמים מבניים בשוק העבודה, כגון ריכוז תעסוקתי ובחירת מקצועות.
- **מקורות שונים לחסמים של גברים:** החסמים העומדים בפני גברים אינם אחידים.
- **עבור גברים מוסלמים ובודאים⁴,** החסם העיקרי הוא פערים הנצברים כבר במערכת החינוך, לצד חסמים סביבתיים-גאוגרפיים הקשורים למקום מגוריהם.
- **עבור גברים נוצרים ודרוזים,** הבסיס החינוכי איתן יותר, והאתגרים העיקריים מופיעים בשלבים מאוחרים יותר וקשורים לתשואה נמוכה להשכלה גבוהה ולהשתלבות בשוק העבודה.

עיקרי ההמלצות

הניתוח בפרק זה הראה כי החסמים למוביליות באוכלוסייה הערבית אינם אחידים, אלא מובחנים מגדרית ומשתנים בין תתי-הקבוצות. לכן, נדרשת מדיניות שמביאה בחשבון את צרכיה השונים של כל קבוצה:

מדיניות רב-ממדית עבור נשים (טיפול ב"קנס הכפול"): בכל תתי-הקבוצות, הממצאים הראו כי החסם העיקרי של נשים ערביות הוא באופן מובהק בשוק העבודה. הוא מתבטא ב"קנס כפול": ריכוז בענפים מתגמלים פחות ופער הכנסה גדול ובלתי מוסבר גם בתוך אותם ענפים.

חשוב לציין: המלצות אלו מתמקדות בשיפור איכות התעסוקה והשכר עבור נשים שכבר השתלבו בשוק העבודה, לנוכח הממצאים על "הקנס הכפול". עם זאת, יש לזכור כי נשים ערביות רבות מתמודדות עוד קודם לכן עם חסמי כניסה משמעותיים לשוק העבודה המונעים את השתתפותן בכוח העבודה מלכתחילה. אף שחסמים אלו אינם במוקד הניתוח הנוכחי, הסרתם היא תנאי מקדים הכרחי למוביליות כלכלית.

⁴ בדוח זה, הקבוצה "בודאים" מתייחסת למי שזוהו כבעלי דת מוסלמית ומתגוררים בנגב; הקבוצה "מוסלמים" מתייחסת ליתר האוכלוסייה המוסלמית שאינה נכללת בהגדרה זו (אינם מתגוררים בנגב).

« המלצות הנגזרות ישירות מממצאי המחקר:

- **טיפול בריכוזיות הענפית:** עידוד אקטיבי של גיוון תעסוקתי ופתיחת מסלולים לנשים ערביות בענפים רווחיים ומתגמלים יותר, שכן הריכוז בענפים מסוימים זוהה כגורם מסביר לפער.
- **טיפול בפער הבלתי מוסבר:** הפער הגדול שנותר בתוך הענפים מצביע על חסמים שאינם קשורים לכישורי העובדת. יש לפעול לטיפול בפער זה, למשל על ידי אכיפה מוגברת של חוקי שוויון הזדמנויות ושכר, וקידום שקיפות שכר.
- **כיווני התערבות משלימים:** יש להכיר בכך שחלק מן הפער הבלתי מוסבר עשוי לנבוע מנורמות חברתיות-תרבותיות ומסוגיות הקשורות למעמד האישה בחברה הערבית. לפיכך, נדרשת גישה רגישה תרבותית הכוללת התערבויות תומכות, כגון הרחבת מערך מעונות היום ועידוד תעסוקה גמישה, שיסייעו לנשים לצלוח חסמים אלו ולהשתלב באופן מלא בשוק העבודה.

« מדיניות עבור גברים: טיפול בחינוך מול שוק העבודה

- **טיפול בחסמי חינוך וסביבה עבור גברים מוסלמים ובדואים:** הממצאים הראו כי החסם העיקרי עבור קבוצה זו הוא פערים הנצברים כבר במערכת החינוך (הסבר של כ-70% מן הפער), יחד עם חסמים סביבתיים-גאוגרפיים. לכן, מומלצת מדיניות כפולה:
 - **התערבות חינוכית מוקדמת:** השקעה בחינוך היסודי ובחטיבות הביניים במטרה לצמצם את פערי המיצ"ב שהתגלו כבעלי קשר להכנסה העתידית.
 - **פיתוח אזורי-כלכלי:** טיפול בחסמים הסביבתיים אשר עשוי לכלול פיתוח תשתיות, שיפור נגישות התחבורה למרכזי תעסוקה ויצירת מקורות תעסוקה מקומיים.
- **טיפול בחסמי שוק העבודה עבור גברים נוצרים ודרוזים ואקדמאים בכל הקבוצות:** הממצאים הראו כי הבסיס החינוכי של קבוצה זו איתן, אך היא סובלת מתשואה נמוכה להשכלה גבוהה. כלומר, האתגר אינו רכישת ההשכלה אלא תרגומה להכנסה. לכן, מדיניות מתאימה עשויה להיות בשני מישורים:
 - **הסרת חסמים אקטיביים:** טיפול ישיר בחסמים מבניים ובאפליה בשוק העבודה המונעים מגברים אלו לממש את הפוטנציאל הכלכלי של השכלתם.
 - **יצירת גשרים לתעסוקה הולמת:** הפעלת תוכניות הכוונה שייצרו גשר בין בוגרי אקדמיה נוצרים ודרוזים ובין תעסוקה איכותית ומתגמלת המותאמת לכישוריהם.

« כיווני התערבות משלימים

לצד ההתערבויות הישירות הנובעות מן הממצאים, הפער הבלתי מוסבר הגדול מצביע על צורך לבחון חסמים נוספים שהמחקר לא מדד ישירות. כיווני התערבות אפשריים כוללים טיפול בחסמי כניסה לשוק העבודה באמצעות פיתוח תוכניות ייעודיות ליצירת גשר בין האקדמיה לתעסוקה איכותית, בדגש על בניית הון חברתי ורשתות קשרים, וכן התערבויות תומכות לטיפול בחסמים חברתיים-תרבותיים עקיפים, כגון הרחבת מערך מעונות היום, עידוד תעסוקה גמישה וקידום יזמות נשית. חשוב להדגיש כי אלו הם כיווני פעולה אפשריים, ונדרש מחקר נוסף כדי לדייק את המדיניות היעילה ביותר לטיפול בחסמים אלו.

3.1 תיאור האוכלוסייה: מצב כלכלי, הישגים בחינוך והשתלבות בשוק העבודה

הנתונים מצביעים על מצב חברתי-כלכלי נמוך משמעותית של האוכלוסייה הערבית לעומת הממוצע הארצי, עם הבדלים בולטים בהישגים החינוכיים ובהשתלבות בשוק העבודה בין גברים לנשים בתוך האוכלוסייה הערבית (תרשים 3-א).

3.1.1 מצב כלכלי

דירוג ההכנסה הממוצע של הורים באוכלוסייה הערבית נמוך באופן ניכר מן הממוצע הכללי. הדירוג הממוצע של הכנסות הורים בכלל האוכלוסייה עומד על 50, ואילו בקרב הורים באוכלוסייה הערבית (של גברים ונשים כאחד) הוא עומד על כ-32 בלבד. נתון זה מעיד על נקודת פתיחה כלכלית נמוכה משמעותית עבור הדור הצעיר באוכלוסייה זו.

3.1.2 הישגים בחינוך ובהשכלה

בתחום החינוך וההשכלה ניכרים פערים מגדריים בולטים בתוך האוכלוסייה הערבית, כאשר נשים ערביות מציגות הישגים גבוהים יותר מגברים ערבים. עם זאת, שתי הקבוצות נמצאות מתחת לממוצע הכללי.

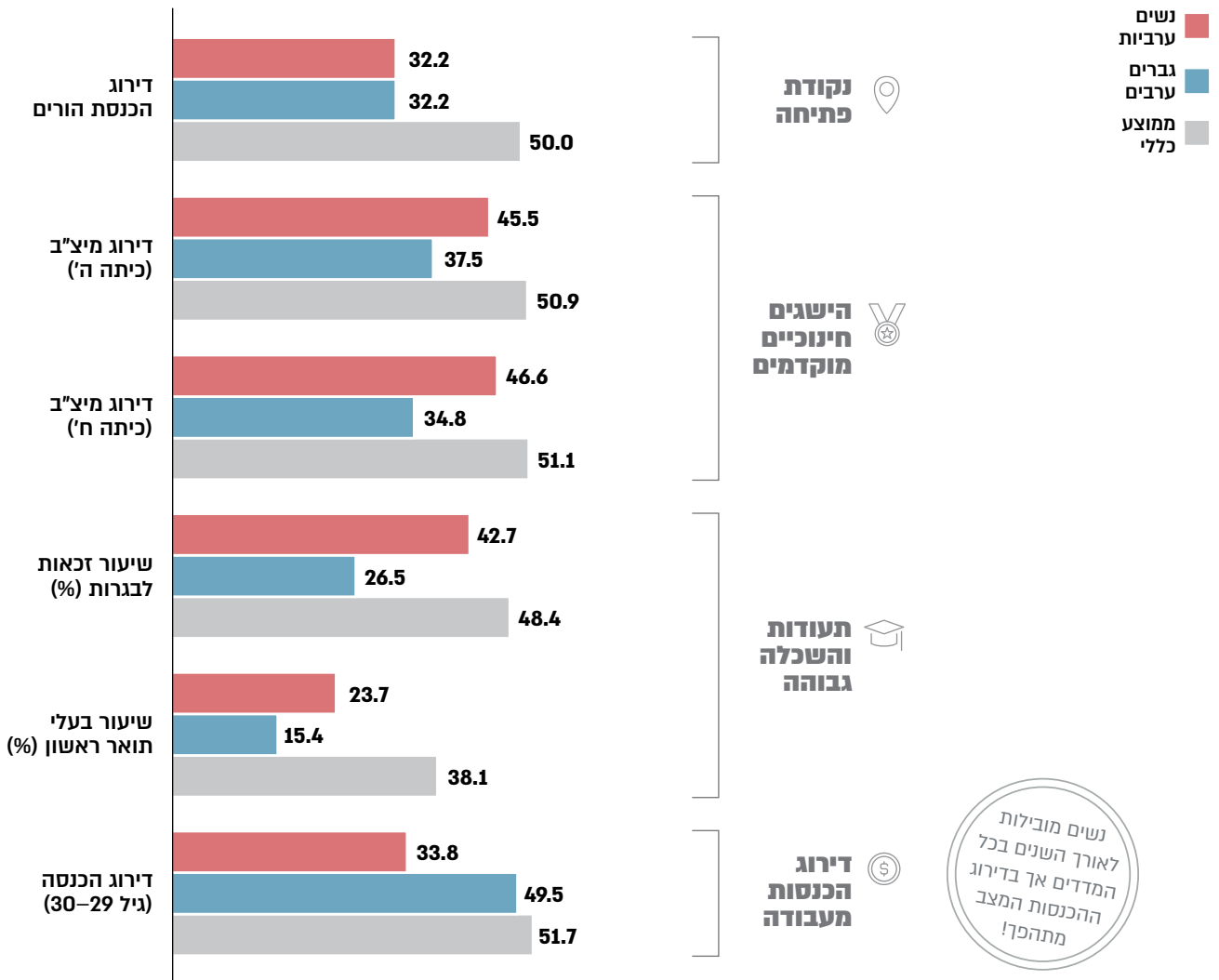
הישגים בבית הספר היסודי וחטיבת הביניים (מיצ"ב): הפערים בהישגים מתחילים כבר בשלבים מוקדמים. דירוג ציון המיצ"ב הממוצע בקרב בנות ערביות בכיתה ה' (45.5) ובכיתה ח' (46.6) גבוה מזה של בנים ערבים (37.5 ו-34.8 בהתאמה). עם זאת, שתי הקבוצות מציגות הישגים הנמוכים מן הממוצע הכללי, שעומד על כ-51 הן בכיתה ה' הן בכיתה ח'. הפערים הגדולים יותר של הגברים הערבים מצביעים על אתגרים משמעותיים כבר בשלבי החינוך המוקדמים.

השכלה תיכונית (בגרות): דירוג ציון הבגרות הממוצע בקרב נשים ערביות (52.3) ושיעור הזכאות שלהן לבגרות (42.7) נמוכים מן הממוצע הכללי (55.7 ו-48.4 בהתאמה), אך הפערים גדלים משמעותית לעומת נשים יהודיות לא-חרדיות, שאצלן דירוג הציון הממוצע הוא 66.8 ושיעור הזכאות הוא 66.2. בקרב גברים ערבים, הפערים גדולים בהרבה: דירוג ציון הבגרות (42.0) ושיעור הזכאות לבגרות (26.5) נמוכים משמעותית מן הממוצע הכללי. הפער בזכאות לבגרות מצביע על אתגר משמעותי עבור גברים צעירים במערכת החינוך התיכונית.

השכלה אקדמית: הפערים מול הממוצע הכללי ממשיכים ומתרחבים בהשכלה הגבוהה. שיעור בעלות תואר ראשון בקרב נשים ערביות (כ-24%) נמוך מן הממוצע הכללי (38%). הפער גדל בתארים מתקדמים, כאשר רק כ-9% מן הנשים הערביות מחזיקות בתואר שני, לעומת 15.2% בכלל האוכלוסייה. בקרב גברים ערבים, הפערים חריפים עוד יותר: שיעור בעלי תואר ראשון (כ-15%) הוא פחות ממחצית מן הממוצע הכללי, ושיעור בעלי תואר שני (כ-6%) נמוך משמעותית גם הוא.

הישגים בשוק העבודה (הכנסה): הפערים המגדריים מתהפכים במעבר לשוק העבודה. למרות הישגיהן העדיפים בחינוך, נשים ערביות משתכרות פחות מגברים ערבים בכל קבוצות הגיל. דירוג ההכנסה של גברים ערבים נע סביב הממוצע הכללי ואף מעט מתחתיו, ונע בין 49.5 בגיל 29-30 ל-43.9 בגיל 40-44. לעומתם, דירוג ההכנסה של נשים ערביות נמוך משמעותית בעקביות, ונע בין 33.8 בגיל 29-30 ל-29.6 בגיל 40-44. פער זה מצביע על חסמים משמעותיים העומדים בפני נשים ערביות בשוק העבודה.

תרשים 3-א: פערים בהישגים – האוכלוסייה הערבית מול הממוצע הכללי

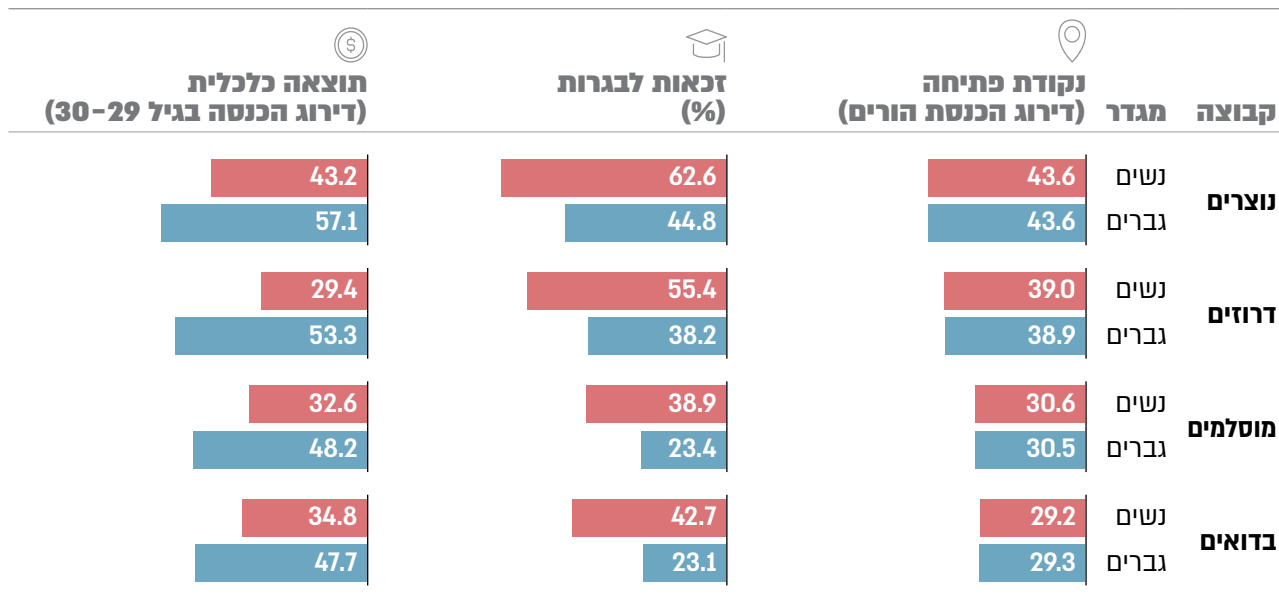

ראו נתונים מפורטים בנספח ו

זרקור: הבחנה בין מגזרים ופרדוקס מגדרי בתוך האוכלוסייה הערבית

כאשר מפרקים את הממוצעים של האוכלוסייה הערבית, מתגלה תמונה מורכבת המאופיינת בהבחנה ברורה ובהבדלים עקביים בין הקבוצות השונות, ושל "פרדוקס מגדרי" החוזר על עצמו בעוצמות שונות. **תרשים 3-ב** מציג את מסלול החיים של כל קבוצה: מנקודת הפתיחה (הכנסת ההורים), דרך ההישג המרכזי בחינוך (ציון הבגרות) ועד לתוצאה בשוק העבודה (הכנסה).

תרשים 3-ב: מסלול החיים באוכלוסייה הערבית, לפי מגזר ומגדר

ראו נתונים מפורטים בנספח ו

מהשוואה בין תתי קבוצות שמרכיבות את החברה הערבית בישראל, עולות כמה תובנות:

הבחנה מגזרית ודירוג עקבי: בבחינת נקודת הפתיחה (המוגדרת לפי דירוג הכנסות ההורים), ההישגים והתוצאות הכלכליות נמצא דירוג עקבי: מצבם של נוצרים עדיף על זה של דרוזים אשר עדיף על זה של מוסלמים אשר עדיף על זה של בדואים.

היפוך מגדרי עקבי: בכל אחת מארבע הקבוצות, שיעור הזכאות לבגרות של הנשים גבוה מזה של הגברים. לעומת זאת, דירוג ההכנסה של הגברים גבוה משמעותית מזה של הנשים.

הפער הקיצוני: הפער בין ההצטיינות בלימודים של **נשים נוצריות ודרוזיות** להכנסתן בפועל הוא החד והבולט ביותר, ומצביע על תשואה נמוכה במיוחד להשכלתן.

3.2 פערים במוביליות: הישגי ילדים להורים מן העשירונים התחתונים

הפערים שתוארו בסעיף הקודם מציינים תמונה של נקודת פתיחה נמוכה עבור האוכלוסייה הערבית ככלל. אולם, תיאור המצב הקיים אינו מספק תמונה מלאה. מדד חשוב לבחינת שוויון הזדמנויות בחברה הוא מידת המוביליות החברתית-כלכלית. כדי להתמקד בקבוצה שבמוקד הניתוח – אלו שמתחילים את חייהם בנקודת פתיחה נמוכה – הסעיף הבא יבחן את המוביליות המוחלטת כלפי מעלה. בחינה זו מאפשרת לערוך השוואה הוגנת יותר, המנכה את ההבדלים הראשוניים במעמד הכלכלי של ההורים, ומתמקדת ביכולת של הדור הצעיר לשפר את מצבו ביחס לדור של הוריו.

בחינת המוביליות כלפי מעלה חושפת את סיכויי ההצלחה של ילדים שהוריהם נמצאים בחלק התחתון של סולם ההכנסות. בדרך כלל, מדד זה מתמקד בתוצאה הסופית – דירוג ההכנסה העתידי של ילדים להורים מן העשירונים התחתונים. עם זאת, בניחות זה אנו מרחיבים את ההתבוננות ובודקים את המוביליות לא רק בהכנסה, אלא גם במגוון הישגים חינוכיים לאורך הדרך. הרחבה זו הכרחית משום שהיא מאפשרת לנו להבין טוב יותר את התהליך שמוביל למוביליות חברתית-כלכלית, ולזהות את השלבים המכריעים שבהם נוצרים פערים. במקום להסתכל רק על התוצאה הסופית (הכנסות), בחינת הישגים בבית הספר, בבחינות הבגרות ובאקדמיה מאפשרת לאתר את נקודות החוזק והחולשה לאורך מסלול החיים, ולהבין אם החסמים העיקריים נמצאים במערכת החינוך או במעבר ממנה לשוק העבודה. כפי שנראה, גם כאן, נשים ערביות מראות יכולת גבוהה יותר לתרגם את הרקע שלהן להישגים, אך הפערים מול האוכלוסייה הכללית נותרים גדולים.

3.2.1 מוביליות בהשכלה

- **הפערים במוביליות מתחילים כבר בבית הספר היסודי.** דירוג המיצ"ב החזוי בכיתה ה' עבור אישה ערבייה מרקע של הכנסה נמוכה (42.2) כמעט זהה לממוצע המוביליות הכללי (42.3), ואילו עבור גבר ערבי הדירוג נמוך משמעותית (34.0). פער זה מתרחב בכיתה ח', שם הדירוג החזוי עבור אישה ערבייה הוא 43.0, לעומת 30.8 בלבד לגבר ערבי ו-41.3 בממוצע הכללי.
- **שיעור הזכאות לבגרות (אחוזים)** החזוי עבור אישה ערבייה שהוריה בעלי הכנסה נמוכה (37.5%) גבוה מזה של גבר ערבי (21.2%), ואף גבוה מממוצע המוביליות בכלל האוכלוסייה (32.7%). עבור גבר ערבי מרקע דומה, שיעור הזכאות לבגרות החזוי (21.2%) נמוך משמעותית הן מזה של האישה הערבייה הן מן הממוצע הכללי.
- **במעבר לאקדמיה,** לאישה ערבייה מרקע זה יש סיכוי של כ-20% להשלים תואר ראשון, נתון נמוך מן הממוצע הכללי (24.3%), אך גבוה משמעותית מן הסיכוי של גבר ערבי (12.5%).

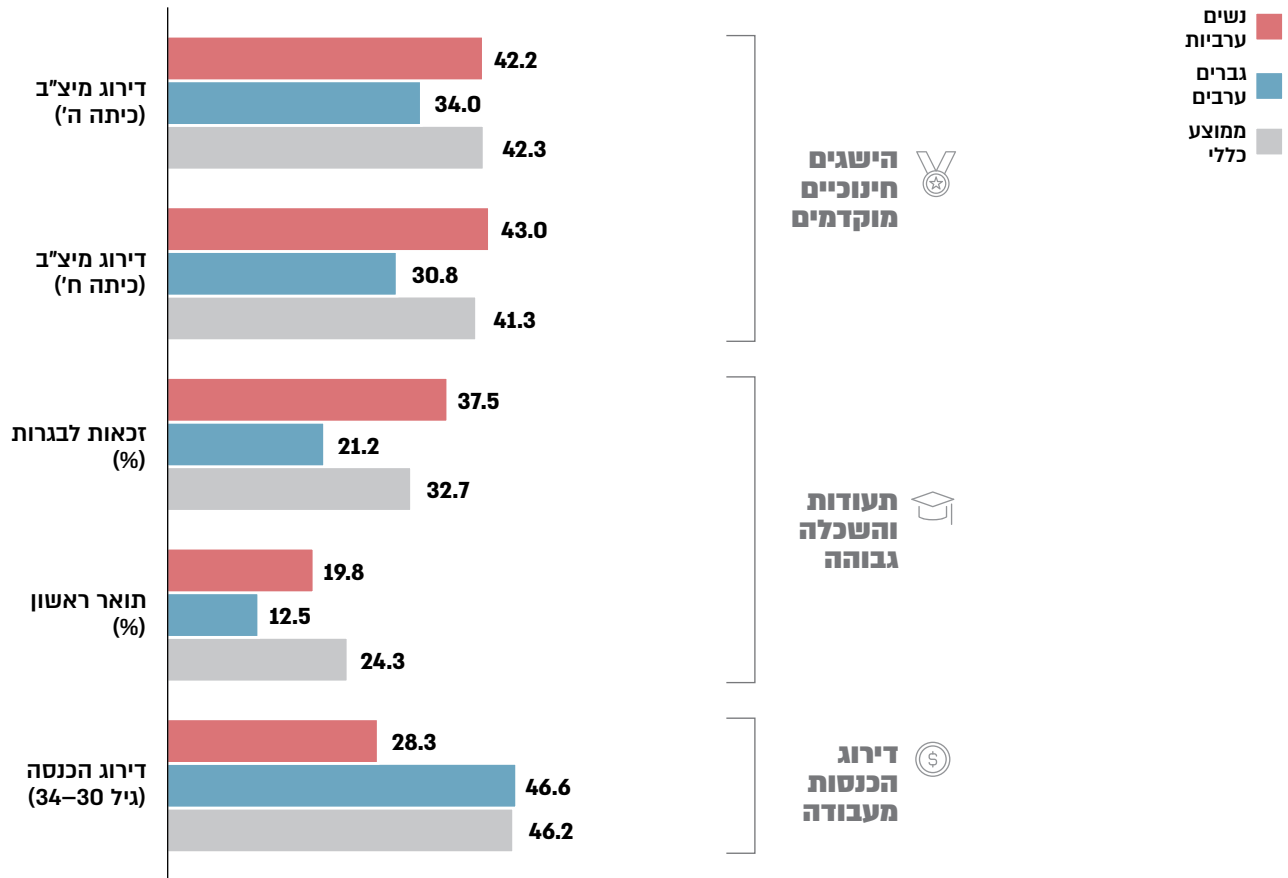
3.2.2 מוביליות בהכנסה

- באופן מעניין, למרות ההישגים החינוכיים הגבוהים יותר של הנשים, הדבר אינו מתורגם בהכרח להכנסה גבוהה יותר.
- דירוג ההכנסה החזוי בגיל 30–34 עבור גבר ערבי מרקע של הכנסה נמוכה (46.6) דומה מאוד לממוצע המוביליות הכללי (46.2). עם זאת, חשוב לסייג ממצא זה ולהדגיש כי הממוצע הכללי כולל גברים ונשים יחד. מכיוון שהכנסתן של נשים נמוכה יותר בכל הקבוצות באוכלוסייה, הממוצע הכללי מוטה כלפי מטה. השוואה הוגנת יותר לגברים בלבד הייתה חושפת כי גברים ערבים עדיין נשארים מאחור לעומת גברים יהודים.
- דירוג ההכנסה החזוי עבור אישה ערבייה מרקע דומה נמוך משמעותית (28.3 בלבד), הן מזה של הגבר הערבי הן מן הממוצע הכללי.

3.2.3 סיכום ביניים

הנתונים מצביעים על פערים בין האוכלוסייה הערבית לכלל האוכלוסייה בישראל, וכן על פערים מגדריים בתוך האוכלוסייה הערבית (תרשים 3-ג). נשים ערביות, על אף נקודת פתיחה כלכלית נמוכה, מפגינות מוביליות חינוכית גבוהה משמעותית מגברים ערבים, ומצמצמות את הפער מול הממוצע הכללי. עם זאת, הצלחה זו אינה מתורגמת למוביליות כלכלית בשוק העבודה, שם הן נשארות מאחור ואילו הגברים הערבים מצליחים להגיע למוביליות כלכלית הדומה לממוצע הארצי, למרות הישגיהם הנמוכים בחינוך. ממצא זה מצביע על חסמים ייחודיים העומדים בפני נשים ערביות משכילות בשוק התעסוקה.

תרשים 3-ג: מוביליות כלפי מעלה – האוכלוסייה הערבית מול הממוצע הכללי

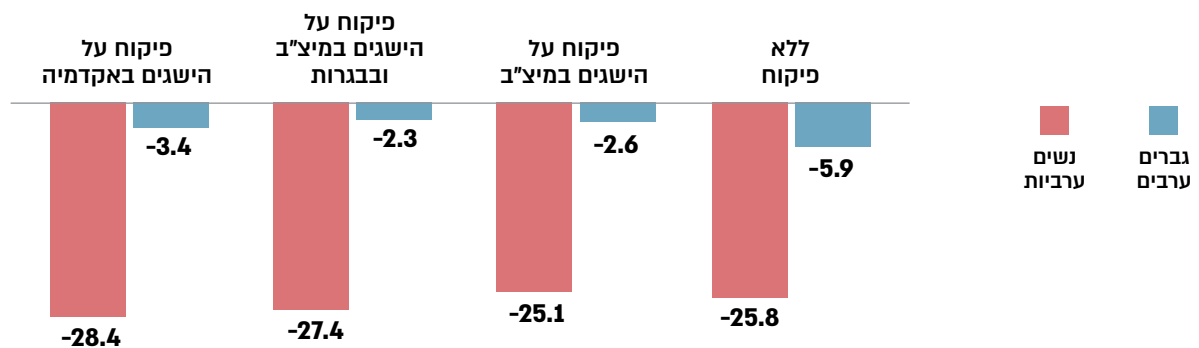
הערה: התרשים מתמקד בבדיקת **מוביליות חברתית**: הנתונים מציגים את הישגיהם של ילדים שגדלו במשפחות מרקע חלש (חציון הכנסה תחתון המיוצגים על ידי אחוזון הכנסה 25). ההשוואה מאפשרת לראות את סיכויי ההצלחה של מי שהתחיל מנקודת פתיחה כלכלית נמוכה, לעומת ממוצע המוביליות הכללי באוכלוסייה.

3.3 מתי נפתחים הפערים? האם הפערים בהישגים מיתרגמים לפערים ברמת החיים?

הסעיף הקודם הציג ממצאים המעלים שאלה: מדוע המוביליות החינוכית המרשימה של נשים ערביות אינה מתורגמת למוביליות כלכלית, ומנגד, כיצד גברים ערבים מצליחים להגיע למוביליות כלכלית קרובה לממוצע למרות הישגיהם הנמוכים יותר בחינוך?

כדי להבין את מקור הפערים הללו ברמת החיים, סעיף זה מפרק את פער ההכנסות לגורמים עיקריים. בחנו כיצד הפער בדירוג ההכנסה (ביחס לגברים יהודים לא-חרדים) משתנה כאשר אנו מנטרלים באופן סטטיסטי את ההשפעה של הישגים בלימודים ובתעסוקה בשלבים שונים. ניתוח זה שממצאיו מובאים ב**תרשים 3-ד** מאפשר לזהות האם הפער בהכנסה נובע בעיקר מפערים בהישגים שנרכשו במערכת החינוך, או שהוא נובע מגורמים אחרים בשוק העבודה, כמו תשואה נמוכה להשכלה או אפליה.

תרשים 3-ד: פירוק הפער במוביליות בהכנסה - הישגים מול שוק העבודה

הערה: התרשים מציג את פער ההכנסות שנותר (באחוזי הכנסה) בהשוואה לגברים יהודים לא-חרדים, לאחר נטרול סטטיסטי של הישגים בשלבי חינוך שונים. כל עמודה מייצגת את גודל הפער לאחר תקנון התוצאות עבור בעלי הישגים זהים (לפירוט מלא של מקדמי המודל, ראו נספח ז).

■ עבור גברים ערבים, הפער בהישגים מסביר רק חלק מן הממצא.

במודל הבסיסי, לגבר ערבי מרקע חברתי-כלכלי נמוך יש פער של כ-6 נקודות אחוז בדירוג ההכנסה לעומת גבר יהודי לא-חרדי מרקע דומה. כאשר אנו מנטרלים את הפערים בציוני המיצ"ב, הנמדדים כבר בבית הספר היסודי ובחטיבת הביניים, פער ההכנסות מצטמצם ביותר ממחצית לכ-2.6 נקודות אחוז בלבד. ממצא זה מדגיש עד כמה **הפערים המוקדמים במערכת החינוך הם קריטיים ומתגלגלים ברובם הלאה לכדי פערי הכנסה בבגרות**. הוספת פיקוח על הישגים בבגרות מצמצמת את הפער הנוסף במידה קטנה בלבד (לכ-2.3 נקודות אחוז), מה שמחזק את המסקנה שחלק הארי של פער ההכנסות העתידי 'נקבע' כבר בשלבי החינוך המוקדמים.

אולם, התמונה הופכת מורכבת יותר כאשר מפקחים גם על ההשכלה האקדמית (כולל תחום הלימוד). בשלב זה, הפער השלילי גדל בחזרה לכ-3.4 נקודות אחוז. זהו ממצא המצביע על תשואה נמוכה יותר להשכלה גבוהה עבור גברים ערבים. כלומר, גם כאשר משווים בין גבר ערבי לגבר יהודי בעלי אותו תואר אקדמי ובאותו תחום לימודים, הפער בהכנסתם לא רק שאינו נסגר, אלא אף מתרחב. הדבר מצביע על חסמים משמעותיים בשוק העבודה, כגון אפליה, הון חברתי דל יותר, או הבדלים לא נצפים באיכות המוסדות, המונעים מגברים ערבים לממש את הפוטנציאל הכלכלי של השכלתם.

■ עבור נשים ערביות, הפער הוא באופן מובהק פער בשוק העבודה.

מצבן של נשים ערביות חמור בהרבה. הפער בהכנסותיהן מעבודה אל מול קבוצת ההשוואה – גברים יהודים לא-חרדים – הוא רב – כ-26 אחוזוני הכנסה. הבחירה להשוות לקבוצה זו (ולא לנשים יהודיות) נועדה לסמן את רף ההכנסה העליון של שוק העבודה הישראלי, ובכך לשקף את מלוא המרחק שנשים ערביות נדרשות לגשר עליו ואת ה'קנס הכפול' (המגדרי והלאומי) שעומו הן מתמודדות. פער זה נותר יציב אפילו לאחר פיקוח על הישגי המיצ"ב, ואף מתרחב במקצת לאחר פיקוח על הישגים בבגרות ובאקדמיה. זוהי עדות לכך **שההשכלה אינה מצליחה לגשר על החסמים בשוק העבודה.**

באופן אבסורדי, כאשר מפקחים על השכלה אקדמית (כולל תחום לימוד), הפער מתרחב לגודל של כ-28 נקודות אחוז. ממצא זה חושף חוסר שוויון כפול בשוק העבודה: לא רק שההשכלה הגבוהה אינה מסייעת לנשים ערביות לסגור את הפער, אלא שהיא חושפת אותן לתשואה נמוכה באופן קיצוני על השכלתן. בהינתן אותה השכלה ואותו תחום לימוד, הפער בין ובין גברים יהודים הוא הגדול ביותר. מכאן שהחסמים העיקריים שניצבים בפניהן אינם קשורים לבחירות ההשכלה שלהן, אלא נעוצים עמוק בתוך שוק העבודה.

זרקור: פירוק פערי ההכנסה באוכלוסייה הערבית

ניתוח הרגרסיות המובאות ב**לוח 3-א** חושף כי מקור הפערים בהכנסה שונה באופן דרמטי בין תתי-הקבוצות. הלוח מציג את הפער שנותר בדירוג ההכנסה (ביחס לגברים יהודים לא-חרדים) לאחר שמנטרלים גורמים שונים. ככל שערכו המוחלט של המספר קטן, כך חלק גדול יותר מן הפער מוסבר על ידי אותו גורם. ניתוח מעמיק של הנתונים חושף תופעות שונות לחלוטין עבור הקבוצות השונות:

לוח 3-א: פירוק הפער בדירוג ההכנסה, לפי קבוצה

ללא פיקוח	פיקוח על הישגים במיצ"ב	פיקוח על הישגים במיצ"ב, בבגרות, ובבגרות	פיקוח על הישגים במיצ"ב ובבגרות	פיקוח על הישגים במיצ"ב, בבגרות, ובבגרות, בפסיכומטרי, באקדמיה ועל ענף כלכלי		
גברים	נשים	גברים	נשים	גברים	נשים	מוסלמים (לא בדואים)
-5.0	-25.0	-1.8	-24.6	-2.3	-24.4	
גברים	נשים	גברים	נשים	גברים	נשים	ערבים נוצרים
-0.5	-17.1	1.1	-17.8	0.3	-20.4	
גברים	נשים	גברים	נשים	גברים	נשים	דרוזים
-1.3	-26.8	1.4	-26.7	-1.2	-26.0	
גברים	נשים	גברים	נשים	גברים	נשים	בדואים
-8.8	-24.3	-4.3	-22.0	-4.6	-22.7	

הערה: התרשים מציג את פער ההכנסות שנותר (באחוזוני הכנסה) בהשוואה לגברים יהודים לא-חרדים, לאחר נטרול סטטיסטי של הישגים בשלבי חינוך שונים. כל עמודה מייצגת את גודל הפער לאחר תקנון התוצאות עבור בעלי הישגים זהים, כאשר העמודה האחרונה מפקחת גם על הענף הכלכלי.

בקרב **גברים**, החינוך וההשכלה הם גורם מכריע בהבנת דפוסי אי-שוויון, הזדמנויות וניידות חברתית, אך לא באופן אחיד:

■ **גברים מוסלמים ובדואים**: עבור קבוצות אלו, מערכת החינוך היא החסם המרכזי. הפער הראשוני בהכנסתם (5.0% אצל מוסלמים ו-8.8% אצל בדואים) מצטמצם דרמטית לאחר פיקוח על הישגי המיצ"ב בלבד (ל-1.8% ו-4.3% בהתאמה). ממצא זה מחזק את הטענה שהאתגר המרכזי שלהם הוא בפערים הנצברים כבר בשלבי החינוך המוקדמים, ואולי אף לפני כן, אשר משפיעים ישירות על פוטנציאל ההשתכרות העתידי.

■ **גברים נוצרים ודרוזים**: עבורם תמונת המצב שונה לחלוטין: הם מתחילים עם פער הכנסה קטן מאוד או זניח (0.5% ו-1.3% בהתאמה), אך לאחר פיקוח על הישגי המיצ"ב, הפער מתהפך והם מציגים יתרון בהכנסה חזויה על פני גברים יהודים לא-חרדים (1.1% ו-1.4% בהתאמה). הדבר מעיד כי הבסיס החינוכי שלהם איתן, והם אינם סובלים מאותם חסמים חינוכיים שמהם סובלים הגברים המוסלמים והבדואים. האתגרים שלהם, אם קיימים, נמצאים בשלבים מאוחרים יותר.

בקרב **נשים**, מתחדד דפוס מובהק של "קנס" בשוק העבודה המגלם פערי שכר ותשואה נמוכה להשכלה:

■ **פער אוניברסלי וגדול**: בכל ארבע הקבוצות, נשים מתחילות עם פער הכנסה גדול (בין 17% אצל נוצריות ל-27% אצל דרוזיות).

■ **ההשכלה לא מתגמלת, ואף מגדילה את הפער**: שלא כמו אצל הגברים, פיקוח על הישגים בחינוך לא רק שאינו מצמצם את הפער עבור נשים, אלא במקרים רבים אף מרחיב אותו. לדוגמה, בקרב נשים נוצריות, הפער גדל מ-17.1% ל-22.7% לאחר פיקוח על כלל משתני ההשכלה. אצל נשים דרוזיות, הוא גדל מ-26.8% ל-29.0%. זהו הביטוי המובהק ביותר ל"תשואה נמוכה להשכלה" – גם כשהן רוכשות את אותן כישורים, הן אינן מתוגמלות עליהם בשוק העבודה, והפער בין ובין גברים יהודים בעלי אותה השכלה הוא הגדול ביותר.

השפעת הענף הכלכלי: תמונה מורכבת עם הבדלים מגדריים ברורים. העמודה האחרונה בלוח, המנטרלת גם את השפעת הענף הכלכלי, חושפת ממצאים מכריעים ומדגישה את השוני בין גברים לנשים:

■ אצל נשים, הפיקוח חושף "קנס כפול": בכל תתי-הקבוצות, הוספת הפיקוח על ענף התעסוקה מצמצמת את הפער בהכנסה ב-2–3 נקודות אחוז. הדבר מעיד כי חלק מן הפער אכן נובע מריכוז-יתר של נשים בענפים המציעים שכר נמוך יותר (כמו חינוך). עם זאת, גם לאחר נטרול גורם זה, עדיין נותר פער גדול ובלתי-מוסבר של יותר מ-20%. מכאן שהבעיה העיקרית אינה רק בחירת הענף, אלא מה שקורה בתוך הענף – פערים שנובעים ככל הנראה מאפליה, מקושי להתקדם לתפקידים בכירים או מחסמים אחרים.

■ אצל גברים, התמונה מורכבת ואינה אחידה: שלא כמו אצל נשים, הפיקוח על הענף הכלכלי אינו מוביל למסקנה אחת. אצל גברים מוסלמים ובדואים, הפיקוח כמעט אינו משנה את הפער, מה שמחזק את המסקנה שפער השכר שלהם אינו קשור לבחירת ענף. לעומת זאת, אצל גברים נוצרים, הפער השלילי הקטן הופך ליתרון זניח, ואצל גברים דרוזים היתרון הקטן הופך לחיסרון. הדבר מרמז על כך שעבור קבוצות אלו, להרכב הענפים שבהם הם מועסקים יש תפקיד בפערי השכר, אך באופן שונה ומורכב יותר מאשר אצל נשים.

מסקנה ברורה שעולה מן המחקר היא שהחסם העיקרי של נשים ערביות, בכל תתי-הקבוצות, אינו נובע מהישגיהן או מבחירותיהן במערכת החינוך, אלא מגורמים אחרים בתוך שוק העבודה עצמו. ממצא זה נתמך בספרות המחקר, המזהה חסמים מבניים, נורמות תרבותיות ומדיניות ציבורית (למשל, Miaari et al., 2023) וכן חסמים פסיכולוגיים וחברתיים (למשל, Sigal & Michoń, 2024) המעכבים את השתלבותן, גם לאחר רכישת השכלה.

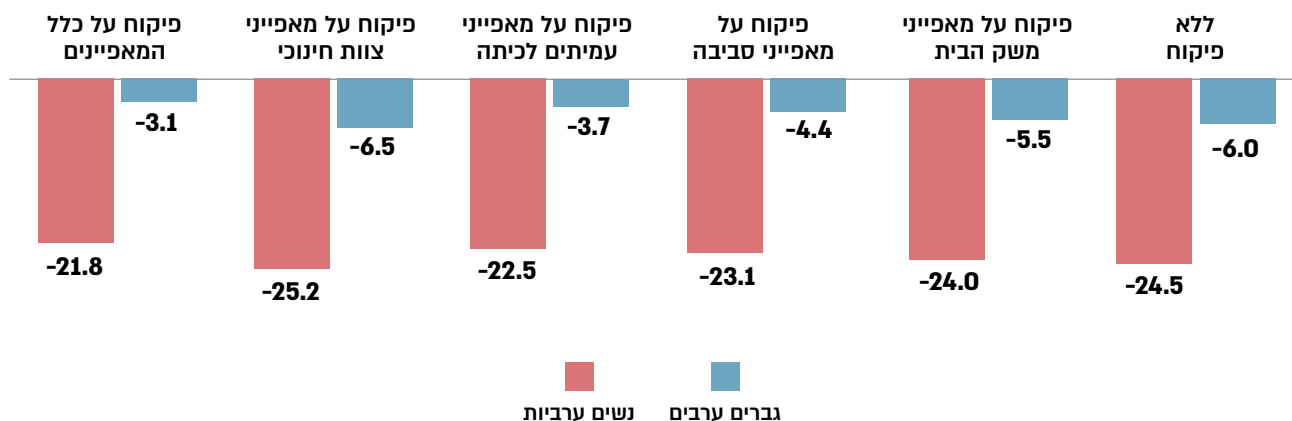
3.4 פערים במוביליות: תפקידם של מאפייני משק הבית והסביבה

בנוסף להישגים הלימודיים, גם למאפייני הרקע של הילדים – משק הבית, הסביבה הפיזית והחברתית – יש תפקיד חשוב בהסבר הפערים במוביליות. ניתוח הרגרסיות המובא ב**תרשים 3-ה** להלן (מוצג במלואו בנספח ב) בוחן את השפעתם של משתנים אלו על דירוג ההכנסה העתידי, וחושף שוב הבדלים מהותיים בין גברים לנשים באוכלוסייה הערבית.

עבור גברים ערבים, מאפייני הרקע מסבירים את רוב הפער: הפער הראשוני של גברים ערבים בהכנסה, שעומד על כ-6 נקודות אחוז, מצטמצם משמעותית כאשר מפקחים על משתני הרקע השונים. מאפייני משק הבית (מספר אחים והמצב המשפחתי של האם) מסבירים חלק קטן מן הפער. לעומת זאת, למאפייני הסביבה הגאוגרפית (אשכול חברתי-כלכלי, נפה ופריפריאליות) ולמאפייני העמיתים לכיתה יש תפקיד מכריע, וכל אחד מהם בנפרד מצמצם את הפער צמצום ניכר. כאשר מפקחים על כלל המאפיינים, הפער כמעט נעלם לחלוטין ויורד לכ-3 נקודות אחוז בלבד. ממצא זה מדגיש כי ה"חיסרון" של גברים ערבים בשוק העבודה אינו נובע ממאפיינים אישיים, אלא ממאפיינים סביבתיים וחברתיים. הוא קשור קשר הדוק למקום מגוריהם, הסובל מרמה חברתית-כלכלית נמוכה, מריחוק ממרכזי תעסוקה ומהזדמנויות מוגבלות.

עבור נשים ערביות, הפער נותר גדול ובלתי מוסבר: התמונה שונה לחלוטין עבור נשים ערביות. הן מתחילות עם פער של 24.5%, וכער זה כמעט אינו מושפע מפיקוח על מאפייני הרקע; גם לאחר שמכניסים למודל את כל משתני הרקע האפשריים – משק הבית, הסביבה הגאוגרפית, מאפייני הכיתה והמורים – עדיין נותר פער גדול ובלתי מוסבר של 21.8%. מסקנה זו מחזקת את הטענה שהחסמים העיקריים למוביליות של נשים ערביות אינם קשורים לרקע המשפחתי, לסביבת המגורים או למערכת החינוך, אלא נעוצים בהסבר אחר. ייתכן שחלק מפער בלתי מוסבר זה נעוץ בגורמים שלא נמדדו ישירות, כמו נורמות חברתיות-תרבותיות. יש לזכור כי ניתוח זה מתמקד באוכלוסייה מרקע כלכלי חלש, ובאוכלוסייה הערבית, רקע כזה עשוי להיות מתואם עם רמת דתיות ושמרנות גבוהה יותר, אשר יכולה להציב חסמים נוספים בפני השתלבות מלאה של נשים בשוק העבודה, גם כאשר הן רוכשות השכלה גבוהה.

תרשים 3-ה: פירוק הפער במוביליות בהכנסה - מאפייני רקע (באחוזים)

הערה: התרשים מציג את פער ההכנסות שנותר (באחוזוני הכנסה) בהשוואה לגברים יהודים לא-חרדים, לאחר נטרול סטטיסטי של מאפייני רקע סביבתיים ומשפחתיים. כל עמודה מייצגת את גודל הפער לאחר תקנון התוצאות עבור בעלי מאפייני רקע זהים, כאשר העמודה האחרונה מפקחת גם על כלל משתני הרקע שנבחנו (ראו תוצאות רגרסיה מפורטות בנספח ח)

זרקור: פירוק הפער במוביליות בהכנסה - מאפייני רקע, לפי תתי קבוצות

הניתוח המובא בלוח מפרק את הפער במוביליות בהכנסה תוך פיקוח על מאפייני רקע שונים, חושף ממצאים שונים בתכלית עבור גברים ועבור נשים ומדגיש את החסמים הייחודיים לכל קבוצה.

לוח 3-ב: פירוק הפער במוביליות בהכנסה - מאפייני רקע, לפי תתי-קבוצות (באחוזים)

ללא פיקוח	פיקוח על מאפייני משק הבית: מספר אחים והמצב המשפחתי	פיקוח על מאפייני סביבה: אשכול חברתי-כלכלי, נפה ופריפריאליות	פיקוח על מאפייני עמיתים: לכיתה: סטטוס חברתי-כלכלי של עמיתים לכיתה	פיקוח על מאפייני הצוות החינוכי	פיקוח על כל המשתנים
גברים	נשים	גברים	נשים	גברים	נשים
מוסלמים (לא בדואים)	ערבים נוצרים	דרוזים	בדואים		
1.0	-2.9	3.8	1.6	-3.3	1.0
-17.9	-21.6	-12.5	-23.7	-22.2	-18.0
4.6	2.5	3.0	1.8	3.0	3.9
-11.6	-13.6	-10.8	-23.1	-13.1	-21.5
-0.1	-5.8	-5.7	-1.5	-5.7	-1.6
-15.4	-20.8	-20.8	-16.6	-20.8	-16.9

הערה: הלוח מציג את פער ההכנסות שנותר (באחוזוני הכנסה) בהשוואה לגברים יהודים לא-חרדים, לאחר נטרול סטטיסטי של מאפייני רקע סביבתיים ומשפחתיים. כל עמודה מייצגת את גודל הפער לאחר תקנון התוצאות עבור בעלי מאפייני רקע זהים, כאשר העמודה האחרונה מפקחת גם על כלל משתני הרקע שנבחנו.

עבור גברים, המוקדים הם סביבה וגאוגרפיה: בקרב גברים מוסלמים ובדואים, הפער הראשוני בהכנסה (2.9% ו-5.8% בהתאמה) מצטמצם כמעט לחלוטין ואף נעלם לאחר פיקוח על כלל מאפייני הרקע, ובמיוחד לאחר פיקוח על מאפייני הסביבה (אשכול, נפה ופריפריה). המשמעות היא שהחיסרון שלהם בשוק העבודה אינו נובע ממאפיינים אישיים, אלא קשור קשר הדוק למקום מגוריהם, הסובל מרמה חברתית-כלכלית נמוכה ומהזדמנויות מוגבלות. לעומתם, גברים נוצרים ודרוזים מתחילים עם יתרון קל בהכנסה, ויתרון זה אף גדל לאחר פיקוח על מאפייני הרקע. הדבר מעיד כי הרקע הסביבתי איננו חסם עבורם, ואף ייתכן שהם מצליחים למנף אותו להצלחה כלכלית.

עבור נשים יש פער עקבי וחוצה מגזרים: בניגוד לשונות הרבה שנמצאה בקרב הגברים, בקרב הנשים התמונה אחידה בכל תתי-הקבוצות. הנתונים בלוח מראים כי הפער ההתחלתי הגדול (בין 12.5% ל-23.7%) נותר יציב וכמעט ללא שינוי גם לאחר פיקוח מלא על כלל מאפייני הרקע. דפוס זה משתחזר אצל מוסלמיות, נוצריות, דרוזיות ובדואיות כאחד, ומחזק את המסקנה כי החסם המרכזי הוא מגדרי-מבני בשוק העבודה, ואינו תלוי במאפיינים ספציפיים של דת, סביבת מגורים או רקע משפחתי.

3.5 סיכום והמלצות למדיניות

3.5.1 סיכום

ניתוח המאפיינים והמוביליות הבין-דורית באוכלוסייה הערבית חושף תמונה מורכבת ורבת פנים, הדורשת התייחסות מדיניות מובחנת ומותאמת. הממצאים מצביעים על כך שהאוכלוסייה הערבית אינה מיקשה אחת, אלא פסיפס של תתי-קבוצות עם אתגרים ייחודיים, וכי המקרה של גברים שונה מהותית מזה של נשים.

הממצא המרכזי הוא "הפרדוקס המגדרי", אך הוא אינו אחיד. נשים בכל הקבוצות מצליחות בחינוך אך מתקשות לממש את הפוטנציאל הכלכלי, ואילו מקור החסמים של הגברים משתנה בין הקבוצות. גברים מוסלמים ובדואים מתמודדים בעיקר עם חסמים חינוכיים וסביבתיים, ואילו גברים נוצרים ודרוזים מתמודדים עם חסמים בשוק העבודה עצמו. עבור נשים, החסם הוא אוניברסלי וקשור באופן מובהק לשוק העבודה, ומתבטא ב"קנס כפול": ריכוז בענפים מתגמלים פחות, ופער שכר גדול גם בתוך ענפים אלו.

מסקנות אלו מחייבות גיבוש המלצות ממוקדות למדיניות המותאמות לכל קבוצה.

3.5.2 המלצות למדיניות עבור גברים

עבור גברים מוסלמים ובדואים, מומלצת מדיניות שתתמקד בשני אפיקים מרכזיים:

- א. **חיזוק מערכת החינוך בשלבים המוקדמים**: הניתוח מראה שחלק גדול מן הפער בהכנסה העתידית נקבע כבר בציוני המיצ"ב. יש להשקיע בחינוך היסודי ובחטיבות הביניים כדי לצמצם פערים אלו, עם דגש על העלאת ההישגים של בנים.
- ב. **השקעה בתשתיות ובפיתוח כלכלי ביישובים הערביים**: מכיוון שמאפייני הסביבה מסבירים חלק ניכר מן הפער, יש ליצור אזורי תעסוקה מקומיים, לשפר תשתיות תחבורה למרכזי תעסוקה ולהקצות משאבים לפיתוח עסקים.

עבור גברים נוצרים ודרוזים: מכיוון שהחסם החינוכי משמעותי פחות, מומלצת מדיניות שתתמקד בהסרת חסמים בשוק העבודה ובשיפור התשואה להשכלה גבוהה, באמצעות תוכניות הכוונה תעסוקתית, יצירת קשרים עם מעסיקים וטיפול באפליה.

3.5.3 המלצות למדיניות עבור נשים ערביות

עבור נשים ערביות מומלצת מדיניות שתתמקד בהסרת חסמים תעסוקתיים ותרבותיים באופן רב-ממדי, כמו למשל: **אכיפת חוקי שוויון הזדמנויות ומאבק באפליה; יצירת "גשר" בין האקדמיה לתעסוקה** באמצעות פיתוח תוכניות ייעודיות; **התמודדות עם חסמים תרבותיים**, למשל באמצעות תעסוקה גמישה והרחבת מערך מעונות היום והצהרונים ו**קידום יזמות נשית**.

לסיכום, צמצום פערים באוכלוסייה הערבית וקידום המוביליות החברתית-כלכלית מחייבים גיבוש מדיניות מותאמת הקשר ואוכלוסייה, כזו המזהה את הצרכים, החסמים וההזדמנויות הייחודיים לכל קבוצה ותתי-אוכלוסיות, ולא גישה אחידה לכולם.

מוצע לטפל באופן ממוקד בחסמים החינוכיים והסביבתיים של גברים מוסלמים ובדואים, ובד בבד להתמקד בהסרת חסמים בשוק העבודה עבור גברים נוצרים ודרוזים. עבור כלל הנשים הערביות, נדרשת התערבות מקיפה בשוק העבודה עצמו. שילוב של אפיקי פעולה מובחנים אלו יאפשר לאוכלוסייה הערבית כולה לממש את הפוטנציאל האנושי והכלכלי הגלום בה.

4. מבט עומק על יוצאי אתיופיה

פרק זה מנתח לעומק את מאפייני אוכלוסיית יוצאי אתיופיה בישראל – אלו שעלו בעצמם ודור שני לעלייה – וחושף סיפור מורכב של פערים עמוקים הניכרים בשני קצוות מסלול החיים: פערים ניכרים בנקודת הפתיחה ובשלבי החינוך המוקדמים (בבית הספר היסודי וחטיבת הביניים) ופער גדול ובלתי מוסבר בשוק העבודה.

עיקרי הממצאים

החסם בנקודת הפתיחה ובחינוך המוקדם: יוצאי אתיופיה מתחילים את חייהם מנקודת פתיחה כלכלית נמוכה מאוד. דירוג הכנסות ההורים הממוצע שלהם (33.1) נמוך ביותר מ-22 נקודות אחוז מדירוג ההכנסות של יהודים שאינם יוצאי אתיופיה (55.5). פער ראשוני זה מקבל ביטוי במערכת החינוך שבה ההישגים של יוצאי אתיופיה נמוכים בעקביות מאלו של יהודים לא-חרדים שאינם יוצאי אתיופיה. זאת ועוד, פערים אלו מתקיימים גם כאשר הרקע הכלכלי מובא בחשבון.

התפקיד המרכזי של ההשכלה: הפער בצבירת ההשכלה הוא החסם המרכזי למוביליות. באופן ייחודי לקבוצה זו באוכלוסייה, כמעט כל השפעת מסלול החינוך על פערי ההכנסה העתידיים מקורה בהישגים בבית הספר היסודי ובחטיבת הביניים, ואילו להישגים מאוחרים יותר (בגרות ותואר) תרומה שולית בלבד להסבר הפער בהכנסות.

החסם בשוק העבודה (הפער הבלתי מוסבר): גם לאחר שמנטרלים את כלל ההבדלים הנוצצים ברקע ובהשכלה, נותר פער משמעותי של כ-4.2 אחוזוני הכנסה. פער זה מרמז על קיומם של חסמים מבינים בשוק העבודה, ואפשר לייחס אותם לגורמים כגון אפליה והטיות, רשתות חברתיות דלות וחסמים אחרים.

עיקרי ההמלצות

התערבות חינוכית רציפה במערכת החינוך: ממצאי המחקר מראים כי פערים בהישגים, הנפתחים בבית הספר היסודי ומתרחבים באופן קריטי בחטיבת הביניים, מסבירים חלק ניכר מפערי ההכנסה העתידיים. לכן מומלץ למקד משאבים ברצף החינוכי הזה, הן לצמצום הפער הקיים בבית הספר היסודי הן לבלימת התרחבותו ולחיזוק "תחושת המסוגלות" בחטיבת הביניים.

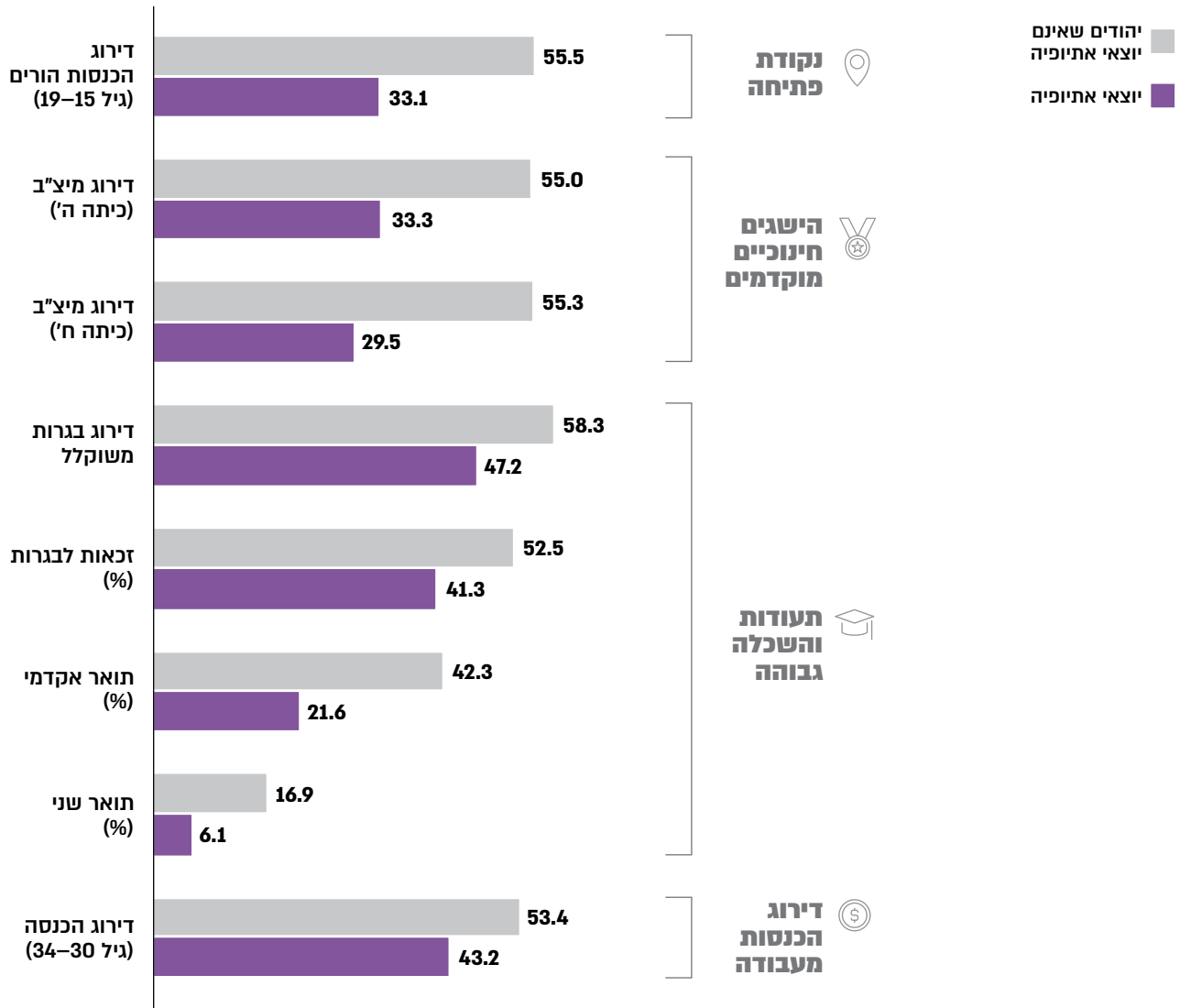
טיפול בחסמים מבניים בשוק העבודה: המחקר מראה שיש פער גדול בין ההכנסות מעבודה של יוצאי אתיופיה ובין ההכנסות של האוכלוסייה הכללית, שאינו מוסבר על ידי פערי חינוך והשכלה. ממצא זה מכמת חסמים שאינם קשורים לכישורים, כמו אפליה ודעות קדומות, ומחייב מדיניות להסרת חסמים מצד המעסיקים וקידום תעסוקה הולמת-כישורים.

הבטחת רצף תמיכה כוללני במעברים: הפערים שנפתחים בבית הספר היסודי ממשיכים להצטבר לאורך המסלול החינוכי, והופכים לחסמים ממשיים במעבר לאקדמיה ולתעסוקה. לכן, יש להבטיח רצף תמיכה בתלמידים, בדגש על מעברים קריטיים אלו, ולהתמקד לא רק בסיוע לימודי אלא גם בחסמים כלכליים וחברתיים המזוהים כגורמי נשירה מרכזיים.

4.1 פערים בהישגים וברקע

אוכלוסיית יוצאי אתיופיה בישראל מתמודדת עם אתגרים ייחודיים ומורכבים. **תרשים 4-א** מציג תמונה של פערים גדולים, המתחילים ברקע המשפחתי וממשיכים במערכת החינוך ובשוק העבודה.

תרשים 4-א: פערים ממוצעים בהישגים, ברקע ובתוצאות כלכליות

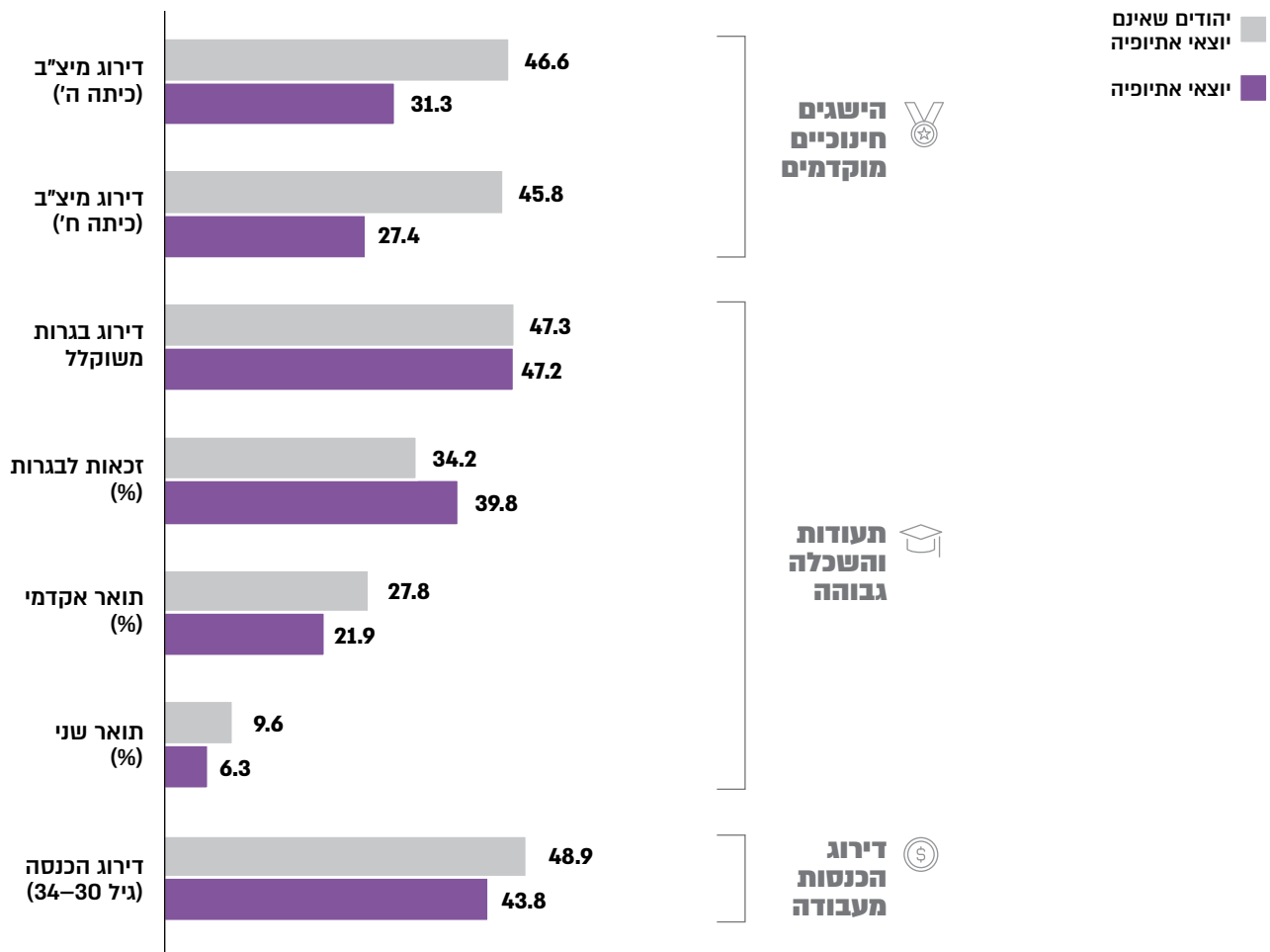
ראו נתונים מפורטים בנספח ו

הנתונים חושפים פער גדול של 22.4 נקודות אחוז בדירוג הכנסות ההורים, המהווה את נקודת הפתיחה הכלכלית הקשה ביותר של קבוצה באוכלוסייה בישראל. פער זה מתורגם לפערים גדולים בכל שלבי מערכת החינוך: בצינוני המיצ"ב הפער עומד על כ-22-26 נקודות אחוז, ובצמרת ההישגים (תואר שני) הפער מתרחב לכ-11 נקודות אחוז, שהם כ-64% פחות משיעורם בקרב היהודים שאינם יוצאי אתיופיה. באופן טבעי, פערים אלו מובילים לפער של כ-11 נקודות אחוז בדירוג ההכנסה בגילי 30-34.

4.2 השפעת הרקע החברתי-כלכלי על מוביליות: פערים מתרחבים ומנוע לאי-שיוויון

כדי להבין את עוצמת החסם הבין-דורי, חיוני לבודד את השפעת הרקע החברתי-כלכלי. **תרשים 4-ב** מציג את ההישגים הצפויים של תלמידים שנקודת הפתיחה שלהם זהה – כולם גדלו במשפחות מן החציון התחתון של התפלגות ההכנסה (עשירון 25). הניתוח חושף תופעה עקבית של פערים שהולכים ומתרחבים לאורך מסלול החיים, גם כאשר נקודת הפתיחה הכלכלית זהה.

תרשים 4-ב: השפעת הרקע על המוביליות הכלכלית (ערך חזוי לבעלי רקע נמוך, P25)

הערה: התרשים מתמקד בבדיקת **מוביליות חברתית**: הנתונים מציגים את הישגיהם של ילדים שגדלו במשפחות מרקע חלש (חציון הכנסה תחתון המיוצגים על ידי אחוזון הכנסה 25). ההשוואה מאפשרת לראות את סיכויי ההצלחה של מי שהתחיל מנקודת פתיחה כלכלית נמוכה, לעומת ממוצע המוביליות הכללי באוכלוסייה.

הממצאים מראים פערים בהישגים כבר בבית הספר היסודי. בכיתה ה', יש פער ניכר של כ-15 נקודות אחוז בדירוג המיצ"ב בין יוצאי אתיופיה ליהודים אחרים מאותו רקע נמוך. הממצאים מצביעים על כך שמערכת החינוך לא מצליחה לתקן את הפער הראשוני, אשר גדל ו**מצטבר** לאורך הרצף החינוכי ובכיתה ח' מגיע לכ-18 נקודות אחוז. מגמה זו מצביעה על כך שהחסרונות הראשוניים אינם מטופלים ביעילות, ומובילים לצבירת פערים גדלה והולכת בשלבים קריטיים של פיתוח הכישורים והמימוניות.

במבט ראשון, נתוני הבגרות נראים כחורגים מנרטיב זה, כאשר שיעור הזכאות לבגרות בקרב יוצאי אתיופיה גבוה יותר ודירוג הבגרות המשוקלל כמעט זהה. אולם, חשוב להבין כי ממצא זה נובע בעיקר מאופן החישוב של המדד ומהשפעתן של התערבויות ממוקדות. הואיל והחישוב של דירוג בגרות משוקלל מביא בחשבון גם מי שלא זכאי לתעודה (שמקבל ציון 0 בדירוג זה), שיעור הזכאות הגבוה יותר בקרב יוצאי אתיופיה מעלה את ממוצע הקבוצה באופן שמסווה את הפער האמיתי באיכות הציונים של הזכאים. כלומר, ההצלחה היא בהעברה של יותר תלמידים את רף הזכאות, אך לא בצמצום פערי הידע המהותיים.

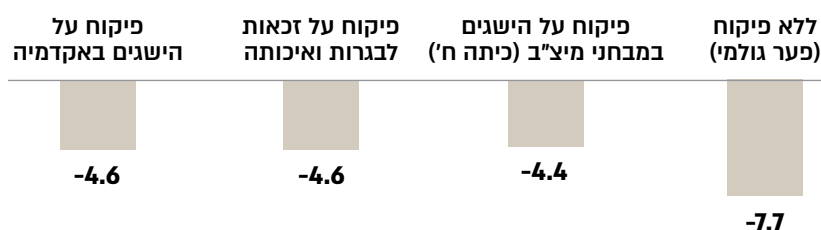
הפערים המהותיים אכן צצים מחדש וביתר שאת בהשכלה הגבוהה. הפער בזכאות לתואר אקדמי עומד על כ-6 נקודות אחוז, ובתואר שני על כ-3 נקודות אחוז. מסלול זה של פערים מתרחבים, שמתחיל ביסודי וממשיך לאורך כל הדרך, מתרגם לבסוף לפער משמעותי של כ-5 נקודות אחוז בדירוג ההכנסה בבגרות.

4.3 פירוק הפער במוביליות בהכנסה - תפקיד ההשכלה

האם פערי ההכנסה נובעים בעיקר מן הפערים בהשכלה, או שמא יש חסמים אחרים בשוק העבודה?

ניתוח פירוק הפערים מראה כי להשכלה יש תפקיד מכריע בהסבר הפער בהכנסות (תרשים 4-ג).

תרשים 4-ג: פירוק הפער במוביליות בהכנסה - תפקיד ההשכלה

הערה: התרשים מציג את פער ההכנסות שנותר (באחוזוני הכנסה) בהשוואה לגברים יהודים לא-חרדים, לאחר נטרול סטטיסטי של הישגים בשלבי חינוך שונים. כל עמודה מייצגת את גודל הפער לאחר תקנון התוצאות עבור בעלי הישגים זהים. (לפירוט מלא של מקדמי המודל, ראו נספח ז).

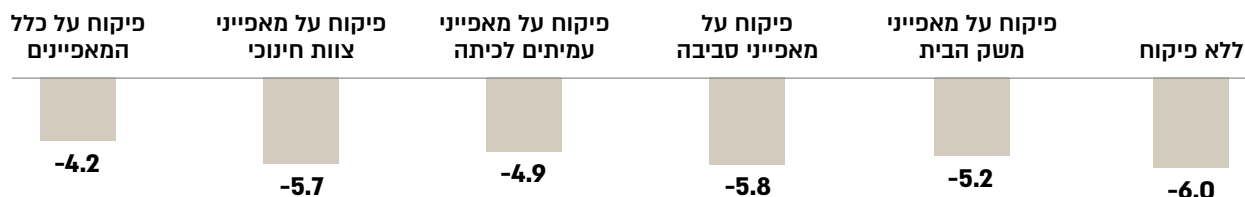
התרשים מציג ממצא מרכזי וייחודי לאוכלוסיית יוצאי אתיופיה: הפער הגולמי בהכנסה (לעומת יהודים לא-חרדים שאינם יוצאי אתיופיה) עומד על 7.7 אחוזוני הכנסה, אך פיקוח על הישגים במבחני המיצ"ב בכיתה ח' בלבד מצמצם את הפער ל-4.4 אחוזונים. **משמעות הדבר היא שההישגים הנמוכים בחטיבת הביניים לבדם מסבירים כ-43% מן הפער העיתי בהכנסה.**

ממצא מפתיע וחשוב שעולה מן הממצאים הללו הוא שכמעט כל ההשפעה של מסלול ההשכלה על הפער בהכנסה מגולמת כבר בהישגים בחטיבת הביניים. אפשר לראות כי לאחר הפיקוח על ציוני המיצ"ב, הוספת פיקוח על זכאות לבגרות או על לימודים אקדמיים כמעט אינה משנה את הפער הנותר (שמשתנה מ-4.4 ל-4.6 אחוזוני הכנסה). **המשמעות היא שהמסלול העיתי להכנסה גבוהה נקבע במידה רבה מאוד בשלב מוקדם, וכי קשה לפצות על הפערים הללו באמצעות הצלחה מאוחרת יותר בבגרויות או באקדמיה.** זהו האתגר הייחודי של אוכלוסיית יוצאי אתיופיה: **החסם המרכזי הוא לא התשוואה להשכלה, אלא עצם רכישת ההשכלה וההישגים בשלבים מוקדמים יחסית, עד גיל בית ספר יסודי וחטיבת ביניים.**

4.4 פירוק הפער במוביליות בהכנסה - תפקיד מאפייני הרקע

בחינת מאפייני רקע נוספים מראה כי לסביבה ולמאפייני משק הבית יש השפעה נוספת על הפער, אך קטנה יותר מזו של ההשכלה.

תרשים 4-ד: פירוק הפער במוביליות בהכנסה - מאפייני רקע

הערה: התרשים מציג את פער ההכנסות שנותר (באחוזוני הכנסה) בהשוואה לגברים יהודים לא-חרדים, לאחר נטרול סטטיסטי של מאפייני רקע סביבתיים ומשפחתיים. כל עמודה מייצגת את גודל הפער לאחר תקנון התוצאות עבור בעלי מאפייני רקע זהים, כאשר העמודה האחרונה מפקחת גם על כלל משתני הרקע שנבחנו (ראו תוצאות רגרסיה מפורטות בנספח ח)

כפי שאפשר לראות בתרשים 4-ד, פיקוח על מאפייני משק הבית והסביבה מסביר חלק קטן יחסית מן הפער. עם זאת, כאשר מפקחים על כלל המשתנים, כולל ההשכלה, מאפייני הסביבה ומאפיינים נוספים, הפער הבלתי מוסבר מצטמצם לכ-4.2 אחוזוני הכנסה.

כלומר, מאפייני רקע אלו מסבירים יחד כשליש (כ-30%) מן הפער. הפער הנותר (4.2 אחוזונים), שאינו מוסבר על ידי מאפייני הרקע שנבדקו, מרמז על קיומם של חסמים נוספים, שעשויים להיות קשורים להשכלה (כפי שנבחן בסעיף הקודם) או לגורמים אחרים בשוק העבודה, כגון רשתות חברתיות, אפליה או גורמים אחרים שאינם נמדדים במודל.

- יש לציין כי ניתוח זה, בהיותו חלק מניתוח רחב המובא במחקר זה אשר משווה בין קבוצות רבות באוכלוסייה, מתמקד בחסמים הנצפים במשתני הרקע וההשכלה הכלליים. הוא אינו נכנס לעומקן של שאלות נוספות הנוגעות למאפיינים ייחודיים של יוצאי אתיופיה, כגון מידת ההשפעה של ריכוז גבוה (סגרגציה) של יוצאי אתיופיה במוסדות חינוך.
- אומנם המודל מצא כי למאפייני עמיתים לכיתה יש השפעה, אך ברור מעמיק יותר, המבדיל בין שיעור יוצאי אתיופיה בכיתה ובין המצב החברתי-כלכלי של התלמידים, הוא כיוון חשוב למחקר עתידי.

4.5 סיכום והמלצות למדיניות

4.5.1 סיכום

הניתוח המפורט בפרק זה חושף תמונה מורכבת של החסמים העמוקים העומדים בפני המוביליות הבין-דורית של יוצאי אתיופיה בישראל. אפשר לסכם את האתגר כפער גדול בין שיעורי השתתפות גבוהים יחסית במסלולים המרכזיים בחברה הישראלית (כגון שיעורים גבוהים של זכאות לבגרות ביחס לנקודת הפתיחה הנמוכה) ובין איכות נמוכה של התוצאות הכלכליות.

פער זה נובע מחסם כפול המתקיים בשני שלבים מרכזיים של מסלול החיים ויוצר דינמיקה מצטברת של פערים:

החסם הראשון: נקודת הפתיחה והחינוך המוקדם. יוצאי אתיופיה מתחילים את חייהם עם חסרונות חברתיים-כלכליים ניכרים. דירוג הכנסות ההורים הממוצע שלהם (אחוזון הכנסה 33.1) יוצר פער גדול של יותר מ-22 נקודות אחוז לעומת יהודים שאינם יוצאי אתיופיה (55.5). חסרונות אלו אינם מצטמצמים במערכת החינוך, אלא להפך: הניתוח מראה כי הפערים בהישגים הלימודיים גדלים בין בית הספר היסודי לחטיבת הביניים, גם כאשר משווים בין תלמידים מאותו רקע כלכלי נמוך, כלומר יהודים לא-חרדים מאותו רקע. ממצא מרכזי הוא שההישגים עד חטיבת הביניים הם נקודת מפתח קריטית, והם מסבירים את רוב הפער בהכנסה שאפשר לייחס להשכלה. הצלחה מאוחרת יותר בבגרות או באקדמיה אינה מצליחה לפצות על פערים אלו, מה שמדגיש את חשיבותם המכרעת של השלבים המוקדמים בחינוך היסודי בצבירת ההון האנושי (מכלול הידע, הכישורים והמיומנויות התורמים לפיריון).

החסם השני: שוק העבודה. גם עבור אותם יחידים שהצליחו לרכוש השכלה, האתגרים אינם נגמרים עם סיום מסלול ההשכלה. הניתוח חושף פער הכנסה בלתי מוסבר של כ-4.2 אחוזוני הכנסה, הנותר בעינו גם לאחר פיקוח על כלל מאפייני הרקע, הסביבה וההשכלה. פער בלתי מוסבר זה מרמז על קיומם של חסמים מבניים בשוק העבודה ודורש המשך מעקב מחקרי. **שני חסמים אלו יוצרים יחד דינמיקה מצטברת של פערים במעגל החיים:** פערים מוקדמים מקשים על רכישת השכלה, והשכלה נמוכה מובילה להכנסה נמוכה. אך גם כאשר ההשכלה נרכשת, חסמים בשוק העבודה מונעים סגירה מלאה של הפער. משום כך, המלצות המדיניות חייבות להתייחס לשני קצוות הבעיה בו בזמן.

4.5.2 המלצות למדיניות

התערבות חינוכית ממוקדת

ממצא מרכזי של מחקר זה בנוגע לחסם החינוכי בקרב יוצאי אתיופיה הוא כי ההישגים במבחני המיצ"ב הם צומת קריטי ומסבירים את הרוב המכריע של פערי ההכנסות העתידיים שאפשר לייחס להשכלה.

בבסיס ממצא זה עומדת תופעת התרחבות הפערים במעבר לחטיבת הביניים, תופעה אשר מתועדת גם על ידי משרד החינוך בדוח של הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך (מחלוף ואח', 2020). בדומה לממצאי המחקר הנוכחי, דוח ראמ"ה זיהה כי בהשוואה לתלמידים אחרים מרקע כלכלי-חברתי נמוך, הפערים של יוצאי אתיופיה מתרחבים באופן ניכר בין כיתה ה' לכיתה ח'. עוד זיהה הדוח כי להתדרדרות אקדמית זו נלווית ירידה חדה ב"תחושת המסוגלות" של התלמידים.

ממצאי המחקר הנוכחי מלמדים כי לפערים לימודיים אלו יש השפעות כלכליות ארוכות טווח המקבלות ביטוי במוביליות חברתית-כלכלית נמוכה של יוצאי אתיופיה. לכן צומת חינוכי זה הוא נקודת התערבות משמעותית לקידום מוביליות כלכלית.

משום כך, ובהתאם להמלצות דוח ראמ"ה הקוראות להתמקד במעבר לחטיבת הביניים ובטיפול ב"מגמת התרחבות הפערים", נדרשת מדיניות התערבות רציפה: יש להתחיל בהשקעה בתוכניות לצמצום פערים לימודיים וחברתיים בחינוך היסודי ולפניו (טרם התרחבותם), ולהמשיך בהקצאת משאבים ייעודיים בחטיבת הביניים לבלירת התרחבות הפער הלימודי, תוך מיקוד מאמצים בחיזוק "תחושת המסוגלות" של התלמידים, כפי שהודגש בדוח ראמ"ה.

טיפול בחסמים מבניים בשוק העבודה

ממצאי המחקר הנוכחי מביאים תימוכין אמפיריים לכך שחסם מרכזי נוסף למוביליות של יוצאי אתיופיה נמצא בשוק העבודה: גם לאחר נטרול מלא של הרקע הכלכלי וההשכלה נותר פער בלתי מוסבר של כ-4.2 אחוזוני הכנסה בקרב יוצאי אתיופיה לעומת יהודים לא-חרדים שאינם יוצאי אתיופיה.

ממצא זה הוא כימות של פערים שחווים יוצאי אתיופיה בשוק העבודה אשר אינם נובעים באופן בלעדי מפערי השכלה או כישורים. בכך, ממצאים אלו עולים בקנה אחד עם דיווחים על תחושות של גזענות ואפליה בקרב יוצאי אתיופיה (ראו

למשל, סי איי מידע שיווקי, 2023) ומספקים ביסוס אמפירי לממצאים האיכותניים של "דוח פלמור" שנעשה במשרד המשפטים בנושא (הצוות למיגור הגזענות נגד יוצאי אתיופיה, 2016). דוח זה זיהה כי הפערים בתעסוקה נובעים לא רק מפערים בהשכלה, אלא גם מחסמים ישירים בשוק העבודה, ובהם דעות קדומות של מעסיקים בנוגע למסוגלות של יוצאי אתיופיה, וכן חסמים מבניים כמו היעדר רשתות חברתיות ואפליה בתהליכי מיון. הפער הבלתי מוסבר שזוהה במחקר זה הוא הביטוי הכמותי לחסמים אלו.

לנוכח ממצאים אלו, ובהתבסס על המלצות דוח הצוות למיגור הגזענות נגד יוצאי אתיופיה (2016), מומלץ לגבש צעדי מדיניות שיטפלו בחסמים אלו. כלומר, לא די להתמקד בכישורי המועמדים, אלא יש לפעול גם להסרת חסמים מצד המעסיקים, כגון טיפול בסטראוטיפים ואפליה סמויה בתהליכי מיון, הכשרת מנהלים וקידום תעסוקה איכותית והולמת-כישורים.

הבטחת רצף תמיכה כוללני במעברים הקריטיים

הממצאים במחקר זה מראים שהפערים שנפתחו בשלבים המוקדמים, במבחני המיצ"ב בבית הספר היסודי, ממשיכים להצטבר במבחני המיצ"ב בחטיבה, בציוני הבגרות (למרות שיעורי הזכאות הגבוהים) ובהשכלה הגבוהה. ממצא זה מדגים כי נקודות המעבר מבית הספר התיכון לאקדמיה ולתעסוקה מהוות מעברים קריטיים שבהם הפערים המוקדמים מתורגמים לכדי חסמים ממשיים, גם עבור תלמידים שצלחו את השלבים הקודמים.

לכן, מומלצת מדיניות המבטיחה רצף תמיכה כוללני הנדרש לשבירת המעגל הבין-דורי, אשר מבטיחה תמיכה במעברים המאוחרים: יש להבטיח תמיכה רציפה במצטיינים גם במעבר לאקדמיה, תוך התמקדות לא רק בסיוע לימודי אלא גם בחסמים הכלכליים, החברתיים ובתחושת השייכות. מחקרים קודמים (למשל, בן-סימון ואח', 2018) מחזקים את הממצא כי חסמים אלו הם הגורמים המרכזיים לנשירה ולהתרחבות המחודשת של הפערים שזיהה מחקר זה.

5. מבט עומק על האוכלוסייה החרדית

פרק זה מנתח לעומק את מאפייני האוכלוסייה החרדית בישראל, תוך התמקדות בפערים חברתיים-כלכליים, חינוכיים ומגדריים, ובהשפעתם על מוביליות בין-דורית.

עיקרי הממצאים

נקודת פתיחה נמוכה: האוכלוסייה החרדית מתמודדת עם נקודת פתיחה כלכלית נמוכה משמעותית מן הממוצע הארצי.

הפרדוקס המגדרי החרדי: נשים חרדיות מציגות הישגים חינוכיים גבוהים יותר מגברים חרדים, אך הישגים אלו, הנמוכים מן הממוצע הכללי, אינם מתורגמים להצלחה כלכלית. התשואה להשכלתן נמוכה באופן חריג, וגם לאחר שמנטרלים את השפעת ענף התעסוקה, נותר פער שכר גדול ובלתי מוסבר.

החסמים הכפולים של גברים חרדים: הפער הכלכלי של גברים חרדים נובע משני גורמים מצטברים: ראשית, שיעור תעסוקה נמוך יחסית, המהווה חסם כניסה מרכזי לשוק העבודה, במיוחד עבור אלו המגיעים מרקע כלכלי נמוך. שנית, גם בקרב הגברים העובדים, רמת ההכנסה והתשואה להשכלה נמוכות.

הפערים משועתקים ומתעצמים: ניתוח המוביליות מראה כי הפערים הכלכליים אינם רק תוצאה של נקודת הפתיחה, אלא הם משועתקים לאורך מסלול החיים. גם כאשר מתחילים מאותו רקע חברתי-כלכלי נמוך, נשים חרדיות אינן זוכות לתגמול על הצלחתן החינוכית, וגברים חרדים מתקשים להיכנס לשוק העבודה.

עיקרי ההמלצות

עבור גברים חרדים: טיפול בחסמי כניסה ובהיעדר כישורי יסוד. ממצא מרכזי בפרק זה הוא שגם לאחר נטרול הרקע הכלכלי, המוביליות כלפי מעלה של גברים חרדים נמוכה משמעותית מזו של גברים יהודים לא-חרדים, וחשוב מכך – היא כמעט איננה מושפעת מפיקוח על השכלה פורמלית. ממצא אמפירי זה מאשש מחקרים קודמים המצביעים על כך שהחסם אינו רק אי-יציאה לעבודה, אלא גם היעדר מיומנויות יסוד במסלולי ההכשרה הקיימים, הגורם לתשואה נמוכה להשכלה. לכן, הממצאים תומכים במדיניות המשלבת קידום לימודי ליבה, הכשרות מקצועיות, הנגשת השכלה גבוהה במקצועות נדרשים וטיפול בחסמים תרבותיים וקהילתיים המעכבים כניסה לשוק העבודה.

עבור נשים חרדיות: טיפול באיכות התעסוקה ובתשואה הנמוכה להשכלה. המחקר מראה שהחסם העיקרי לנשים קשור במאפייני תעסוקתן בשוק העבודה. ממצאי המחקר מראים שפערי השכר של נשים חרדיות אינו נובע מפערים בחינוך ובהשכלה, וגם אינו נובע מנטייה לתעסוקה בענפי כלכלה מסוימים. לכן, הממצאים תומכים במדיניות המתמקדת בפיתוח הזדמנויות לתעסוקה איכותית והולמת-כישורים לנשים חרדיות.

5.1 תיאור האוכלוסייה: מצב כלכלי, הישגים בחינוך והשתלבות בשוק העבודה

הנתונים המובאים בתרשים 5-א להלן מצביעים על מצב חברתי-כלכלי נמוך של האוכלוסייה החרדית. בד בבד, ישנם פערים מגדריים הפוכים ודרמטיים בתחום החינוך, אשר אינם מתורגמים ישירות לשוק העבודה.

5.1.1 מצב כלכלי

דירוג ההכנסה הממוצע של הורים באוכלוסייה החרדית נמוך באופן חד מן הממוצע הכללי. דירוג הכנסת ההורים עומד על כ-42-43 בלבד, הן עבור גברים הן עבור נשים, לעומת 50 בממוצע הארצי. נתון זה מעיד על נקודת פתיחה כלכלית מאתגרת.

5.1.2 הישגים בחינוך ובהשכלה

בתחום החינוך, הפערים המגדריים בתוך האוכלוסייה החרדית הם מן הגדולים ביותר.

הישגים בבית הספר (מיצ"ב): הפערים מתחילים מוקדם. דירוג ציון המיצ"ב הממוצע בקרב נשים חרדיות (45.0 בכיתה ה' ו-46.4 בכיתה ח') גבוה משמעותית מזה של גברים חרדים (39.3 ו-41.5 בהתאמה). יש לציין כי נתוני המיצ"ב במגזר החרדי מתייחסים בעיקר לתלמידים בזרם הממלכתי-חרדי ועל כן אינם מייצגים את כלל האוכלוסייה החרדית. אפשר לשער כי לקבוצה זו, הניגשת למבחנים, כישורים גבוהים יותר. לפיכך, סביר להניח כי הפער הממוצע בהישגים עבור כלל האוכלוסייה החרדית רחב יותר מזה הנצפה במדגם הנוכחי.

השכלה תיכונית (בגרות): כאן הפער המגדרי הוא המשמעותי ביותר. שיעור הזכאות לבגרות בקרב נשים חרדיות (31.5%) גבוה כמעט פי שניים מזה של גברים חרדים (16.9%), אך עדיין נמוך משמעותית מן הממוצע הכללי (48.4%).

השכלה אקדמית: שיעור בעלות תואר ראשון בקרב נשים חרדיות (25.2%) נמוך מן הממוצע הכללי (38.1%), אך גבוה משמעותית משיעור בעלי התואר בקרב גברים חרדים (15.3%).

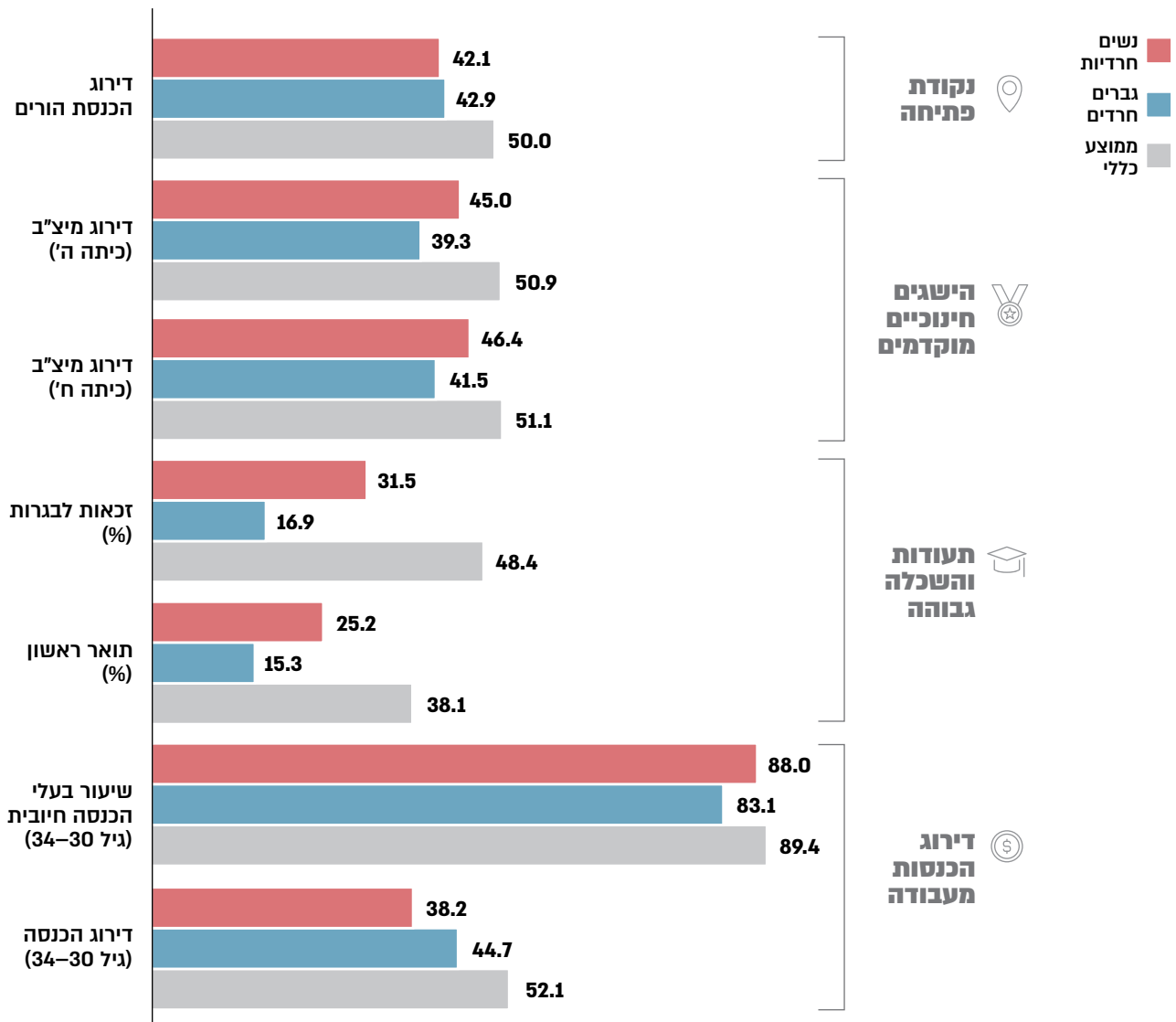
5.1.3 השתלבות בשוק העבודה

האתגר הכלכלי של האוכלוסייה החרדית מורכב משני רבדים: שיעור ההשתתפות בשוק העבודה ורמת ההכנסה של אלו שכבר עובדים (תרשים 5-א).

שיעור התעסוקה: שיעורי התעסוקה באוכלוסייה החרדית נמוכים מן הממוצע, בעיקר בקרב גברים. שיעור התעסוקה של גברים חרדים בני 30-34 עומד על 83.1%, לעומת 88.0% אצל נשים חרדיות ו-89.4% בממוצע הכללי. פער זה נובע, בין היתר, מן האידיאל החברתי של לימוד תורה ומהיעדר לימודי ליבה, המקשים על השתלבות בשוק העבודה המודרני.

רמת ההכנסה (בקרב העובדים): בקרב אלו שמשתתפים בשוק העבודה, הפערים בהכנסה נותרים גדולים. דירוג ההכנסה של גברים חרדים עובדים (44.7) נמוך מן הממוצע הכללי (52.1). באופן דומה, דירוג ההכנסה של נשים חרדיות עובדות (38.2) נמוך עוד יותר, ומדגים כי ההשקעה הגבוהה יותר בהשכלה אינה מתורגמת להכנסה גבוהה יותר עבורן.

תרשים 5-א: פערים בהישגים – האוכלוסייה החרדית לעומת הממוצע הכללי

הערה: נתוני המיצ"ב אינם מייצגים את כלל האוכלוסייה החרדית, וככל הנראה מהווים הערכת יתר לכישורים הממוצעים באוכלוסייה. ראו נתונים מפורטים בנספח ו

5.2 פערים במוביליות: הישגי ילדים להורים מן העשירונים התחתונים

הסעיף הקודם הציג תמונת מצב של חרדיות וחרדים ממוצעים, ואילו סעיף זה מתמקד בשאלת המוביליות הבין-דורית. בכך, ניתוח זה בוחן את מידת שוויון ההזדמנויות על ידי התמקדות בילדים שגדלו במשקי בית מן העשירונים התחתונים, ועורך השוואה בין פרטים באוכלוסייה החרדית ופרטים באוכלוסייה היהודית הלא-חרדית, בהינתן שנקודת המוצא שלהם מבחינת הכנסות ההורים זהה ונמוכה. בחינה זו המובאת ב**תרשים 5-ב** מאפשרת להבין אם הפערים הכלכליים משועתקים או מצטמצמים לאורך מסלול החיים, ולזהות את החסמים המרכזיים העומדים בפני צעירים מרקע זה.

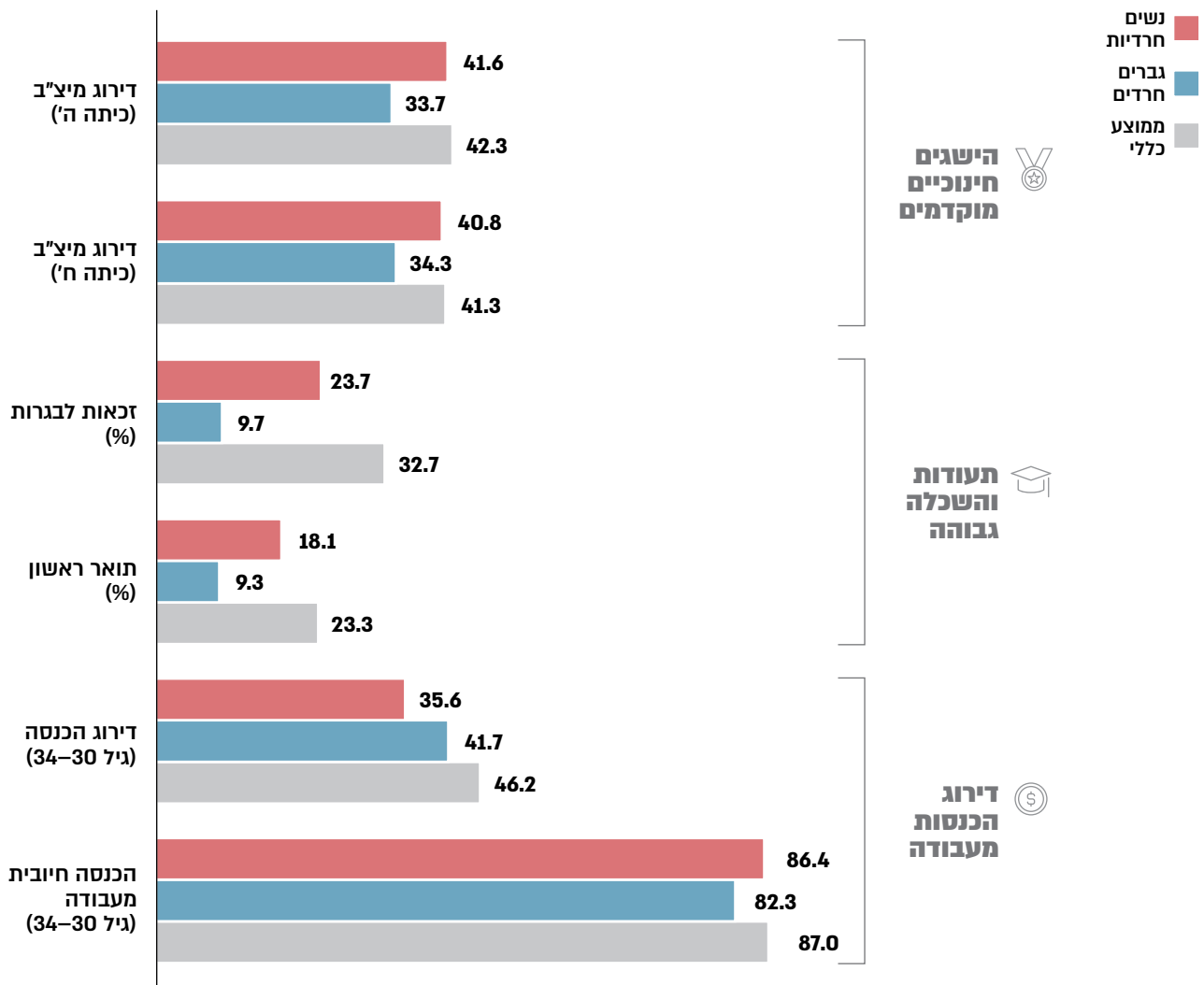
מוביליות בהשכלה: גם כאשר אנו מתבוננים במי שמגיע ממשפחות בעלות הכנסה נמוכה, נשים חרדיות מציגות הישגים חינוכיים גבוהים יותר מגברים חרדים, אך מתקשות לצמצם את הפער אל מול הממוצע הכללי. שיעור הזכאות החזוי לבגרות עבורן (23.7%) נמוך משמעותית מן הממוצע הכללי לבעלי רקע דומה (32.7%). לעומת זאת, עבור גבר חרדי מרקע דומה, השיעור החזוי הוא 9.7% בלבד.

מוביליות בהשתלבות בשוק העבודה: הפערים בהשתלבות בשוק העבודה הם החסם המרכזי למוביליות כלכלית.

■ **הסיכוי להיות מועסק:** לגבר חרדי מרקע כלכלי נמוך יש סיכוי של 82.3% בלבד להיות מועסק בגילי 30–34 (כלומר, לדווח על הכנסה חיובית כלשהי באחת מן השנים בטווח גילים זה), לעומת סיכוי של 87.0% בקרב האוכלוסייה הכללית מרקע דומה. עבור אישה חרדית הסיכוי גבוה יותר (86.4%) וכמעט זהה למוצע. תובנה זו מדגישה כי עבור גברים חרדים, החסם העיקרי למוביליות כלכלית הוא עצם הכניסה לשוק העבודה.

■ **רמת ההכנסה (בקרב המועסקים):** רק לאחר שצולחים את משוכת התעסוקה, אפשר לבחון את רמת ההכנסה. בקרב העובדים, דירוג ההכנסה החזוי לגבר חרדי (41.7) נמוך מן הממוצע הכללי (46.2). באופן מפתיע, דירוג ההכנסה החזוי לאישה חרדית עובדת (35.6) נמוך עוד יותר, למרות הישגיה החינוכיים הגבוהים יותר מהישגי הגבר החרדי.

תרשים 5-ב: מוביליות כלפי מעלה – האוכלוסייה החרדית לעומת הממוצע הכללי

הערות:

- נתוני המיצ"ב אינם מייצגים את כלל האוכלוסייה החרדית, וככל הנראה מהווים הערכת יתר לכישורים הממוצעים באוכלוסייה.
- התרשים מתמקד בבדיקת **מוביליות חברתית**: הנתונים מציגים את הישגיהם של ילדים שגדלו במשפחות מרקע חלש (חציון הכנסה תחתון המיוצגים על ידי אחוזון הכנסה 25). ההשוואה מאפשרת לראות את סיכויי ההצלחה של מי שהתחיל מנקודת פתיחה כלכלית נמוכה, לעומת ממוצע המוביליות הכללי באוכלוסייה.

5.3 מתי נפתחים הפערים? האם הפערים בהישגים מיתרגמים לפערים ברמת החיים?

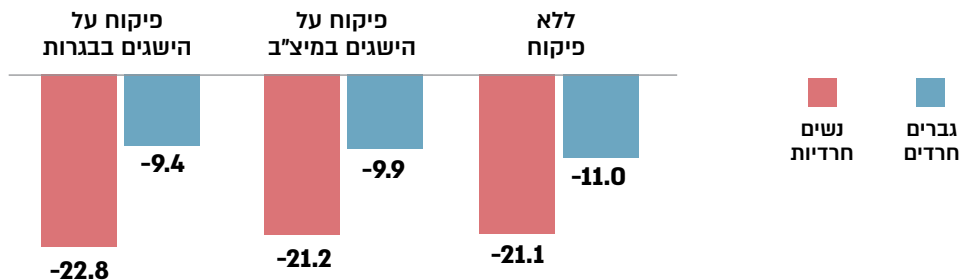
סעיף זה מפרק את פער ההכנסות (לעומת גברים יהודים לא-חרדים) בקרב העובדים בלבד וממצאיו מובאים בתרשים 5-ג. חשוב להדגיש כי ניתוח זה אינו מביא בחשבון את הפער הראשוני הנובע מאי-השתתפות בשוק העבודה, ולכן הוא מציג תמונה חלקית של הפער הכלכלי הכולל.

עבור גברים חרדים, הפער בהכנסה עמיד בפני השכלה: בקרב גברים חרדים עובדים, הפער הראשוני בדירוג ההכנסה עומד על כ-11 נקודות אחוז. פער זה כמעט אינו משתנה כאשר מפקחים על הישגים במיצ"ב, בבגרות או באקדמיה. ממצא זה מצביע על כך שגם בקרב קבוצת העובדים, ההשכלה הפורמלית אינה מתורגמת להכנסה גבוהה יותר.

עבור נשים חרדיות, התשוואה להשכלה נמוכה באופן חריג: התמונה עבור נשים חרדיות עובדות מורכבת יותר. הפער הראשוני שלהן בדירוג ההכנסה הוא גדול – כ-21 נקודות אחוז. באופן פרדוקסלי, כאשר מפקחים על הישגיהן בבגרות, הפער לא מצטמצם אלא מתרחב לכ-23 נקודות אחוז. ממצא זה חושף כי התשוואה להשכלתן נמוכה באופן חריג. כלומר, השכלתן אינה מתורגמת להכנסה גבוהה יותר כמצופה, וכאשר משווים אותן לקבוצות אחרות בעלות רמת השכלה זהה, הפער היחסי בהכנסותיהן אף גדל.

השפעת הענף התעסוקתי: כאשר מפקחים גם על הענף התעסוקתי, הפער מצטמצם עבור שני המגדרים, אך לא נעלם. אצל גברים, הפער יורד לכ-7 אחוזוני הכנסה ואצל נשים הוא יורד לכ-17.4 אחוזונים (נספח ז). נתון זה חושף כי חלק מן הפער אכן נובע מבחירת ענפי תעסוקה המציעים שכר נמוך יותר, אך גם לאחר נטרול גורם זה, עדיין נותר פער הכנסה גדול ובלתי מוסבר, בעיקר עבור נשים. הדבר מצביע על חסמים מבניים עמוקים בתוך שוק העבודה.

תרשים 5-ג: פירוק הפער במוביליות בהכנסה (בקרב עובדים) - הישגים מול שוק העבודה

הערות:

- נתוני המיצ"ב אינם מייצגים את כלל האוכלוסייה החרדית.
- התרשים מציג את פער ההכנסות שנתר (באחוזוני הכנסה) בהשוואה לגברים יהודים לא-חרדים, לאחר נטרול סטטיסטי של הישגים בשלבי חינוך שונים. כל עמודה מייצגת את גודל הפער לאחר תקנון התוצאות עבור בעלי הישגים זהים (לפירוט מלא של מקדמי המודל, ראו נספח ז).

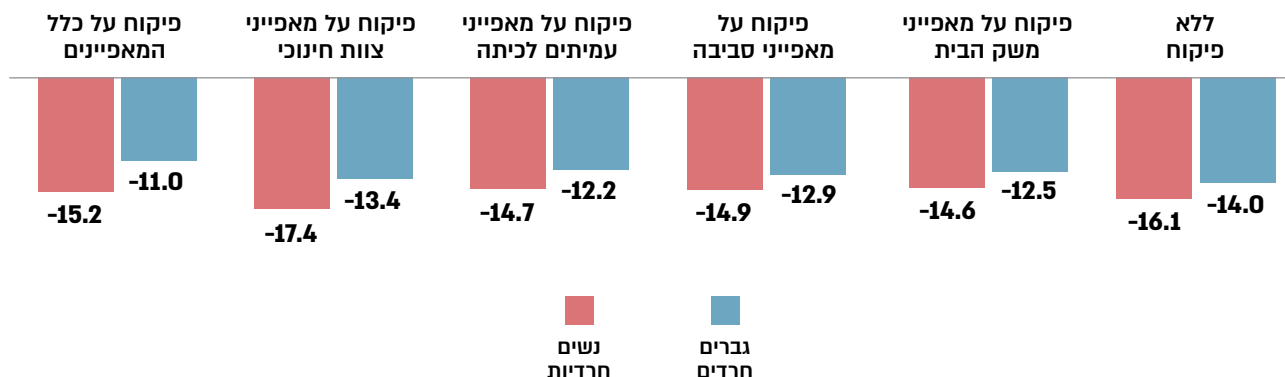
5.4 פערים במוביליות: תפקידם של מאפייני משק הבית והסביבה

ניתוח זה, אשר ממצאיו מובאים בתרשים 5-ד, מתייחס גם הוא לאוכלוסיית העובדים בלבד, ובוחן את השפעת מאפייני הרקע על פערי ההכנסה.

עבור גברים חרדים, מאפייני הרקע מסבירים חלק קטן מן הפער: הפער בהכנסה של גברים חרדים עובדים מצטמצם מעט כאשר מפקחים על מאפייני משק הבית (כמו מספר אחים גדול). עם זאת, רוב הפער נותר בלתי מוסבר, מה שמחזק את המסקנה כי הוא נובע ממסלול החיים הייחודי להם ומהיעדר כישורים רלוונטיים לשוק העבודה.

עבור נשים חרדיות, הפער נותר גדול ובלתי מוסבר: הפער בהכנסתן של נשים חרדיות עובדות מושפע במידה מועטה בלבד מפיקוח על מאפייני הרקע. גם לאחר פיקוח על כלל המשתנים, נותר פער גדול ובלתי מוסבר. מסקנה זו מחזקת את הממצאים מן הסעיף הקודם: החסמים העיקריים למוביליות של נשים חרדיות נעוצים עמוק בתוך שוק העבודה ובנורמות החברתיות-תרבותיות.

תרשים 5-ד: פירוק הפער במוביליות בהכנסה (בקרב עובדים) - מאפייני רקע

הערה: התרשים מציג את פער ההכנסות שנותר (באחוזוני הכנסה) בהשוואה לגברים יהודים לא-חרדים, לאחר נטרול סטטיסטי של מאפייני רקע סביבתיים ומשפחתיים. כל עמודה מייצגת את גודל הפער לאחר תקנון התוצאות עבור בעלי מאפייני רקע זהים, כאשר העמודה האחרונה מפקחת גם על כלל משתני הרקע שנבחנו (ראו תוצאות גרסיה מפורטות בנספח ח)

5.5 סיכום והמלצות למדיניות

5.5.1 סיכום

הניתוח חושף אתגרים כלכליים עמוקים באוכלוסייה החרדית. עבור גברים, האתגר המרכזי הוא שיעור התעסוקה הנמוך, ועבור נשים, איכות התעסוקה והתשואה הנמוכה להשכלתן.

5.5.2 המלצות למדיניות עבור גברים חרדים

החסם העיקרי הוא כפול: חסמי כניסה לשוק העבודה וכישורים שאינם הולמים את דרישות השוק. ממצאי המחקר הנוכחי מאששים זאת ומראים כי גם בקרב גברים מרקע כלכלי נמוך, הפער בהכנסה לעומת גברים יהודים לא-חרדים נותר גדול (כ-11 אחוזוני הכנסה). חשוב מכך, המחקר מראה כי הפער נותר גדול ועומד על 8.9 אחוזונים גם לאחר פיקוח על כלל

משתני ההשכלה הפורמלית (בגרות ואקדמיה). המשמעות היא שהשכלה פורמלית, כפי שהיא נמדדת במודל, מסבירה חלק קטן מאוד מן הפער (כ-2 אחוזוני הכנסה בלבד).

ממצא כמותי זה עולה בקנה אחד עם מחקרים קודמים (למשל, מלאך, 2018; פלג-גבאי, 2022), המספקים שני הסברים מרכזיים לפער הנוטר:

- **נורמות קהילתיות:** הפער נובע מגורמים שאינם קשורים לכישורים, כגון נורמות של אי-יציאה לעבודה, כניסה מאוחרת לשוק התעסוקה ובחירת מקצועות שאינם מתגמלים.
- **איכות ההשכלה (היעדר ליבה):** גם כאשר נרכשת השכלה, היא לעיתים חסרה את מיומנויות היסוד, כגון ידע באנגלית ובמתמטיקה (פלג-גבאי, 2022), ולכן התשואה הכלכלית להשכלה זו נמוכה.
- המחקר הנוכחי מכמת את גודלו המשמעותי של הפער (8.9%) הנובע משני גורמים אלו גם לאחר נטרול הרקע הכלכלי. לכן, הממצאים תומכים במדיניות דו-כיוונית הנסמכת על המלצות מחקרים אלו:
- **שילוב לימודי ליבה והכשרה מקצועית:** הרחבת תוכניות ייעודיות להשלמת לימודי יסוד ומקצועות נדרשים (מענה לחסם "איכות ההשכלה").
- **הנגשת השכלה גבוהה ולוונטית:** הרחבת מסלולים ייעודיים במקצועות בעלי ביקוש גבוה (כגון היי-טק והנדסה) וטיפול בחסמי כניסה תרבותיים.

5.5.3 המלצות למדיניות עבור נשים חרדיות

החסם העיקרי לנשים חרדיות הוא שוק העבודה, שאינו מתגמל אותן על השכלתן. המחקר הנוכחי מדגים זאת בשני ממצאים:

- הפער בהכנסתן (כ-21 אחוזוני הכנסה) מתרחב לאחר פיקוח על הישגים בבגרות (לכ-23 אחוזוני הכנסה), ממצא החושף תשואה נמוכה להשכלה באופן חריג.
- גם לאחר פיקוח על ענף התעסוקה, נותר פער בלתי מוסבר גדול של כ-17.4 אחוזוני הכנסה. ממצאים כמותיים אלו מספקים תוקף אמפירי רחב היקף למה שמחקרים איכותניים זיהו כ"מלכוד נישות התעסוקה". למשל, דגן-בוזגלו ואח' (2021) תיארו "נורמות תעסוקה פוגעניות ושכר נמוך" בענף החינוך החרדי ותשלום שכר מינימום בענף ההיי-טק.

המחקר הנוכחי מראה שלא מדובר במקרים נקודתיים, אלא בפער מערכתי משמעותי שאינו מוסבר רק בבחירת הענף, אלא בתנאי ההעסקה בתוכו. לכן, הממצאים תומכים במדיניות המתמקדת ביצירת הזדמנויות תעסוקה איכותיות והולמות-כישורים:

- **קידום תעסוקה הולמת-כישורים:** עידוד הקמת מרכזי תעסוקה המציעים משרות איכותיות בשכר גבוה.
- **קידום יזמות ומיגור פערי שכר:** מתן כלים ליזמות והגברת האכיפה בנושא פערי שכר במקומות עבודה המעסיקים נשים חרדיות.

לסיכום, קידום המוביליות באוכלוסייה החרדית דורש מדיניות המשלבת הגדלת שיעור התעסוקה ורמת הכישורים (הון אנושי) עבור גברים, והתערבות ממוקדת בשיפור איכות התעסוקה והתשואה להשכלה עבור נשים.

6. מבט עומק על פערים מגדריים בקרב יהודים לא-חרדים

פרק זה מנתח לעומק את הפערים המגדריים בקרב האוכלוסייה היהודית הלא-חרדית בישראל. הניתוח מתמקד ב"פרדוקס המגדרי": הפער המתמשך בהכנסות לרעת הנשים, על אף הצטיינותן הבולטת בתחום ההשכלה.

עיקרי הממצאים

היפוך הפער בחינוך: נשים יהודיות לא-חרדיות מציגות בעקביות הישגים חינוכיים גבוהים מאלו של גברים יהודים לא-חרדים, בכל שלבי מערכת החינוך – החל מבית הספר היסודי ועד לאקדמיה.

הפער העיקש בהכנסות: למרות יתרונן בתחום ההשכלה, נשים אינן מצליחות לסגור את פערי השכר בינן ובין גברים. דירוג ההכנסה הממוצע שלהן נותר נמוך מזה של גברים בעקביות.

תשואה נמוכה יותר להשכלה: ניתוח מעמיק חושף כי הבעיה אינה נעוצה בכישורים או ברמת ההשכלה, אלא בתשואה הנמוכה יותר שנשים מקבלות על השכלתן בשוק העבודה. למעשה, הפער היחסי בהכנסות בין נשים לגברים אף מתרחב כאשר משווים בין בעלי אותה רמת השכלה.

החסמים הם בשוק העבודה: הפער בהכנסות אינו מוסבר על ידי מאפייני רקע (משפחה, סביבה). הממצאים מצביעים באופן מובהק על כך שמקור הפער נעוץ בחסמים מבניים בשוק העבודה, כגון "הקנס על אימהות", אפליה, או ריכוז תעסוקתי במקצועות שבהם משולם שכר נמוך יותר.

מבט רוחבי: "הפרדוקס המגדרי" כחסם לאומי

ממצא זה אינו ייחודי רק לנשים יהודיות לא-חרדיות, אלא מהווה **דפוס עקבי החוצה את כל הקבוצות באוכלוסייה הישראלית** שנבחנו בדוח זה. בין שמדובר בנשים ערביות, נשים חרדיות או נשים יהודיות לא-חרדיות – התמונה זהה: נשים מגיעות להישגים לימודיים גבוהים יותר, אך השוק הישראלי אינו מתגמל אותן בהתאם. החזרתיות של ממצא זה בכל הקבוצות מעידה כי החסם למוביליות של נשים בישראל הוא מבני ושורשי בשוק העבודה, ואינו תלוי במאפיינים מגדריים.

עיקרי ההמלצות

הואיל וממצאי המחקר מראים כי החסם העיקרי למוביליות של נשים אינו נעוץ בכישוריהן או ברמת השכלתן, אלא בחסמים מבניים בשוק העבודה, הם תומכים בהמלצות קיימות למדיניות המתמקדות ישירות בשוק העבודה, כגון קידום שקיפות שכר ואכיפה פעילה של חוק שכר שווה; תמיכה בהורים עובדים, למשל באמצעות הרחבת מערך מעונות היום, להקלת "הקנס על אימהות"; פיתוח ומימון תוכניות לקידום נשים לתפקידי ניהול בכירים; ועידוד כניסה והתמדה במקצועות רווחיים כגון היי-טק והנדסה.

6.1 תיאור האוכלוסייה: מצב כלכלי, הישגים בחינוך והשתלבות בשוק העבודה

האוכלוסייה היהודית הלא-חרדית מגיעה מנקודת פתיחה חברתית-כלכלית גבוהה יחסית. הניתוח המגדרי חושף פערים עקביים בהישגים החינוכיים לטובת הנשים, אשר אינם מתורגמים לפער דומה לטובתן בשוק העבודה.

מצב כלכלי: נקודת הפתיחה הכלכלית של נשים וגברים בקבוצה זו דומה וגבוהה מן הממוצע הארצי. דירוג הכנסת ההורים הממוצע עומד על אחוזון הכנסה 59 עבור שני המגדרים עבור שני המגדרים.

6.1.1 הישגים בחינוך ובהשכלה

תרשים 6-א מראה שלאורך כל מסלול החינוך, נשים מכינות הישגים גבוהים יותר מגברים.

הישגים בבית הספר (מיצ"ב): הפער המגדרי מתחיל כבר בבית הספר היסודי, שם דירוג המיצ"ב הממוצע של נשים בכיתה ה' (56.5) גבוה מזה של גברים (55.1). הפער מתרחב בחטיבת הביניים, שם דירוג המיצ"ב של נשים (57.4) גבוה אף יותר מזה של גברים (53.4).

השכלה תיכונית (בגרות): הפער לטובת הנשים מתרחב בתיכון, הן בדירוג ציון הבגרות הממוצע (66.8 לנשים לעומת 58.4 לגברים) הן בשיעור הזכאות לבגרות (66.2% לעומת 52.9% בהתאמה).

השכלה אקדמית: ההצטיינות נמשכת גם לאקדמיה, כאשר שיעור בעלות תואר ראשון בקרב נשים (52.8%) גבוה משמעותית מזה של גברים (39.7%).

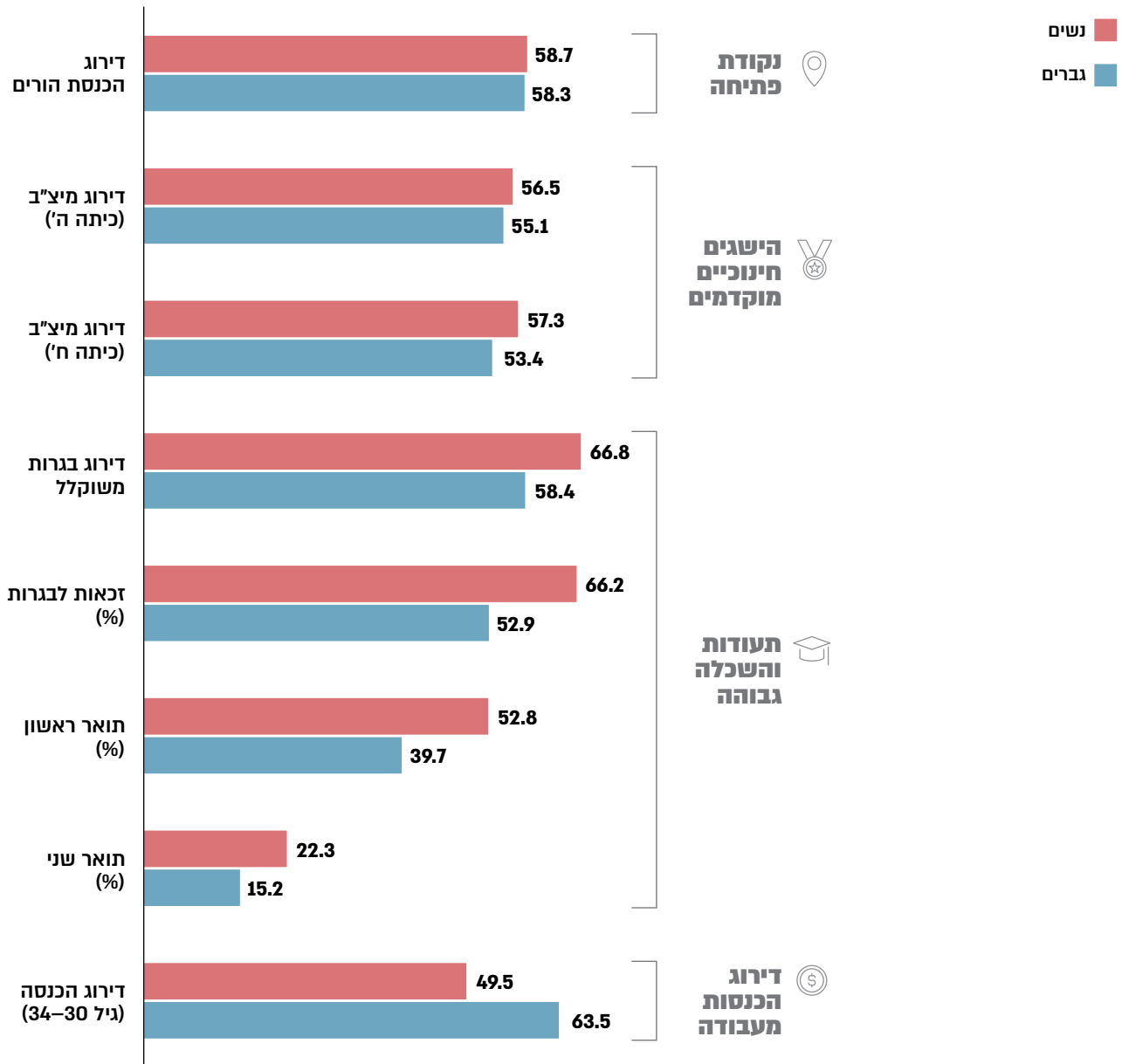
6.1.2 השתלבות בשוק העבודה

למרות ההישגים המרשימים בחינוך, הפערים המגדריים בשוק העבודה נותרים בעינם, לרעת הנשים.

שיעור התעסוקה: שיעורי התעסוקה גבוהים ודומים עבור שני המגדרים (כ-91%-93%).

רמת ההכנסה (בקרב עובדים): כאן מתגלה הפרדוקס. על אף עליונותן הברורה בהשכלה, דירוג ההכנסה הממוצע של נשים (49.5) נמוך משמעותית מזה של גברים (63.5).

תרשים 6-א: פערים מגדריים בהישגים – יהודים לא-חרדים

ראו נתונים מפורטים בנספח 1

6.2 פערים במוביליות: הישגי ילדים להורים מן העשירונים התחתונים

סעיף זה בוחן אם הפער המגדרי נשמר גם כאשר משווים בין נשים לגברים שגדלו במשקי בית מן העשירונים התחתונים. ניתוח המוביליות המובא בתרשים 6-ב חושף כי נשים מצליחות להתגבר על חסרונות הרקע ולהגיע להישגים חינוכיים גבוהים יותר מגברים, אך עדיין מתמודדות עם פערי שכר.

מוביליות בהשכלה: גם כאשר נשים מתחילות מנקודת פתיחה נמוכה, הן מפגינות מוביליות חינוכית גבוהה יותר מגברים. בכיתה ה' הישגיהן החזויים במיצ"ב כמעט זהים להישגי הגברים (אחוזון 48.5), אך בכיתה ח' כבר נפתח פער קטן לטובת

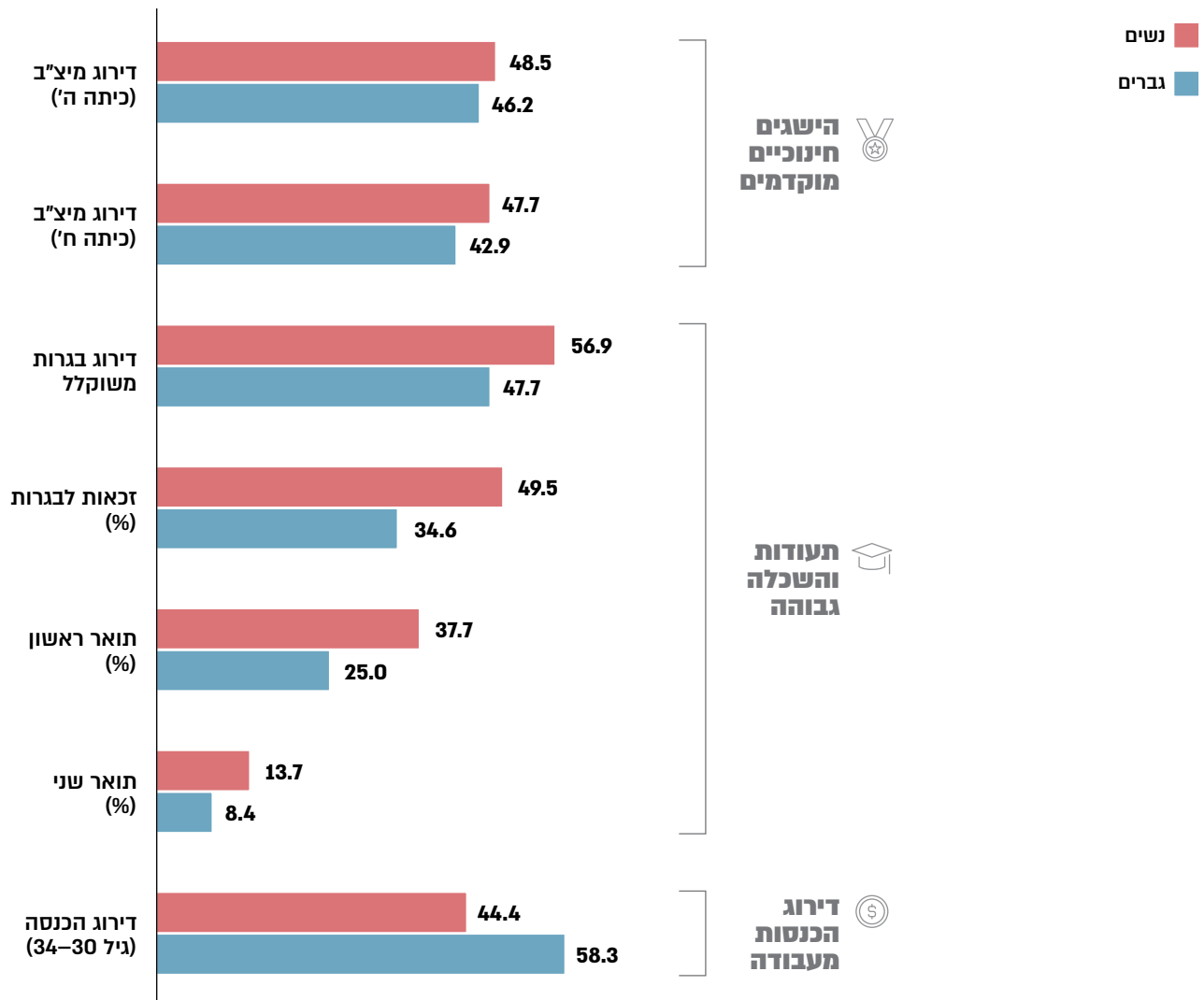
הנשים. פער זה מתרחב משמעותית בהמשך, כאשר הן דירוג ציון הבגרות החזוי (56.9 לנשים לעומת 47.3 לגברים) הן שיעור הזכאות לחזוי לבגרות (56.9% לעומת 37.9%) גבוהים משמעותית אצל נשים. גם הסיכוי שלהן להשלים תואר ראשון (49.5%) גבוה בהרבה מזה של גברים (23.1%).

מוביליות בהכנסה: למרות המוביליות החינוכית המרשימה, הפער המגדרי בהכנסות נותר בעינו.

א. הסיכוי להיות מועסקת/ הסיכוי של נשים וגברים מרקע נמוך להיות מועסקים גבוה ודומה (כ-90%).

ב. רמת ההכנסה (בקרב המועסקים): כאן מתגלה הפרדוקס בצורתו החדה ביותר. בקרב העובדים, דירוג ההכנסה החזוי של נשים (44.4) נמוך דרמטית מזה של גברים (58.3) – פער של כ-14 אחוזוני הכנסה. ממצא זה מדגיש כי גם לאחר שמנטרלים לחלוטין את הרקע הכלכלי ומתחילים מנקודת פתיחה זהה, הפער המגדרי בהכנסות לא רק שממשיך להתקיים, אלא גדל אף יותר ומצביע על חסמים עמוקים שנשים פוגשות בשוק העבודה, ללא קשר למקום שממנו הגיעו.

תרשים 6-ב: מוביליות כלפי מעלה - פערים מגדריים בקרב יהודים לא-חרדים

הערה: התרשים מתמקד בבדיקת **מוביליות חברתית:** הנתונים מציגים את הישגיהם של ילדים שגדלו במשפחות מרקע חלש (חציון הכנסה תחתון המיוצגים על ידי אחוזון הכנסה 25). ההשוואה מאפשרת לראות את סיכויי ההצלחה של מי שהתחיל מנקודת פתיחה כלכלית נמוכה, בהשוואה בין נשים וגברים.

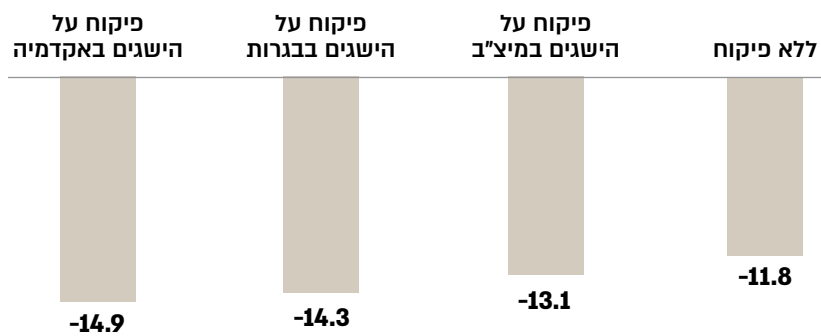
6.3 מתי נפתחים הפערים? האם הפערים בהישגים מיתרגמים לפערים ברמת החיים?

סעיף זה מפרק את פער ההכנסות בין נשים לגברים יהודים לא-חרדים. הניתוח שממצאיו מובאים ב**תרשים 6-ג** חושף כי הפער אינו נובע מהבדלים בהשכלה, אלא מתגמול נמוך יותר על השכלה זו בשוק העבודה.

הפער בהכנסה מתרחב עם ההשכלה: הפער הראשוני בדירוג ההכנסה בין נשים לגברים עומד על כ-12 נקודות אחוז. באופן פרדוקסלי, כאשר מפקחים על הישגים לימודיים, הפער לא מצטמצם, אלא מתרחב ומגיע לכ-15 נקודות אחוז לאחר פיקוח על השכלה אקדמית.

התשוואה להשכלה נמוכה יותר: ממצא זה חושף כי התשוואה שנשים מקבלות על השכלתן נמוכה מזו של גברים. כלומר, גם כאשר משווים אישה וגבר בעלי אותה רמת השכלה בדיוק, הפער בהכנסות ביניהם לא רק שאינו נסגר, אלא אף גדל. הדבר מצביע באופן מובהק על כך שהחסמים העיקריים אינם קשורים לכישורים, אלא נעוצים עמוק בתוך שוק העבודה.

תרשים 6-ג: פירוק הפער במוביליות בהכנסה - הישגים מול שוק העבודה

הערה: התרשים מציג את פער ההכנסות שנותר (באחוזוני הכנסה) בהשוואה לגברים יהודים לא-חרדים, לאחר נטרול סטטיסטי של הישגים בשלבי חינוך שונים. כל עמודה מייצגת את גודל הפער לאחר תקנון התוצאות עבור בעלי הישגים זהים (לפירוט מלא של מקדמי המודל, ראו נספח ז).

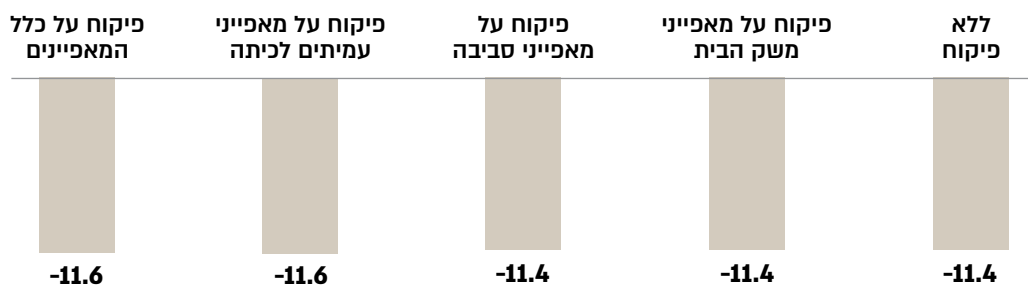
6.4 פערים במוביליות: תפקידם של מאפייני משק הבית והסביבה

ניתוח זה שממצאיו מובאים ב**תרשים 6-ד** להלן, בוחן האם מאפייני רקע, כמו מספר אחים או מקום מגורים, יכולים להסביר את פערי השכר המגדריים.

מאפייני הרקע אינם מסבירים את הפער: הפער בהכנסות בין נשים לגברים נותר יציב ועומד על כ-11.5% גם לאחר פיקוח על מאפייני משק הבית, הסביבה הגאוגרפית, או מאפייני העמיתים לכיתה.

המסקנה – החסם הוא בשוק העבודה: העובדה שהפער נותר יציב ואינו מוסבר על ידי משתני רקע מחזקת את המסקנה מן הסעיף הקודם: מקורם של פערי השכר אינו נעוץ בנקודת הפתיחה של הנשים, אלא בחסמים מבניים שהן פוגשות בשוק העבודה עצמו, כגון אפליה, נורמות חברתיות, או "הקנס על אימהות".

תרשים 6-ד: פירוק הפער במוביליות בהכנסה - מאפייני רקע

הערה: התרשים מציג את פער ההכנסות שנותר (באחוזוני הכנסה) בהשוואה לגברים יהודים לא-חרדים, לאחר נטרול סטטיסטי של מאפייני רקע סביבתיים ומשפחתיים. כל עמודה מייצגת את גודל הפער לאחר תקנון התוצאות עבור בעלי מאפייני רקע זהים, כאשר העמודה האחרונה מפקחת גם על כלל משתני הרקע שנבחנו (ראו תוצאות גרסיה מפורטות בנספח ח)

6.5 סיכום והמלצות למדיניות

6.5.1 סיכום

הניתוח מראה כי למרות יתרון של נשים בהישגים חינוכיים על פני גברים, נשים יהודיות לא-חרדיות עדיין מתמודדות עם פערי שכר משמעותיים שמקורם בחסמים מבניים בשוק העבודה. לכן, המדיניות צריכה להתמקד ישירות בהסרת חסמים אלו.

6.5.2 המלצות למדיניות

הממצא המרכזי: הניתוח בפרק זה חושף "פרדוקס מגדרי" מובהק בקרב יהודים לא-חרדים. נשים מציגות יתרון חינוכי ברור בכל שלבי מסלול ההשכלה (מיצ"ב, בגרות ואקדמיה), אך יתרון זה אינו מתורגם להצלחה כלכלית. נהפוך הוא, הפער בהכנסה לרעת הנשים נותר משמעותי, ואף מתרחב לאחר פיקוח על משתני ההשכלה. ממצא זה מוכיח כי החסם העיקרי למוביליות של נשים אינו נעוץ בכישוריהן או ברמת השכלתן, אלא בחסמים מבניים בשוק העבודה. הממצאים בדוח זה מספקים תוקף כמותי רחב היקף להסברים המוכרים בספרות המחקר לחסמים אלו, הכוללים את "הקנס על אימהות" (Gould & Lichtinger, 2024), "תקרת זכוכית" בקידום לתפקידי ניהול (ראו למשל, אלמו-קפיטלן, 2024), בחירת מקצועות וריכוז בענפים מתגמלים כחות (רשות החדשנות, 2025) ופערי שכר בלתי מוסברים (אלמגור-לוטן, 2020).

הממצאים בדוח זה תומכים בהמלצות קיימות למדיניות המתמקדות ישירות בשוק העבודה: קידום שקיפות שכר ואכיפה פעילה של חוק שכר שווה (אלמגור-לוטן, 2020); תמיכה בהורים עובדים, כגון הרחבת מערך מעונות היום, להקלת "הקנס על אימהות" (Gould & Lichtinger, 2024); פיתוח ומימון תוכניות לקידום נשים לתפקידי ניהול בכירים (אלמו-קפיטלן, 2024); ועידוד כניסה והתמדה במקצועות רווחיים כגון היי-טק והנדסה (רשות החדשנות, 2025).

מילון מונחים

מונחים כלליים

מוביליות בין-דורית (בהכנסות): המידה שבה מעמדו הכלכלי של אדם (במקרה זה, דירוג ההכנסה שלו) אינו תלוי במעמדו הכלכלי של הוריו. מוביליות גבוהה פירושה שהכנסת הפרט אינה נקבעת במידה רבה על ידי הכנסת הוריו. מוביליות נמוכה מצביעה על קשר חזק בין הכנסות ההורים להכנסות ילדיהם.

קשר בין-דורי: המתאם הסטטיסטי בין מאפיין של דור ההורים (למשל, הכנסה) ובין מאפיין דומה או קשור אצל דור הילדים (למשל, הכנסה, הישגים בחינוך).

מנגנוני העברה בין-דורית: המסלולים והגורמים הספציפיים (כגון חינוך, רשתות חברתיות, משאבים תרבותיים) שדרכם יתרונות או חסרונות של הורים מועברים לילדיהם ומשפיעים על הישגיהם בבגרות.

מונחים סטטיסטיים וכלכליים

אחוזון הכנסה (Income Percentile): מדד המציין את מיקומו היחסי של אדם בהתפלגות ההכנסות באוכלוסייה. לדוגמה, להיות באחוזון ה-75 פירושו שהכנסתו של אדם גבוהה יותר מזו של 75% מן האוכלוסייה.

P75-P25: מדד ספציפי לפער בהכנסות המשמש בדוח. הוא מייצג את ההבדל בתוצאה מסוימת (כמו אחוזון ההכנסה של הילד) בין ילדים להורים מן האחוזון ה-75 בהכנסות ובין ילדים להורים מן האחוזון ה-25.

פער גולמי (Gross Gap): ההבדל הכולל הנצפה בתוצאה מסוימת (למשל, הכנסה) בין שתי קבוצות, לפני שמנטרלים סטטיסטית (מפקחים על) גורמים מסבירים אחרים.

פער בלתי מוסבר (Unexplained Gap): החלק מן הפער הגולמי שנותר גם לאחר שמנטרלים סטטיסטית (מפקחים על) קבוצה של משתנים מסבירים (כמו השכלה, רקע משפחתי וכו'). הוא מייצג את השפעתם של גורמים שלא נכללו במודל.

משתני פיקוח (Control Variables): גורמים המוחזקים קבועים בניתוח סטטיסטי (כמו גרסיה) כדי לבודד את הקשר בין שני משתנים אחרים. לדוגמה, פיקוח על השכלה מאפשר לבחון את ההשפעה הישירה של הכנסת ההורים על הכנסת הילד, ללא התיווך של רמת ההשכלה.

גרסיה לינארית (Linear Regression): שיטה סטטיסטית המשמשת למדל את הקשר בין משתנה תלוי (התוצאה) ובין משתנה בלתי תלוי אחד או יותר (הגורמים המסבירים). היא מסייעת לכמת את התרומה של כל גורם לתוצאה.

מובהקות סטטיסטית (Statistical Significance): תוצאה נחשבת מובהקת סטטיסטית אם הסבירות שהתקבלה במקריות היא נמוכה מאוד. בדוח, הדבר מצביע על רמת ביטחון גבוהה בכך שהקשר הנצפה בין המשתנים הוא אמיתי ואינו מקרי.

מונחים מתחום החינוך והחברה

מיצ"ב: ראשי תיבות של "מדדי יעילות וצמיחה בית-ספרית". אלו בחינות סטנדרטיות שנערכו בבתי ספר יסודיים ובחטיבות הביניים בישראל להערכת הישגי תלמידים.

הון אנושי (Human Capital): מכלול הידע, הכישורים, המיומנויות והתכונות האישיות (כמו בריאות) של אדם, התורמים לפרויון הכלכלי שלו. השכלה היא רכיב מפתח בהון האנושי.

הון חברתי (Social Capital): רשתות הקשרים החברתיים של אדם או קבוצה, המספקות גישה למשאבים, מידע ותמיכה ומאפשרות תפקוד יעיל יותר בחברה.

הון תרבותי (Cultural Capital): נכסים חברתיים לא-כלכליים המקדמים מוביליות חברתית, כגון השכלה, סגנון דיבור, היכרות עם תחומי תרבות ועוד. בדוח, הימצאות מחשב בבית משמשת אינדיקטור (פרוקסי) להון תרבותי וטכנולוגי.

השפעת עמיתים / קבוצת השווים (Peer Effects): ההשפעה שיש לחברי קבוצה בעלי גיל או סטטוס דומה (למשל, חברים לכיתה) על העמדות, ההתנהגות וההישגים של הפרט.

אשכול חברתי-כלכלי: סיווג של אזורים גאוגרפיים בישראל (כמו רשויות מקומיות) לקבוצות, על בסיס המאפיינים החברתיים-כלכליים הממוצעים של תושביהם. הדירוג נע בין 1 (הנמוך ביותר) ל-10 (הגבוה ביותר).

מקורות

- אלוני, צ. וקריל, ז. (2017). מוביליות בין-דורית בשכר בישראל – השוואה בינלאומית ובין קבוצות אוכלוסייה. אגף הכלכלן הראשי, משרד האוצר. https://www.gov.il/BlobFolder/reports/article_18052017/he/economy_and_research_Articles_Article_18052017.pdf
- אלמגור-לוטון, א. (2020). פילוח מגדרי של נתוני שכר בחברות פרטיות: מבט משווה. הכנסת – מרכז המחקר והמידע. https://fs.knesset.gov.il/globaldocs/MMM/106276ff-2bc0-ea11-8107-00155d0aee38/2_106276ff-2bc0-ea11-8107-00155d0aee38_11_16224.pdf
- אלמו-קפיטלן, ג. (2024). ייצוג נשים בתפקידים בכירים בשירות המדינה. הכנסת – מרכז המחקר והמידע. https://fs.knesset.gov.il/globaldocs/MMM/3d2ee420-9e37-ef11-8162-005056aa4246/2_3d2ee420-9e37-ef11-8162-005056aa4246_11_20602.pdf
- בלס, נ. (2018). מערכת החינוך: מבט-על. מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל. <https://www.taubcenter.org.il/research/%D7%9E%D7%A2%D7%A8%D7%9B%D7%AA-%D7%94%D7%97%D7%99%D7%A0%D7%95%D7%9A-%D7%9E%D7%91%D7%98%D6%BE%D7%A2%D7%9C/>
- בן-סימון, ב., לוי, ד. וכאהן-סטרבצ'נסקי, פ. (2018). השתלבות צעירים יוצאי אתיופיה בהשכלה גבוהה: גורמים מסייעים וחסמים. מ-149-18. מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל. <https://brookdale.jdc.org.il/publication/integration-of-young-ethiopian-israelis-into-higher-education-contributing-factors-and-barriers/>
- דגן-בוזגלו, נ., סייגלשיפר, ו., סבירסקי, ב. וחסון, י. (2021). בין אשת חיל לאשת קריירה: תעסוקת נשים חרדיות בישראל. מרכז אדוה. <https://adva.org/he/haredi-women-employment/>
- ויסבלאי, א' (2023). מחסור במורים. הכנסת – מרכז המחקר והמידע. https://fs.knesset.gov.il/globaldocs/MMM/09f3dfaf-607c-ed11-8150-005056aac6c3/2_09f3dfaf-607c-ed11-8150-005056aac6c3_11_19858.pdf
- הלר, א. (2020). ניידות בין דורית בישראל. מחקרים לדיון 134. המוסד לביטוח לאומי, מינהל המחקר והתכנון. https://www.btl.gov.il/Publications/research/Pages/mechkar_134.aspx
- מחלוף, י., שמואלי, ח. (ג.), ליפשטט, נ. (2020). הישגי תלמידים יוצאי אתיופיה ועמדותיהם בראי מבחני המיצ"ב: תמונה רב-שנתית תשס"ח – תשע"ט. ראמ"ה – הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך, משרד החינוך. https://meyda.education.gov.il/files/Rama/ethiopia_report_2019.pdf
- מלאך, ג. (2018). שילוב חרדים בתעסוקה: יעדים ותוכניות לשנת 2030. המכון הישראלי לדמוקרטיה וג'וינט ישראל-תב"ת. <https://www.idi.org.il/books/28557>
- סי איי מידע שיווקי. (2023). סקר עמדות של יוצאי אתיופיה בנושא גזענות ואפליה. דוח שהוגש ליחידה הממשלתית לתיאום המאבק בגזענות במשרד המשפטים. <https://www.gov.il/he/pages/ethiopian-report>
- פלג-גבאי, מ. (2022). תעסוקת חרדים – מבט על. הכנסת – מרכז המחקר והמידע. https://fs.knesset.gov.il/globaldocs/MMM/08a5e3e2-3cd1-ec11-8147-005056aac6c3/2_08a5e3e2-3cd1-ec11-8147-005056aac6c3_11_19536.pdf
- הצוות למיגור הגזענות נגד יוצאי אתיופיה. (2016). דוח מסכם – יולי 2016. משרד המשפטים. https://www.gov.il/BlobFolder/reports/racism_report_2016/he/racism_report_2016.pdf

<https://innovationisrael.org.il/wp-content/uploads/2025/03/נשים-בהייטק-2025.pdf>. רשות החדשנות. (2025). תמונת מצב: נשים בהייטק 2025.

Aderet-German, T. (2025). Rewidening the lens to ethnic and socioeconomic diversity? 'Othering' through inclusion and assessment in Israeli educational policy and practice. *International Journal of Inclusive Education*, 29(4), 585–602. <https://doi.org/10.1080/13603116.2023.2266445>

Bourdieu, P., & Passeron, J. C. (1990). *Reproduction in education, society and culture*. Sage. https://monoskop.org/images/8/82/Bourdieu_Pierre_Passeron_Jean_Claude_Reproduction_in_Education_Society_and_Culture_1990.pdf

Campbell, F. A., Pungello, E. P., Burchinal, M., Kainz, K., Pan, Y., Wasik, B. H., Barbarin, O. A., Sparling, J. J., & Ramey, C. T. (2012). Adult outcomes as a function of an early childhood educational program: An Abecedarian Project follow-up. *Developmental psychology*, 48(4), 1033. DOI: 10.1037/a0026644

Connor, D. S., & Storper, M. (2020). The changing geography of social mobility in the United States. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 117(48), 30309–30317. <https://doi.org/10.1073/pnas.2010222117>

Cunha, F., & Heckman, J. (2007). The technology of skill formation. *American economic review*, 97(2), 31–47. DOI: 10.1257/aer.97.2.31

Fernald, A., Marchman, V. A., & Weisleder, A. (2013). SES differences in language processing skill and vocabulary are evident at 18 months. *Developmental science*, 16(2), 234–248. DOI: 10.1111/desc.12019

García, J. L., Heckman, J. J., Leaf, D. E., & Prados, M. J. (2020). Quantifying the life-cycle benefits of an influential early-childhood program. *Journal of Political Economy*, 128(7), 2502–2541. <https://doi.org/10.1086/705718>

Gottschalk, F., & Weise, C. (2023). Digital equity and inclusion in education: An overview of practice and policy in OECD countries. *OECD Education Working Papers No. 299*, OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/7cb15030-en>.

Gould, E. D., & Lichtinger, G. (2024). *Child Penalties, Child Outcomes, and Family Culture*. IZA-Institute of Labor Economics. https://falk.huji.ac.il/sites/default/files/falkheeb/files/24-6_gould_lichtinger.pdf

Harris, C., Straker, L., & Pollock, C. (2017). A socioeconomic related 'digital divide' exists in how, not if, young people use computers. *PloS one*, 12(3), e0175011. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0175011>

Heckman, J. J. (2011). The economics of inequality: The value of early childhood education. *American Educator*, 35(1), 31. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ920516.pdf>

López-Martín, E., Gutiérrez-de-Rozas, B., González-Benito, A. M., & Expósito-Casas, E. (2023). Why do teachers matter? A meta-analytic review of how teacher characteristics and competencies affect students' academic achievement. *International Journal of Educational Research*, 120, 102199. <https://doi.org/10.1016/j.ijer.2023.102199>

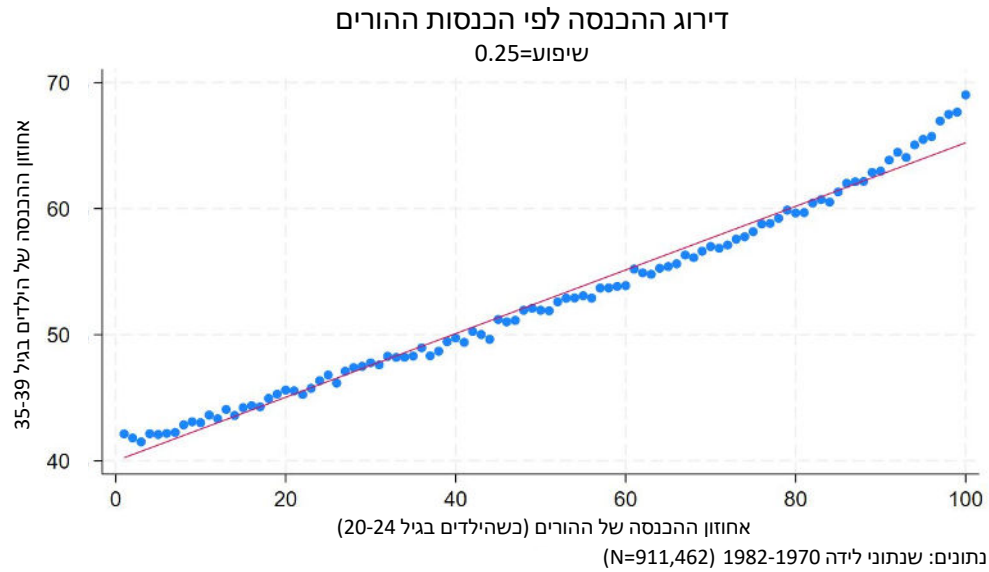
Marta, E. M., & Michelle, C. (2023). *OECD Skills Studies Gender, Education and Skills The Persistence of Gender Gaps in Education and Skills*. OECD Publishing.

- Miaari, S. H., Khattab, N., & Sabbah–karkabi, M. (2023). Obstacles to labour market participation among Arab Palestinian women in Israel. *International Labour Review*, 162(4), 587-614. <https://doi.org/10.1111/ilr.12386>
- Saffuri, R. (2025). The Arab local authorities in Israel and their impact on the education system: Between powers and limitations. *SEA-Practical Application of Science*, 13(37), 25-29. https://seaopenresearch.eu/Journals/articles/SPAS_37_3.pdf
- Sigal, R., & Michoń, P. (2024). Psychological capital and labor market participation of Arab women in Israel. *Applied Research in Quality of Life*, 19(3), 1173-1195. <https://doi.org/10.1007/s11482-024-10286-0>
- Van Dijk, J. A. (2012). The evolution of the digital divide. The digital divide turns to inequality of skills and usage. In J. Bus, M. Crompton, M. Hildebrandt, & G. Metakides (Eds.), *Digital Enlightenment Yearbook 2012* (pp. 57–78). IOS Press. [A9RC9E.tmp.pdf](#)

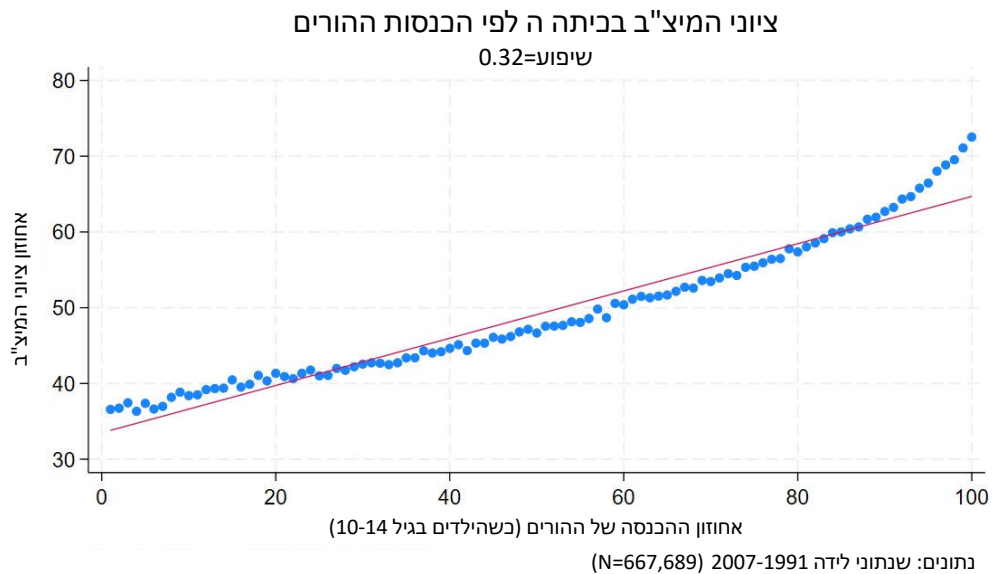
נספחים

נספח א: הישגים אקדמיים וכלכליים כפונקציה של הכנסות ההורים

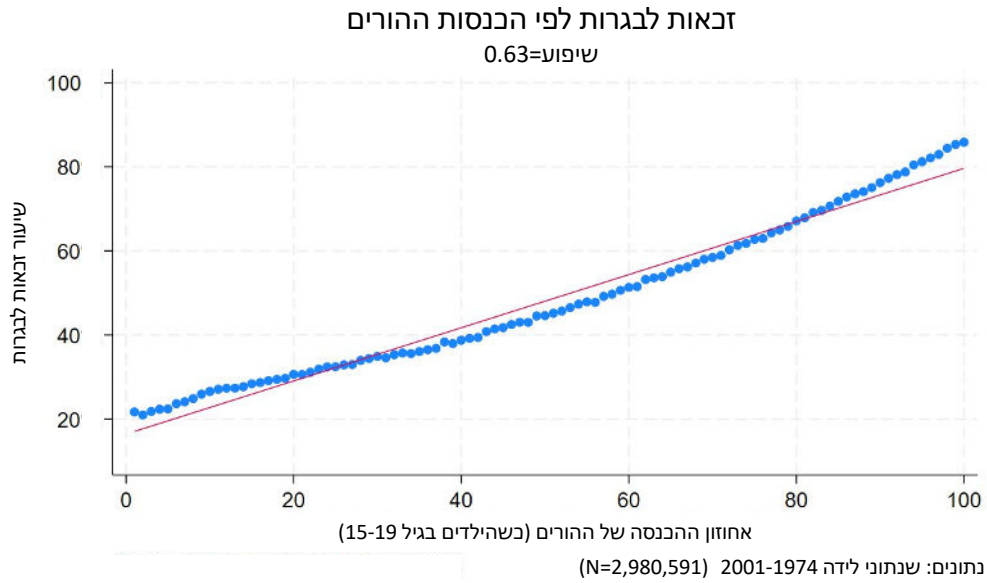
תרשים א-1: אחוזון ההכנסה הצפוי כפונקציה של אחוזון ההכנסה של ההורים

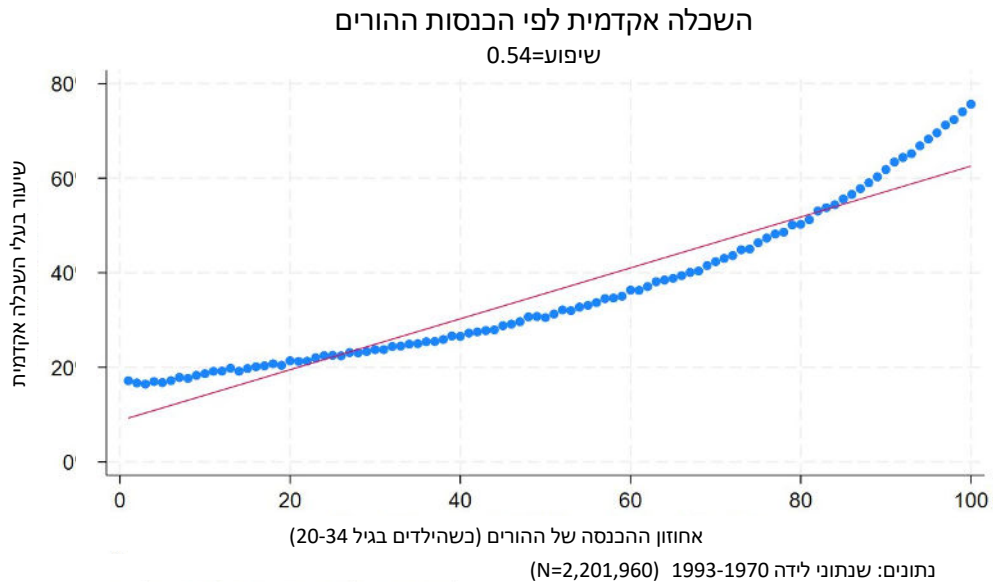
תרשים א-2: ציון במבחני המיצ"ב בכיתה ה' כפונקציה של אחוזון ההכנסה של ההורים

תרשים א-3: שיעורי הזכאות לתעודת בגרות כפונקציה של אחוזון ההכנסה של ההורים

תרשים א-4: שיעורי רכישת תואר אקדמי כפונקציה של אחוזון ההכנסה של ההורים

נספח ב: נתוני פערים מפורטים

לוח ב-1 מציג את הפערים בהישגים החינוכיים ובהכנסות מעבודה, כפי שהם נמדדים על ידי ההבדל בין ילדים להורים מן האחוזון ה-75 לילדים להורים מן האחוזון ה-25 בהכנסות ההורים. הלוח כולל גם את שנתוני הלידה שעליהם מבוסס כל נתון ואת גודל המדגם הרלוונטי.

לוח ב-1: הצטברות הפערים לאורך מעגל החיים - נתונים מפורטים

קבוצת משתנים	משתנה נמדד	P75-P25	שנתוני לידה	גודל מדגם
הישגים חינוכיים מוקדמים	דירוג ציון מיצ"ב כיתה ה'	0.150	2007-1991	631,029
	דירוג ציון מיצ"ב כיתה ח'	0.168	2005-1988	573,071
	דירוג ציון בגרות [^]	0.192	2001-1974	2,980,591
תעודות והשכלה גבוהה	זכאות לתעודת בגרות	0.288	2001-1974 ^{^^}	1,351,729
	תואר בוגר	0.276	1987-1970	1,639,063
	תואר מוסמך	0.134	1987-1970	1,639,063
הכנסות מעבודה	דירוג הכנסות מעבודה בגיל 29-30	0.092	1982-1970	1,684,842
	דירוג הכנסות מעבודה בגיל 30-34	0.114	1987-1970	1,395,381
	דירוג הכנסות מעבודה בגיל 35-39	0.123	1982-1970	935,968
	דירוג הכנסות מעבודה בגיל 40-44	0.123	1977-1970	530,886

[^]בהיעדר ציון בבגרות, דירוג הציון חושב לאחר זקיפת ציון 0.

^{^^}נתוני מבחני הבגרות זמינים לשנתוני לידה 2001-1974, ובהתאם לאורך המחקר מוצגים ממצאים המבוססים על שנתוני לידה אלה (N=2,980,591). הנתונים שמוצגים בטבלה זו מבוססים על מדגם מצומצם של ילידי 1987-1974, לטובת עקביות בהשוואת שיעורי זכאות לתעודות.

משמעות מקדם P75-P25

הערכים המוצגים בעמודת P75-P25 נאמדו באמצעות רגרסיה לינארית. בכל מקרה, הרגרסיה מסבירה פרמטר תוצאה אחר (כפי שמוצג בשורה הרלוונטית, למשל: דירוג ציון מיצ"ב, זכאות לבגרות, או דירוג הכנסה). המשתנה המסביר העיקרי הוא משתנה דמי (בינארי) ששווה 1 כאשר הכנסת ההורים הייתה מעל החציון, ו-0 כאשר הכנסתם הייתה מתחת לחציון. לכן, המקדם המוצג מייצג את הפער הממוצע בפרמטר התוצאה בין ילדים להורים מן האחוזון ה-75 ובין ילדים להורים מן האחוזון ה-25 בהכנסות ההורים.

חשוב לציין כי גיל הילד שבו הובאה בחשבון הכנסת ההורים לצורך האמידה משתנה בהתאם לתוצאה הנמדדת:

- עבור ציוני המיצ"ב (כיתה ה' וכיתה ח'), הובאו בחשבון הכנסות ההורים כשהילד היה בגיל 10-14.
 - עבור ההישגים בבגרות (דירוג ציון בגרות וזכאות לבגרות) ועבור רכישת תואר אקדמי (בוגר ומוסמך), הובאו בחשבון הכנסות ההורים כשהילד היה בגיל 15-19.
 - עבור הכנסות בגיל העבודה (גילים 29-44), הובאו בחשבון הכנסות ההורים כשהילד היה בגיל 20-24.
- יש לשים לב שעבור תוצאות שונות הובא בחשבון מדגם שונה, על פי זמינות הנתונים עבור המשתנה התלוי הספציפי.

נספח ג: אומדי רגרסיות – פערים בהכנסות בפיקוח על הישגים אקדמיים

לוח ג-1 מציג את אומדי הרגרסיות הלינאריות ששימשו ליצירת תרשים 2-ב. המשתנה התלוי בכל הרגרסיות הוא דירוג ההכנסה של הילדים בגיל 29-30. המשתנה המסביר העיקרי הוא משתנה דמי (בינארי) המציין אם הכנסת ההורים הייתה מעל החציון (1) או מתחת לחציון (0). העמודות השונות מייצגות מודלים עם משתני פיקוח נוספים, המייצגים הישגים חינוכיים ואקדמיים.

לוח ג-1: פער בדירוג ההכנסה (P75-P25) בפיקוח על הישגים חינוכיים ואקדמיים - אומדי רגרסיות לינאריות

	(1)	(2)	(3)	(4)	
	ללא פיקוח על משתני בקרה	משתני בקרה: ציוני מיצ"ב	משתני בקרה: ציוני מיצ"ב, הישגים בבגרות	משתני בקרה: ציוני מיצ"ב, הישגים בפסיכומטרי ומאפייני השכלה אקדמית	
הכנסת הורים מעל החציון (P75-P25)	***0.085 (0.00138)	***0.058 (0.00143)	***0.049 (0.00144)	***0.036 (0.00139)	משתנה
קבוע (Constant)	***0.482 (0.00105)	***0.417 (0.00147)	***0.414 (0.00210)	***0.181 (0.0169)	
מספר תצפיות	174,046	174,046	174,046	174,016	
R-squared	0.021	0.043	0.053	0.138	

הערה: שגיאות תקן מופיעות בסוגריים.
*** מציין מובהקות סטטיסטית של 99%.

נספח ד: אומדי רגרסיות – פערים בהכנסות בפיקוח על מאפיינים חברתיים וסביבתיים

לוח ד-1 מציג את אומדי הרגרסיות הלינאריות ששימשו ליצירת תרשים 2-ג. המשתנה התלוי בכל הרגרסיות הוא דירוג ההכנסה של הילדים בגיל 29–30. המשתנה המסביר העיקרי הוא משתנה דמי (בינארי) המציין אם הכנסת ההורים הייתה מעל החציון (1) או מתחת לחציון (0). העמודות השונות מייצגות מודלים עם משתני פיקוח נוספים, המייצגים מאפיינים חברתיים וסביבתיים.

לוח ד-1: פער בדירוג ההכנסה (P75-P25) בפיקוח על מאפיינים סביבתיים - אומדי רגרסיות לינאריות

(7)	(6)	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)	
פיקוח על כל המשתנים יחד	פיקוח על מגדר וקבוצות באוכלוסייה	פיקוח על סטטוס כלכלי וחברתי של עמיתים לכיתה	פיקוח על מספר האחים והמצב המשפחתי של האם	פיקוח על אשכול חברתי-כלכלי, נפה ופריפריאליות היישוב	פיקוח על מאפייני הצוות החינוכי	לא פיקוח על משתני בקרה	משתנה
***0.0471	***0.0613	***0.0643	***0.0734	***0.0752	***0.0871	***0.0937	הכנסת הורים מעל החציון (P75-P25)
(0.00118)	(0.00109)	(0.00103)	(0.00102)	(0.000996)	(0.000969)	(0.000946)	קבוע (Constant)
***0.436	***0.497	***0.399	***0.444	***0.318	***0.427	***0.464	
(0.0882)	(0.0835)	(0.00300)	(0.00709)	(0.00796)	(0.00227)	(0.000683)	מספר תצפיות
277,390	287,808	360,898	350,028	360,898	360,898	360,898	R-squared
0.075	0.064	0.041	0.040	0.038	0.029	0.026	

הערה: שגיאות תקן מופיעות בסוגריים.
*** מציין מובהקות סטטיסטית של 99%.

נספח ה: אומדי רגרסיות – פערים בהכנסות בפיקוח על מאפיינים "רכים"

לוח ה-1 מציג את אומדי הרגרסיות הלינאריות ששימשו ליצירת תרשים 2-ד. המשתנה התלוי בכל הרגרסיות הוא דירוג ההכנסה של הילדים בגיל 29–30. המשתנה המסביר העיקרי הוא משתנה דמי (בינארי) המציין אם הכנסת ההורים הייתה מעל החציון (1) או מתחת לחציון (0). העמודות השונות מייצגות מודלים עם משתני פיקוח נוספים, המייצגים מאפיינים "רכים" מתוך הסקר החברתי.

לוח ה-1: פער בדירוג ההכנסה [P75-P25] בפיקוח על מאפייני הון שונים - אומדי רגרסיות לינאריות

משתנה	(1) ללא פיקוח על משתני בקרה	(2) פיקוח על שירות צבאי של ההורים	(3) פיקוח על בריאות ההורים	(4) פיקוח על אוריינות שפתית של ההורים	(5) פיקוח על חברותיות ההורים	(6) פיקוח על מחשב בבית ההורים	(7) פיקוח על כל המשתנים יחד
הכנסת הורים מעל החציון (P75-P25)	***0.0945	***0.0917	***0.0887	***0.0883	***0.0881	***0.0766	***0.0692
	(0.00415)	(0.00425)	(0.00432)	(0.00432)	(0.00427)	(0.00452)	(0.00472)
קבוע (Constant)	***0.464	***0.474	***0.472	***0.471	***0.480	***0.494	***0.507
	(0.00311)	(0.00479)	(0.00457)	(0.00375)	(0.00654)	(0.00439)	(0.00918)
מספר תצפיות (Observations)	19,104	19,104	19,104	19,104	19,104	19,104	19,104
R-squared	0.026	0.027	0.028	0.029	0.029	0.031	0.035

הערה: שגיאות תקן מופיעות בסוגריים.
*** מציין מובהקות סטטיסטית של 99%.

נספח ו: ממוצעים וגודל המדגם

שיעור בעלי הכנסה חיובית (גיל 30-34)	דירוג הכנסה (גיל 40-44)	דירוג הכנסה (גיל 35-39)	דירוג הכנסה (גיל 30-34)	דירוג הכנסה (גיל 29-30)	תואר שני	תואר ראשון	זכאות לבגרות	דירוג בגרות משוקלל	דירוג מיצ"ב (כיתה ח')	דירוג מיצ"ב (כיתה ה')	דירוג הכנסת הורים (גיל 15-19)	
ממוצעים												
92.6%	50.3%	49.2%	49.5%	49.5%	22.3%	52.8%	66.2%	66.8%	57.3%	56.5%	58.7%	נשים יהודיות לא-חרדיות
90.6%	65.6%	65.4%	63.5%	60.6%	15.2%	39.7%	52.9%	58.4%	53.4%	55.1%	58.3%	גברים יהודים לא-חרדים
71.5%	29.5%	30.0%	31.1%	33.8%	9.3%	23.7%	42.7%	52.3%	46.6%	45.5%	32.2%	נשים ערביות
93.4%	43.9%	45.8%	48.4%	49.5%	6.3%	15.4%	26.5%	42.0%	34.8%	37.5%	32.2%	גברים ערבים
88.0%	37.7%	37.0%	38.2%	39.6%	7.7%	25.2%	31.5%	48.0%	46.4%	45.0%	42.1%	נשים חרדיות
83.1%	45.3%	45.4%	44.7%	45.4%	5.2%	15.3%	16.9%	33.3%	41.5%	39.3%	42.9%	גברים חרדים
85.6%	40.3%	40.3%	41.5%	43.2%	18.4%	42.0%	62.6%	67.8%	55.5%	49.9%	43.6%	נשים ערביות-נוצריות
92.7%	53.7%	55.8%	57.3%	57.1%	9.5%	26.7%	44.8%	56.4%	45.4%	44.0%	43.6%	גברים ערבים-נוצרים
76.4%	26.5%	25.9%	27.1%	29.4%	9.1%	21.2%	55.4%	59.6%	52.3%	49.2%	39.0%	נשים דרוזיות
91.9%	50.8%	51.9%	53.3%	53.3%	8.0%	17.7%	38.5%	49.5%	39.9%	42.4%	38.9%	גברים דרוזים
68.9%	28.2%	29.0%	29.8%	32.6%	8.3%	21.9%	38.9%	50.3%	47.1%	46.6%	30.6%	נשים מוסלמיות (לא בדואיות)
93.8%	41.8%	43.9%	46.9%	48.2%	5.7%	13.8%	23.4%	40.2%	35.4%	38.6%	30.5%	גברים מוסלמים (לא בדואים)
68.3%	29.0%	29.3%	31.4%	34.8%	5.2%	17.8%	42.7%	46.7%	33.7%	35.9%	29.2%	נשים בדואיות
92.1%	40.4%	42.4%	45.6%	47.7%	6.7%	12.3%	23.1%	36.6%	21.6%	26.0%	29.4%	גברים בדואים
90.7%	55.7%	55.1%	54.4%	53.4%	16.9%	42.3%	52.5%	58.3%	55.3%	55.0%	55.5%	יהודים שאינם יוצאי אתיופיה
94.3%	45.1%	43.8%	43.1%	43.2%	6.1%	21.6%	41.3%	47.2%	29.5%	33.3%	33.1%	יוצאי אתיופיה
89.4%	52.7%	52.4%	52.1%	51.7%	15.2%	38.1%	48.4%	55.7%	51.1%	50.9%	50.0%	סך הכול
גודל המדגם												
539,050	300,445	453,537	616,474	628,100	555,914	555,914	908,261	908,261	199,831	207,447	1,180,485	נשים יהודיות לא-חרדיות
561,453	297,877	456,256	626,415	639,426	586,943	586,943	955,316	955,316	197,352	207,669	1,239,403	גברים יהודים לא-חרדים
124,708	57,826	86,011	121,003	113,417	142,679	142,679	315,495	315,495	72,838	81,395	426,331	נשים ערביות
140,932	78,975	120,263	172,610	177,974	149,483	149,483	331,289	331,289	71,359	82,005	447,526	גברים ערבים
98,523	49,224	79,648	114,242	115,267	99,445	99,445	227,900	227,900	15,362	25,396	324,079	נשים חרדיות
96,069	48,219	75,656	103,165	97,787	104,564	104,564	242,274	242,274	16,329	27,117	345,453	גברים חרדים
13,529	7,218	10,771	15,129	15,056	14,310	14,310	26,507	26,507	5,832	5,707	33,806	נשים ערביות-נוצריות
13,934	7,882	11,848	16,589	17,056	14,689	14,689	27,312	27,312	5,811	5,960	35,033	גברים ערבים-נוצרים
14,135	6,772	10,274	14,088	13,203	14,895	14,895	27,811	27,811	7,262	7,768	36,267	נשים דרוזיות
14,680	8,239	12,325	17,185	17,473	15,636	15,636	29,589	29,589	7,327	7,994	38,494	גברים דרוזים

שיעור בעלי הכנסה חיובית (גיל 30–34)	דירוג הכנסה (גיל 40–44)	דירוג הכנסה (גיל 35–39)	דירוג הכנסה (גיל 30–34)	דירוג הכנסה (גיל 29–30)	תואר שני	תואר ראשון	זכאות לבגרות	דירוג בגרות משוקלל	דירוג מיצ"ב (כיתה ח')	דירוג מיצ"ב (כיתה ה')	דירוג הכנסת הורים (גיל 15–19)	
91,372	42,035	61,326	85,477	79,042	106,238	106,238	231,676	231,676	50,170	55,450	314,320	נשים מוסלמיות (לא בדואיות)
104,907	60,043	90,248	128,489	132,349	111,497	111,497	243,561	243,561	48,407	55,793	330,392	גברים מוסלמים (לא בדואים)
5,672	1,801	3,640	6,309	6,116	7,236	7,236	29,501	29,501	9,574	12,470	41,938	נשים בדואיות
7,411	2,811	5,842	10,347	11,096	7,661	7,661	30,827	30,827	9,814	12,258	43,607	גברים בדואים
1,282,067	690,686	1,054,702	1,441,047	1,459,433	1,333,439	1,333,439	2,285,585	2,285,585	416,010	452,740	3,026,877	יהודים שאינם יוצאי אתיופיה
13,028	5,079	10,395	19,249	21,147	13,453	13,453	48,207	48,207	12,864	14,889	62,585	יותצאי אתיופיה
1,560,735	832,566	1,271,371	1,753,909	1,771,971	1,639,063	1,639,063	2,980,591	2,980,591	573,071	631,029	3,963,337	סך הכול

נספח ז: תוצאות רגרסיה – פערים במוביליות כלפי מעלה בהכנסה

לוח ז-1 מציג את תוצאות מודלי הרגרסיה. המשתנה התלוי הוא דירוג ההכנסה בגיל 29–30. המודלים מבוססים על מדגם של פרטים שהכנסת הוריהם הייתה מתחת לחציון. המקדמים של הקבוצות באוכלוסייה מציגים את הפער בדירוג ההכנסה לעומת קבוצת הבסיס (גברים יהודים לא-חרדים), כאשר בכל טור מפקחים משתני בקרה שונים.

לוח ז-1: פירוק הפער במוביליות בהכנסה - הישגים מול שוק העבודה - אומדי רגרסיות לינאריות

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	
ללא פיקוח על משתני בקרה	משתני בקרה: ציוני מיצ"ב	משתני בקרה: ציוני מיצ"ב והישגים בבגרות	משתני בקרה: ציוני מיצ"ב, הישגים בבגרות, ומאפייני השכלה אקדמית	משתני בקרה: ציוני מיצ"ב, הישגים בפסיכומטרי, מאפייני השכלה אקדמית וענף תעסוקה	
***0.144	***0.116	***0.0939	***0.0774	***0.0680	דירוג הכנסות ההורים (בגיל 19–15)
(0.00703)	(0.00693)	(0.00684)	(0.00662)	(0.00628)	קבוצות באוכלוסייה (קבוצת הבסיס – גברים יהודים לא-חרדים):
***-0.118	***-0.131	***-0.143	***-0.146	***-0.134	נשים יהודיות לא-חרדיות
(0.00255)	(0.00251)	(0.00249)	(0.00250)	(0.00244)	גברים ערבים
***-0.0592	***-0.0258	***-0.0225	***-0.0338	***-0.0316	נשים ערביות
(0.00292)	(0.00294)	(0.00290)	(0.00289)	(0.00286)	גברים חרדים
***-0.258	***-0.251	***-0.274	***-0.284	***-0.251	נשים חרדיות
(0.00309)	(0.00304)	(0.00304)	(0.00322)	(0.00318)	נשים חרדיות
***-0.110	***-0.0991	***-0.0936	***-0.0893	***-0.0702	יוצאי אתיופיה
(0.00700)	(0.00689)	(0.00679)	(0.00656)	(0.00624)	קבוע
***-0.211	***-0.212	***-0.228	***-0.224	***-0.201	
(0.00628)	(0.00617)	(0.00609)	(0.00595)	(0.00571)	
***-0.0771	***-0.0436	***-0.0459	***-0.0458	***-0.0404	
(0.00524)	(0.00520)	(0.00512)	(0.00495)	(0.00472)	
***0.543	***0.467	***0.458	***0.314	***0.312	
(0.00274)	(0.00309)	(0.00339)	(0.0393)	(0.0382)	
73,751	73,751	73,751	73,723	73,723	מספר תצפיות
0.106	0.136	0.162	0.219	0.300	R-squared

הערה: שגיאות תקן מופיעות בסוגריים. *** מצוין מובהקות סטטיסטית של 99%.

נספח ח: תוצאות רגרסיה – פערים במוביליות כלפי מעלה בהכנסה בפיקוח על מאפייני רקע

לוח ח-1 מציג את תוצאות מודלי הרגרסיה הבוחנים את הפער בדירוג ההכנסה העתידי (בגיל 29–30) תוך כדי פיקוח על מאפייני משק הבית והסביבה. קבוצת הבסיס להשוואה היא גברים יהודים לא-חרדים.

לוח ח-1: פירוק הפער במוביליות בהכנסה - מאפייני רקע - אומדי רגרסיות לינאריות

פיקוח על כל המשתנים	פיקוח על מאפייני הצוות החינוכי	פיקוח על סטטוס חברתי-כלכלי של עמיתים לכיתה	פיקוח על אשכול חברתי-כלכלי, נפה ופריפריאליות	פיקוח על מספר האחים ועל המצב המשפחתי של האם	ללא משתני בקרה	
***0.127	***0.151	***0.136	***0.151	***0.144	***0.157	דירוג הכנסות ההורים (בגיל 15–19)
(0.00468)	(0.00455)	(0.00457)	(0.00455)	(0.00466)	(0.00454)	
						קבוצות באוכלוסייה (קבוצת הבסיס – גברים יהודים לא-חרדים):
***-0.116	***-0.114	***-0.116	***-0.114	***-0.114	***-0.114	נשים יהודיות לא-חרדיות
(0.00180)	(0.00181)	(0.00181)	(0.00181)	(0.00181)	(0.00181)	
***-0.0307	***-0.0653	***-0.0369	***-0.0443	***-0.0545	***-0.0595	גברים ערבים
(0.00300)	(0.00207)	(0.00259)	(0.00260)	(0.00219)	(0.00199)	
***-0.218	***-0.252	***-0.225	***-0.231	***-0.240	***-0.245	נשים ערביות
(0.00315)	(0.00226)	(0.00274)	(0.00278)	(0.00238)	(0.00219)	
***-0.110	***-0.134	***-0.122	***-0.129	***-0.125	***-0.140	גברים חרדים
(0.00307)	(0.00271)	(0.00286)	(0.00284)	(0.00289)	(0.00267)	
***-0.152	***-0.174	***-0.147	***-0.149	***-0.146	***-0.161	נשים חרדיות
(0.00307)	(0.00269)	(0.00267)	(0.00266)	(0.00268)	(0.00241)	
***-0.0421	***-0.0571	***-0.0488	***-0.0579	***-0.0518	***-0.0597	יוצאי אתיופיה
(0.00371)	(0.00357)	(0.00359)	(0.00362)	(0.00364)	(0.00357)	
***0.447	***0.534	***0.495	***0.445	***0.496	***0.525	קבוע
(0.0139)	(0.00367)	(0.00544)	(0.0108)	(0.00646)	(0.00180)	
172,594	172,594	172,594	172,594	172,594	172,594	מספר תצפיות
0.099	0.090	0.094	0.091	0.092	0.088	R-squared

הערה: שגיאות תקן מופיעות בסוגריים.
*** מצוין מובהקות סטטיסטית של 99%.